

75 II

170

ANUL III

Nr. 11—12

NOEMVRIE—DECEMVRIE 1946

ALTARUL BANATULUI

REVISTĂ DE ZIDIRE SUFLETEASCĂ ȘI DE ȘTIINȚĂ TEOLOGICĂ
A EPARHIEI CARANSEBEȘULUI

CARANSEBEȘ, 1946

TIPARUL TIPOGRAFIEI DIECEZANE, CARANSEBEȘ

ALTARUL BANATULUI

REVISTĂ DE ZIDIRE SUFLETEASCĂ ȘI DE ȘTIINȚĂ TEOLOGICĂ A EPARHIEI CARANSEBEȘULUI

SUB PATRONAJUL

P. S. S. EPISCOPULUI VENIAMIN AL CARANSEBEȘULUI

Redactor:

Prof. Dr. PETRU REZUȘ
Academia teologică, Caransebeș

A P A R E L U N A R

Administrator:

Prot. TEODOR ROȘCA
Cășeria Diecezană, Caransebeș

Inscrisă în Registrul publicațiilor periodice la Tribunalul Caransebeș, Nr. 4—1944.
Autorizația de apariție Nr. 3513—1946.

CUPRINSUL :

REDACȚIA :

Prof. univ. Dr. S. RELI :

As. univ. Dr. A. I. CIUREA :

Prof. Dr. D. I. BELU :

Pr. Dr. MIHAIL CAZACU :

Prof. B. RĂDULEANU :

Prof. Dr. G. P. COTOȘMAN :

Pr. Prof. VIRGIL TURCAN :

Prof. Dr. M. BĂNESCU :

Prof. Dr. PETRU REZUȘ :

Prof. Dr. PETRU REZUȘ :

REDACȚIA :

P. REZUȘ,

M. CHIALDA,

M. BĂNESCU :

Utilitatea socială a creștinismului

3 Capitole de sinteză din istoria bisericii române

Focul din 1827 dela Iași și izvoarele documentare ale Moldovei

Funcția etică a asociațiilor religioase ortodoxe

Legea iubirii

Hristos și pseudo-știința

Banatul și Biserica românească bănățeană în epoca descălecatului unguresc

Alegerea episcopilor în biserica primară din Alexandria

Sugestii la pregătirea unui „plan pastoral”

Teoria valorilor religioase

COMENTARII : Actualizări creștine, O editură bisericească ortodoxă română

PORTRETE ORTODOXE : Păstorul de suflete anonim

RECENSII ȘI NOTE BIBLIOGRAFICE : Un păstor model, Frumuseți literare în Sfânta Scriptură, Despre viața în Hristos, Elemente de Gramatică ebraică, Istoria biblică, Crucea lui Hristos, Misticism și credință, Anuarul XXII 1945—1946 al Academiei teologice, „Andreiane” din Sibiu, L’existentialisme est un humanisme

NOTE : Vacanțe episcopale, Legături interconfesionale

CRONICĂ : Ardealul pururea românesc, Tratatul de pace cu România, Conferința de pace dela Paris, Asistența mondială, Sfintirea catedralei ort. rom. din Timișoara, † Sergiu Bulgakoff

BIBLIOGRAFIE TEOLOGICA

PH 2.817

PS 314

PS 170

Anul III

Noembrie—Decembrie 1946

Nr. 11—12

ALTARUL BANATULUI

REVISTĂ DE ZIDIRE SUFLETEASCĂ ȘI DE ȘTIINȚĂ TEOLOGICĂ
A EPARHIEI CARANSEBEȘULUI

Utilitatea socială a creștinismului

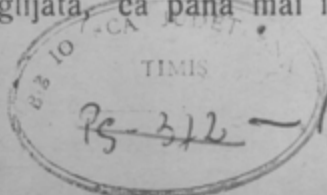
Trăim în plin veac de calamități, războaie, lupte intestinale, răsturnări de valori seculare, reforme sociale, economice și spirituale. E destul să amintim cele două războaie mondiale, care au izbucnit unul după altul, la un interval de timp aproape disparent față de catastrofele de tot felul pricinuite de primul războiu mondial, pentru ca flamura însângărată a zeului Marte să apară stăpână — așa cum este de fapt — peste destinele omenirii, iar perspectivele humanitare ale colectivității să fie dintre cele mai sumbre.

Secol de valori crepusculare, secol de amurguri și declinuri, demne de scrisul unui autentic O. Spengler, secol de defecțiuni, secol de Demiurgi, răsăriți din masele largi ale umanității, secolul XX nici n'a trecut de jumătatea sa și a încrestat — după unii sociologi și filosofi ai culturii — mai multe evenimente epocale decât multe alte secole fericite de altădată la un loc.

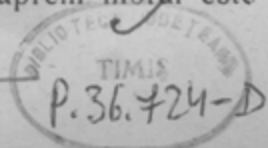
În mijlocul tumultului acestui veac torid și frenetic al XX-lea se înregistrează din ce în ce mai insistent reacțiuni ale conștiinței umane, care încearcă redresări, pe planul existenței și al cunoașterii. Se revizuesc date tradiționale și se reformează ajungeri consacrate, cu o patimă încă necunoscută de istoria socială și culturală a omenirii.

În total, am putea caracteriza secolul nostru ca un secol de utilitarism, existențialism și pragmatism.

Existența umană este pusă în centrul preocupărilor filosofice; rațiunea pleacă dela viața fiziologică a omului, care nu mai este neglijată, ca până mai ieri; idealul suprem moral este

PS 312 - 17227

P.36.424-D

bună starea fizică și psihică, obținută prin maximum de plăcere, iar filosofia la modă este filosofia utilului, a americanului pragmatist, după care cunoașterea noastră are numai o valoare exclusiv practică, nicidecum teoretică.

Feluriți filosofi moderni și felurite sisteme de cugetare, răsărite la confiniile acestor concepții despre lume și viață, încearcă a fericii omul prin prisma lor persectivisto-humanistă.

Cazul eternei Franțe nu este singurul ce s'ar putea aduce, în sprijinul afirmațiilor de mai sus, unde efervescența multitudine-nară a ideilor e după acest al doilea războiu mondial într-o recrudescență de-un inedit pitoresc sui-generis.

Am putea, astfel, exclama, cu grija spiritualității umane în suflute, cu acele clasice cuvinte: non omnis moriar...

Și totuși...

Crepusculul și declinul spiritual al omenirii începe deodată cu valorile religioase. Cu cât se ocupă mai intens omul cu ele, cu atât perspectiva sa culturală, socială și economică are un timbru de perenitate, care nu i se poate imprima prin niciun efort de altfel, dar cu cât omul modern este mai strein de aceste valori, cu atât este mai desechilibrat și mai desorientat.

Criza veacului nostru — acest lucru rămâne bine stabilit — este o criză de credință.

Lipsit de valorile spirituale supreme, anume de existența personală a unui Dumnezeu și de nemurirea sufletului, contestate și negate de toți agramații secolului acestuia tragic, omul modern își caută alt echilibru și altă stabilitate interioară.

Spre a și le găsi unde? Răspundem cu o altă întrebare, ce va lumina-o pe cea dintâi.

Oare unde ar putea afla omul modern noțiuni cu o atât de totală capacitate de integrare spirituală; oare unde ar putea lua ființă existențe cu aptitudini atât de universale, ca acele pe care încearcă a le dărâma negativismul modern, construit din tehnică fără suflet și din păgânism fără Dumnezeu?

Utilitatea socială a creștinismului este mai actuală ca oricând, în acest secol de catastrofe morale.

Valorile creștine tind spre același scop bimilenar: îmbunarea omului, pacificarea lui, mântuirea lui.

Pentru atingerea acestui scop de proporții universale și internaționale, creștinismul preconizează, pe teren social: dispariția

mizeriei, a inegalităților dintre clase, folosirea rațională a proprietății, cultul moralei și al familiei, noblețea muncii și a suferinței, înaintea oricăror minți geniale, căci Domnul nostru Iisus Hristos, pe malurile Iordanului, n'a imitat pe nimeni, nici nu a copiat pe nimeni, când a cerut dragoste între oameni și pace pentru toate fapăturile raționale ale pământului.

În mijlocul tuturor valorilor naturale umane, singurele valori care strălucesc, cu o nedesmințită lumină și putere, sunt valorile sociale creștine.

În marasmul universal de după acest de-al doilea războiu mondial, în miezul torid al acestui secol de prăbușiri și de înălțări luciferice, creștinismul rămâne veșnic victorios cu permanența dumnezeiască a utilității sale pentru creatură.

REDACTIA

3 Capitoale de sinteză din istoria bisericii române

3. Inceputurile școlii românești de teologie.

Referitor la vechimea școlii la Români, trebuie să afirmăm, că un învățământ a existat în Țările românești fără îndoială încă din sec. XIII-lea¹. Acest învățământ însă nu era al nostru propriu, ci al confesiunii papale, care întotdeauna avea pe lângă dânsa și o școală latinească. De lumina răspândită de aceste școli latine s'au împărtășit și copiii români de pe vremuri, mai ales copiii claselor boierești, cari întotdeauna au avut o slăbiciune pentru un învățământ mai dezvoltat, împărtășit de străini. Astfel de școli au fost fără îndoială la reședința episcopală dela Milcov, în sec. XIII., apoi și Dominicanii din Siret și Franciscanii din Argeș și cei cari au venit din Ciuc de s'au așezat în preajma episcopiei din Bacău, vor fi avut micile lor școli, în sec. XIV. și XV., în cari călugării predau un oarecare învățământ nu numai celor cari voiau să se facă clerici, ci și tineretului român care le frecventa. Apoi Sașii și Maghiarii din orașele noastre întemeiate de dâșii în Moldova sau Muntenia, prin sec. XIV. și XV., aparțineau unor popoare cu o veche învățătură și stăteau totdeauna în legătură cu conaționalii lor de acasă. Astfel Sașii din Câmpulung stăteau în legătură necontenită cu negustorii din Ardeal și tot ei își trimiteau copiii lor să învețe carte la Brașov, Sibiu sau Bistrița, ca și conaționalii lor din Baia. Iar Nemții din Siret și Suceava își trimiteau copiii până la Universitatea din Cracovia, în sec. XIV., când Galiția se afla sub domnia regelui Kasimir, mare iubitor de cultură. În registrele acestei înalte școli s'au găsit înscriși și Moldovenii din Siret și Suceava.

1. Școlile mănăstirești.

După întemeierea marilor mănăstiri voievodale din Țara Românească și Moldova, se întemeiază, în cursul sec. XIV. și până în sec. XVII., și școli mănăstirești, ca formațiuni speciale pe lângă școlile domnești cu sediul tot prin mănăstiri, conduse de călugări și înzestrate cu biblioteci bogate, de manuscrise slavone, cari însă în cursul vremurilor s'au împrăștiat și pierdut.

În școlile din mănăstiri, cari erau depozitarele culturii slavone, într-o vreme când serviciul divin se săvârșea în această limbă străină, ca și actele de cancelarie domnească², călugării învățau și pe viitorii clerici și

1 Iorga N., Istoria învățământului românesc, București 1928, p. 8 ss.

2 Bărbulescu I., Curente literare la Români, București 1928; Cartoian N., Istoria literaturii române vechi, vol. I București 1940 p. 19 ss.

pe dieci sau pisarii domnești să deprindă cetitul și scrisul slavon, precum și arta caligrafiei și a ornamentării manuscriselor cu vignete, miniaturi și cu inițiale colorate. Se aduceau copii chiar cu sila, din toate părțile, la învățătură, „făcându-se oameni de treabă, vlădici și egumeni și preoți și diaconi pela sfintele mănăstiri“, după cum mărturisesc călugării mănăstirii Voroneț, pe la mijlocul sec. XVII-lea¹.

Fiii de domnitori și de coezi români din Moldova și Țara-Românească și fiii de nobili și de preoți și țărani din Transilvania și Maramureș învățau limba slavonă, ca limbă „sfântă“ și politică, în casă la ei, dela câte un călugăr de mănăstire, numit și „călugăraș de casă“.

Instrucția în mănăstiri avea un caracter religios și nu se mărginea numai la scris, cetit și deprinderea limbii slavone pe textele Sf. Scripturi, a cărților liturgice și a caligrafiei artistice, ci cuprindea în programa ei și cântările bisericești. Muzica sau cântarea bisericească se va fi introdus în serviciul divin din vremuri străvechi, înainte de slavonism și va fi fost luată dela Bizantini, fiind astfel grecească. În sec. XV-lea, când începe activitatea intensă culturală a mănăstirilor noastre, și sălășluiau în mănăstirile din Moldova și Muntenia atâția cărturari de slavonie, unii dintre ei Slavi, alții cu simpatii slavone, s'au introdus în biserica română din ambele principate cântările bisericești după melodia slavă, luate dela Slavii de peste Dunăre, cari la rândul lor le luară de Bizantini, modificându-le puțin coloritul grecesc nasal.

Aceste școli mănăstirești sunt primele școli românești propriu zise, reprezentând primul nostru învățământ propriu, legat de limbă oficială slavonă a Statului și de pravoslavnicia Bisericii. Ele au fost întemeiate mai întâiu în marile mănăstiri dela Tismana, Argeș, Neamț și Roman. În secolele următoare, după sec. XIV., numărul lor crește odată cu înmulțirea mănăstirilor, întemeindu-se școli noi mănăstirești la Cozia, Bistrița, Putna, Moldovița, Voroneț și altele din Moldova. Învățământul în aceste școli începe cu predarea buchilor, apoi se trecea la cetirea Ceaslovului, pentru cunoașterea rugăciunilor, a Octoihului, cartea de cântări bisericești pe cele opt glasuri, pentru cunoașterea cântărilor bisericești, urmând apoi cetirea Psaltiriei, Evangheliei și Apostolului, exerciții de educație religioasă, cu lecturi din Biblie și câte o socoteală de cronologie a anilor trecuți dela facerea lumii și alte date capitale.

Pe lângă învățământul religios elementar, împărtășit de călugări aleși, numiți „dascăli de copii“, școlile mănăstirești mai aveau în programa lor preocupări de caligrafie, psaltichie, muzică și pictură bisericească și diferite meserii pentru pregătirea meșterilor de arte religioase, îndeosebi pentru iconografie și îmbrăcarea în argint a icoanelor, catapitesmelor și a cărților sfinte sau liturgice. Apoi se mai predau elevilor și cunoștințe de limba slavonă bisericească. Metoda de predare era cea practică în evul mediu, adică toată materia se învăța pe de-a rostul.

În mănăstirile de maici se învăța cusutul, broderia, cu fire de mătase, dar și cu aur și argint și pietre scumpe. Nu este biserică în care să nu se găsească câte ceva din lucrul acesta manual al maicelor, fetelor de

¹ Iorga N., Istoria literaturii românești, ed. II vol. I. București 1925, p. 97.
Bărsănescu S. S., Istoria pedagogiei românești, București 1941, p. 16 s.

boierii și domniștelor noastre. Limba de circulație bisericească în aceste mănăstiri era aproape exclusiv cea românească, doar serviciul divin se săvârșea slavonește, de către un monah sau preot în special delegat.

Cu tot slavonismul dominant, din sec. XV-lea își face loc, în mod lent, în viața bisericească și un curent românesc, legat de realitatea, că credincioșii români își făceau rugăciunile lor mai departe în limba românească, necunoscând cu toții cea slavonă oficială, și astfel într-o mănăstire, din Moldova, limba românească primește caractere cirilice, este așternută pe hârtie, pentru unele uzuri profane, apoi și pentru cele bisericești. Scrisul românesc este învățat de dieci pentru trebuințele particulare, dar apar și întregi traduceri din sfintele cărți, în manuscrise bilingve sau numai românești, precum sunt Codicele Voronețean, Psaltirea Scheiană, Psaltirea Voronețeană și Psaltirea Hurmuzachi, toate în copii din sec. XVI-lea, dar cu originalele cari coboară până spre prima jumătate a sec. XV-lea¹. Și scrisul românesc se răspândește printre Români destul de repede, deși limba slavonă rămâne încă multă vreme dominantă. Ca dovadă despre circulația mare a scrisului cirilic românesc format este hrisovul lui Iliș Vodă, Domnul Moldovei, din 4/V 1436, apoi unele scrisori românești din 1450, salv-conducte din 1464, 1484 și altele din Moldova și Muntenia, sau epistola boierului Neacșu din 1521.

În sec. XVI-lea, pe timpul domniei lui Alexandru Vodă Lăpușeanu (1552—1561, 1564—1568), veneau la școlile mănăstirești și episcopale, create pe lângă scaunele episcopale din Moldova, dascăli și dieci din Przemysl și Lvov, ca să învețe cântările bisericești ortodoxe, într-o vreme când biserica ortodoxă din Galiția era amenințată în existența ei de propaganda catolică a lezuiților. Acest fapt a întărit într-o măsură destul de substanțială persistarea slavonismului la cârma culturalității acelor vremi. Și în sec. XVII-lea școlile mănăstirești din Moldova și Muntenia erau încă focare de cultură slavă, dar unele din ele încep a da precădere culturii grecești², altele înclină mult spre cultura bisericească în limba română. Din străduințele lor răsar opere mărețe, ca Biblia lui Șerban din 1688 și Liturgia românească a Mitrop. Dosofteiu și altele cu scopul ca să înțeleagă și să învețe toți mărirea lui Dumnezeu „pre limba lor”. Iar în Transilvania apar tipăriturile lui Coresi, Palia dela Orăștie și Codicele Sturzan, deși cu influențe eterodoxe, dar în limba poporului român.

Pentru ușurarea circulației paralele a limbilor slavonă și română în scris, pentru uzul elevilor dela școlile mănăstirești și pentru trebuințele cărturarilor români, cari tălmăceau manuscrise și cărți din limba slavonă în cea română, s'au alcătuit și dicționare slavo-române, cum este cunoscut Dicționarul slavo-român al călugărului Mardarie dela mănăstirea Cozia, alcătuit pe la anul 1649, apoi și dicționarul lui Mihail Logofătul din Târgoviște, alcătuit pela 1678. Astfel limba românească începe să fie tot mai intens cultivată, cu înrăurirea oficialității românești, care cu încetul va da preferință limbii românești în Stat și în Biserică, după ce s'au luat toate măsurile de precauție, ca prin introducerea limbii românești să nu se stre-

¹ Nădejde I., Istoria limbii și literaturii române, Iași 1887 p. 64; Șesan M., Originea și timpul primelor traduceri românești din sf. Scriptură, Cernăuți 1939; Ciobanu St., Inceputurile scrisului în limba românească, București 1941.

² M. Popescu-Spineni, Instituții de înaltă cultură, Vălenii de Munte 1932, p. 7.

coare, ca pe vremuri „și din fiul” în Psaltirea Scheiană, inovații și greșeli de învățatură, cunoscute ca existențe în tipăriturile românești, sprijinite în Transilvania, în sec. XVI-lea, de propagandele protestante.

2. Școala dela Cotnari.

Când ajunge Domn al Moldovei, în anul 1561, aventurierul grec, cu cultură apuseană umanistă, Jacob Heraclid Despotul, sau Despot Vodă, el înființează de îndată în Moldova, la Cotnari de lângă Iași, un început de învățământ superior, o „Universitate latină”.

Dragostea sa pentru cultură era veche. Născut în Creta, el urmărește școala medicului vestit din Chios, Hermodorus Lestarchus, manifestând deosebit talent pentru matematici. Această știință îi prilejuiește prietenia lui Gaspar Peucer, profesor la Universitatea din Wittenberg și ginere al teologului protestant Melancthon. Și astfel, Iacob Heraclid, purtat de aventuroasa-i viață, ca copist de manuscrise la Roma, student în medicină la Montpellier și chiar profesor la Universitatea din Rostock¹, este atras spre reformațiunea luterană, devenind un înflăcărat adept al ei.

Nu este deci de mirare, că atunci când ajunge Domn al Moldovei, folosește prilejul de a întemeia o Academie luterană, școala dela Cotnari, cu caracter de Universitate latină. Scopul ei era și politic, de a pregăti pe Moldoveni pentru o unire politică, sub domnia sa, cu Țara Românească și cu Ardealul, unde spera să ajungă domnitor unic.

Academia lui Despot, care poate fi considerată ca un început al învățământului superior din țările române, fu pusă sub direcția învățatului Jacob Sommer. Despot mai voi să aducă la școala dela Cotnari, pe care o înzestră cu o bogată bibliotecă și material didactic, și alți profesori streini, între cari și pe Peucer și pe matematicianul Johannes Rhaeticus din Cracovia. Sommer relatează în biografia ce o scrie în cinstea lui Despot, că Domnitorul trimetea la școala dela Cotnari, localitatea locuită mai ales de Sași și Ciangăi, copiii strănși din toate părțile Moldovei, de cari îngrijia să fie îmbrăcați, hrăniți și învățați pe cheltuiala sa (ex suo curabat aerario), stabilind și o plată destul de bună pentru profesori, fără ca elevii să plătească vreo taxă, dată fiind sărăcia lor.

Dacă la început inaugurarea școlii nu a trezit resentimente în sufletul Românilor deși instrucția se făcea în limba latină, apoi prezența la această școală, din grația Domnitorului, a polonului Johann Luzinski, venit în Moldova cu femeia sa și declarat episcop protestant al protestanților moldoveni, Sași și Ciangăi în primul rând, și primind o vilă în apropiere de Cotnari, a trezit reacțiunea și ura poporului băștinaș pentru practicile sale insidioase propagandistice. El este otrăvit, iar văduva sa prădată, pusă în lanțuri și după câteva săptămâni strangulată (barbara immanitate strangulata est). Astfel își arăta poporul răspunsul său la încercarea lui Despot de a promova luteranismul printre Români. De fapt Despot recurse la numeroase mijloace pentru ajungerea scopului confesional: desconsidera

¹ Johannes Sommer, Vita Jacobi Despotae, publ. la Legrand E., Deux vies de Jacques Basilicos, Paris 1869; Hans Petri, Relațiunile lui Jakobus Basilicus Heraklides, București 1927; M. Popescu-Spineni, Instituții de înaltă cultură, Vălenii de Munte 1932, p. 73 ss cu amănunte; Seșișanu R., Aventuroasa viață a lui Despot Vodă, București.

tradițiile religioase ortodoxe ale Românilor, nu participa la ceremoniile religioase publice dela Bobotează și Paști, distrugea odoarele de aur și argint din bisericile și mănăstirile moldovenești spre a-și bate din ele monedă, "apoi ridica biserici protestante „înalte de șase stânjeni", la Cotnari și tolera prezența unui episcop protestant „cu muiere" în Moldova. In aceste împrejurări, școala dela Cotnari deveni o pepinieră de misionari luterani, ieșiți chiar din mijlocul poporului băștinaș român, „spre nimicirea religiei strămoșești" a Moldovenilor.

Dar Despot a încercat să realizeze și lucruri pozitive, bune pentru țară. Astfel, ca om al renașterii, el era preocupat de cultura generală a poporului moldovean. De aceea a întemeiat în Suceava, în capitala țării și reședința sa, o bibliotecă domnească a orașului, o bibliotecă pentru luminarea boierilor, a clerului și a poporului; o înzestrează bogat cu diferite cărți din literatura generală, între cari și câteva manuscrise clasice, cum sunt de pildă scrierile lui Cicero către Aticus¹. Această bibliotecă nu era prima în țară, pentru că pe lângă scaunul mitropolitan dela Suceava exista deja de mai dinainte o frumoasă bibliotecă, înzestrată pe rând de mitropolii țării, dar caracterul noii biblioteci este mai mult profan, pe când al celeilalte era aproape exclusiv bisericesc.

Despot Vodă a dus grije și de îmbunătățirea vieții sociale și familiare a Moldovenilor, înlăturând unele obiceiuri dăunătoare și îngreunând desfacerea ușurată a căsătoriei. El a întemeiat apoi și o monetărie proprie la Suceavă, care să-l bată taleri cu chipul său, și era sub conducerea lui Wolfgang Aurifer, poreclit de moldoveni „Lupu Bănaru". In activitatea sa politică, el, fiind convins de originea unică latină a poporului român de pretutindeni și prevăzând pericolul la care acest popor este expus din cauza împărțirii sale, preconiza înființarea unui stat puternic românesc, prin unirea Moldovei cu Țara-Românească și Transilvania, care stat unic mai putea fi totodată în stare să pună capăt dominațiunii turcești din Balcani. In acest scop, el începu a renova și întări puternic Cetatea Sucevii.

Dar faptele sale rele au covârșit pe cele bune. Cei nemulțumiți ridică steagurile revoltei, sub conducerea boerului Ștefan Tomșa, iar Despot, trădat de Farcaș, comandantul gărzii sale, cade răzbit în frunte de buzduganul lui Tomșa².

¹ Cardaș G., Biblioteci vechi românești, în Boabe de grâu I, Buc. 1930 p. 614; Crăciun I., Biblioteci și cetitori români, în Omagiu I. P. S. Mitrop. Nico'ae Bălan, Sibiu 1940, p. 358 ss.

² După lovitura cu buzduganul, un ostaș retează capul lui Despot, iar alții îi străpunseră trupul, care fu apoi aruncat într'un șanț prin apropierea cetății. Locul rămase necunoscut ca și felul îngropării. Abia în 1916 consilierul aulic austriac Dr. Stefan Koczynski, originar din Suceava, relatează în „Die Hospodarenstadt Suczawa," în Gold gabich für Eisen, Kalender 1916, p. 90 s., că fiind licalist, a hoinărit odată după o ploaie mare pe sub vechiul cimitir al mănăstirii sf. Ioan. Atunci a observat că din coasta dealului se prăbușise pământ și că atârna pe jumătate în aer un sicriu. Se cățăra până acolo și când îl cuprinse, se rostogoli în jos. Acolo sicriul se desfăcu și din el apăru un schelet cu capul tăiat și lovit în frunte, cu resturi de haine, ca și când cineva ar fi fost îngropat pe ascuns și în grabă. Iar pe o scândură putrezită a sicriului era prinsă o tăbliță de tot ruginită, care după sirguincioasă curățire a dat următoarea inscripție: „Johannes Jacobus Heraclides Basilicus, Despota, Dominus Regni Moldaviae, ingratitudine nefanda proditus, miserie trucidatus interiit. Nonis Novembris MDLXIII R. I. P.". Se vede că l-a îngropat un fost credincios al său.

Cu sfârșitul tragic al lui Despot Vodă ia sfârșit și mica universitate dela Cotnari. Johann Sommer, auzind despre uciderea protectorului său, fugi dela Cotnari și după o rătăcire de trei luni, îmbrăcat în haine țărănești, ajunse la Brașov, unde stătu până în 1567, când trecu la Bistrița și de aci la Cluj.

Astfel se stinge „universitatea dela Cotnari“, ca instituție, dar ea lasă în urma ei deșteptarea interesului pentru un nivel cultural mai înalt, în primul rând printre boierii țării. Iar unui dintre ei excelează în această direcție. Este boierul Luca Stroici, prieten cu Despot și Mare logofăt pe timpul acestui Domn. Luca studiasă în Germania, împreună cu Ieremia Movilă, poate la Wittenberg, fiind atras de numele lui Filip Melancton; el învățase multe limbi, ca latina, greaca, italiana, germana, polona și sârba și își adunase o prea bogată bibliotecă personală, după cum o atestază un catalog al bibliotecii sale, păstrat în biblioteca Universității din Lemberg. E posibil că boierul Luca a intrat apoi în posesiunea bibliotecii lui Despot. Spre sfârșitul vieții sale, boierul Luca dăruiește cărțile sale bibliotecii dela mănăstirea Dragomirna, al cărei ctitor, Mitropolitul Anastasie Crimca, îi era rudă. De reținut este faptul, că dela Luca Stroici ne-a rămas cel mai vechiu text românec al rugăciunii domnești „Tatăl nostru“, scris cu litere latine, în anul 1563¹.

Exemplul lui îl urmează și alții. Astfel învățatul boier muntean Udriște Năsturel (1597—1659) și-a organizat o bibliotecă din care ni s'au păstrat câteva opuri: Imitația lui Hristos, tradusă de el și tipărită la mănăstirea Dealul în anul 1647, și Catehismul calvinesc, tipărit la Alba-Iulia în românește, la 1642, pe care-l află la el Mitropolitul Varlaam al Moldovei și publică cunoscutul său „Răspuns“.

O bibliotecă importantă, și prima bibliotecă vlădicească despre care ni s'au păstrat știri, este biblioteca învățatului Mitropolit al Moldovei Dosofteiu (1679—1711), din care ni s'au păstrat numai două cărți: o Istorie universală, tipărită la Köln în 1544, care cuprinde evenimentele dela începutul lumii și până la anul 1500, fiind scrisă de Ioan Neukler din Tübingen și continuată dela 1500 până la 1544 de Nikolaus Baselius și alții; Mitropolitul a cumpărat-o și apoi a dăruit-o jupânului doftor Iacov Pilariu, când a fost acesta la Iași, în 1685, iar acesta o dăruiește stolnicului Constantin Cantacuzino din Mărgineni, în Muntenia. A doua carte este de cuprins hagiografic, și este tipărită la Veneția în 1663².

3. Academia Vasiliană.

Cunoștințele largi dobândite pe baza circulației mai întinse a cărților venite din străinătate, au stimulat înființarea și întreținerea tiparnițelor românești pentru a difuza în pătura largă a poporului învățăturile elementare necesare instruirii lui pe toate terenele de viață socială. Cum religia primează în acele vremuri în viața de obște, iar limba românească este acceptată atât în Stat ca și în Biserică, bineînțeles de cea ultimă sub

1 Crăciun G., op. cit., p. 359.

2 Crăciun G., op. cit., p. 360 s.

rezerva controlului cărților venite de peste munți, spre a nu se infiltra inovații confesionale exterodoxe, Mitropolitul Varlaam al Moldovei, alăturându-se marilor publicații românești din Muntenia, executate în tiparnițele dela Mănăstirea Govora, indică tonul și publică o serie de lucrări cari să devină antologii bisericești pentru creștinul român laic.

Și în această atmosferă creatoare, văzând Vasile Vodă Lupu că este mare lipsă de dascăli pricepuți și buni învățători în țara lui, a chemat și a așezat dascăli buni și râvnitori la învățătură dela Kiev, trimiși de Mitropolitul român Petru Movilă, ca să fie spre luminarea tineretului moldovean¹. Și astfel lui ființă prima școală superioară, cu caracter ortodox, de pe pământul moldovean, numită Academia Vasiliană dela Iași, în anul 1644, fiind pusă sub epitropia mănăstirii Sf. Trei Ierarhi. A fost înzestrată cu mari danii, iar pentru îndestularea și hrana dascălilor școala a primit trei sate, Răch'tenii, Jugarii și Tămășenii din jud. Romanului. După scurt timp însă, dascălii veniți dela Kiev fură alungați de călugării dela mănăstirea sf. Trei Ierarhi și în locul lor fură aduși alții din țara grecească; între timp însă cele trei sate intrară—prin violarea fundațiunii voievodale în proprietatea mănăstirii. Dar Domnul Moldovei Gheorghe Ștefan, urmașul în domnie al lui Vasile Lupu și fost mare logofăt al acestuia, știind de fundația Academiei și cercetând uricul de fundație a restituit zestrea Academiei Vasiliane și a restabilit pe dascălii dela Kiev, pe cari îi afla mai folositori țării. Astfel Academia își putu desfășura forțele sale didactice și se bucură de mare strălucire până la începutul domniei Fanarioșilor.

Din existența acestei Academii se cunoaște, că pe timpul domniei lui Nicolae Vodă Movrocordat, la 1714, ființau doi dascăli de elinește, unul de greaca clasică și altul de greaca vulgară, apoi unul de slavonește și unul de moldovonește. Pe lângă studiul limbilor se mai țineau cursuri teologice de complectare pentru cei ce se pregăteau pentru cariera preoțească mai înaltă.

Desigur că s'ar fi aflat mult mai multe amănunte despre această Academie, dacă nu ar fi mistuit-o în anul 1724 un incendiu atât de violent, încât a căzut pradă focului nu numai localul, ci și întreaga arhivă.

Cu toate aceste greutăți și vitregii începuturile unui învățământ superior românesc s'au făcut. Și ele primesc în complectare și alte instituții egale, sau relativ mai inferioare. Așa încă voievozii Vasile Lupu (†1653) și Mateiu Basarab (†1654) dispun înființarea de școli pe lângă fiecare episcopie; Șerban Cantacuzino († 1688) înființează, în 1687, Colegiul dela mănăstirea Sf. Sava din București, condus de o eforie, în frunte cu

¹ Vezi amănuntele la Popescu-Spineni, op. cit. p. 79 s.

Mitropolitul țării, iar Constantin Duca († 1695) înființează pe lângă fiecare biserică domnească câte o școală publică. Tot pe atunci ființează și școala dela Hotin, a eruditului episcop Amfilohie. După anul 1756 ia ființă la mănăstirea Putna, prin grija mitropolitului Iacob Putneanul, „Academia teologică dela Putna“, a lui Vartolomeu Măzăreanu, cu studii progresate teologice, care cu trecerea vremilor a suferit unele modificări, și trecând pela Suceavă la Cernăuți, apare în 1872 ca Institut teologic superior și academic, pentru că își recrutează studenții numai dintre bacalaureați, iar studiul disciplinelor teologice se ține după tip universitar. La 1875 devine Facultate de teologie, paralel cu încercarea de a se întreprinde o Facultate teologică pe lângă Universitatea din Iași, în anul 1860, închisă însă în 1864. Sec. XIX. aduce Bisericii românești înflorirea instituțiilor teologice, cu Seminarul Mitrop. Veniamin Costachi dela Iași și seminariile eparhiale din Moldova și Muntenia, cu Academiile teologice din Transilvania și Facultatea de teologie din București.

Prof. univ. Dr. S. Reli

(† 10/X 1945)

Facultatea de teologie din Suceavă

Focul din 1827 dela Iași și isvoarele documentare ale Moldovei¹⁾

Când cercetătorul de istorie națională, sau bisericească, se duce la Arhivele Statului din Iași, spre a cerceta la fața locului, în ce măsură depozitul documentar al acestei instituții, îi poate fi util în investigațiile sale științifice, dinaintea de secolul al XIX-lea, el rămâne de dreptul surprins de penuria arhivistică ce se poate constata aproape dela prima vedere.

Dacă el a lucrat vreodată, în depozitele ce păstrează, pentru acelaș interval de timp, arhivele Munteniei va constata că țara soră stă cu mult mai bine decât Moldova, ea având un foarte abundent material istoric, constituind surse inepuizabile de informații și referințe, cele mai multe inedite, fiindcă trebuie să știm un lucru trist, că cifra totală a documentelor publicate la noi în România se ridică, până în prezent, deabia la 10, % din întreaga cantitate a documentelor existente.

Noi nu suntem încă în situația fericită a Franței, ca să exemplificăm, care prin a sa: „*École des Chartes*”²⁾, (înființată la 1821) își poate revendica, în mod cinstit, gloria de a fi publicat toate documentele vechi ale țării respective. Dar, aceasta este o altă problemă. Să ne referim mai departe la sărăcia de documente ce se poate constata în arhivele Moldovei. În special, ca lucrător pe terenul istoriei Bisericii Române, vom evidenția lipsa mai mult din acest punct de vedere.

Arhivele Statului din Iași păstrează actele Mitropoliei Moldovei, numai dela 1827 încoace. Extrem de puține sunt cele ce poartă, înscrisă pe ele, o dată anterioară celei menționate. Și atunci, pe drept cuvânt, te întrebi care să fie cauza? Pentru ce această cezură, între 1827 și vremurile anterioare? Dece aproape nimic pentru secolul al XVIII-lea și primele decade din XIX și deodată dela 1827 spre noi, foarte mult material?

Oare birourile Mitropoliei Moldovei nu erau bine organizate, din punct de vedere cancelaristic și nu emiteau acelaș varietate imensă de acte, ca și alte organe bisericești de conducere, pe care apoi pisarii să nu le fi trecut măcar în parte, ca număr, în diverse condici de documente?

Desigur că nu! Numeroase sunt atestațiunile, care ne arată că actele eșite se treceau în anumite condici încă din secolul XVII, dacă nu chiar din timpuri mai vechi³⁾. Referințele indigene și străine ne arată deasemeni contrariul. Așa medicul sas *Andreas Wolf*, fost multă vreme în ultima

1 Comunicare făcută, la 14 Martie 1946, Institutului de Istorie de pe lângă Facultatea de Teologie.

2 V. *École des Chartes*, Livre du Centenaire. I-II, Paris 1921.

3 V. Ch. Ungureanu, Contribuție la cunoașterea arhivelor moldovenești, până la Regulamentul Organic, Buc. Tip. Göbl 1937, p. 4 seq.

jumătate a secolului al XVIII-lea, îngrijitorul sănătății ierarhilor Moldovei, autorul importantei cărți, ce se găsește destul de greu astăzi: *Beiträge zu einer Statistisch historischen Beschreibung des Fürstenthums Moldau*, apărută la Hermanstadt (Sibiu) în 1805, în două volume, care a cunoscut bine arhivele Mitropoliei Moldovei, fiindcă chiar a lucrat în ele redactând o listă a mitropoliților Moldovei, începând cu Teoctist¹ până la Gavriil Calimachi și care se afla în termeni prietenești cu binecunoscutul logofăt al Mitropoliei „Gligorăș”, adică cu șeful cancelariei acelei instituții, arată o bună organizare și funcționare a cancelariei respective.

Totuși Wolf constată (pag. 140) și el o mare lipsă de documente și scrieri de seamă în Moldova. Factori care au cauzat o astfel de situație, după dânsul, sunt următorii.

1. Războaiele pustiitoare, „care au devenit în această țară lucruri curente și obișnuite”;

2. Ciuma și incendiile;

3. Lipsa învățaților indigeni și „indolența de necrezut”, a locuitorilor neobișnuți să lase însemnări pentru viitorii cercetători de istorie. Poporul stă pe o treaptă culturală foarte joasă, zice el (pag. VI). Unii boeri bogați posedă câte o monetă greacă sau romană, dar la înființarea unui cabinet numismatic, nu s'a gândit încă nimeni, remarcă Wolf (pag. 224) ceea ce era perfect adevărat atunci, ca și într-o oarecare măsură și astăzi, când masele largi ale poporului, încă nu au respectul cuvenit în fața unui document istoric.

S'ar părea că acestea ar trebui să fie cauzele pentru care nu avem documente privitoare la Mitropolia Moldovei decât într'un număr neînsemnat, înainte de 1827, la Arhivele Statului din Iași, unde ele ar trebui să se găsească.

Dar cauzele enunțate de dânsul, explică numai în parte problema noastră, fiindcă nu răspunde precis de ce dela 1827 încoace avem cea mai mare parte din acte, iar înainte de această dată nu. Cezura, tăetura, întreruperea aceasta bruscă, marcată de anul 1827, rămâne încă de nedeslegat în întregimea ei și după ce ai citit lucrarea medicului amintit. Cert este că biurourile Mitropoliei din Iași au elaborat, cu siguranță, o cantitate de acte și documente cu mult mai mare decât ceea ce avem noi astăzi.

Arhiva veche a Episcopiei Hușilor se găsește la Arhivele Statului din București, în bună parte adunată de nemuritorul și harnicul episcop Melchisedek. Dar cele dela Iași? Unde ar putea fi?

Lipsa acestora trebuie căutată și dacă este posibil găsită, în însuși anul cu pricina, când s'a abătut peste bietul Iași, un cataclism de proporții neobișnuite. Este vorba de pojarul din 19 Iulie 1827, care a avut urmări foarte păgubitoare, asupra vieții acestui pașnic și modest oraș și asupra istoriei țării în cauză, rămasă lipsită de aproape toate sursele documentare, până la această dată.

1 Wolf afirmă eronat, desigur după cronicile moldovenesti pe care le citise, fiindcă învățase românește în lunga sa ședere dela noi, că primul mitropolit al Moldovei a fost Teoctist și că a primit această demnitate, în timpul voevodului Iuga, cu asentimentul și binecuvântarea patriarhului din Ohrida. Intemeierea mitropoliei Moldovei o pune între 1399-1400. (Op. cit. p. 141).

Acesta trebuie să fie adevăratul și cel mai important motiv, pentru care atunci când te duci la arhivele Statului din Iași, unde știi că se păstrează întreaga corespondență a Mitropoliei din același oraș, nu găsești decât actele dela 1827 încoace.

Intr'adevăr, focul acesta a fost peste măsură de „păgubitor”.¹ Ar fi interesant ca foarte numeroasele informațiuni și referințe locale și chiar străine, asupra acestui incendiu de proporții uriașe, să fie reunite într'un amplu studiu, ceea ce nu urmărim noi aici, deși avem adunat cea mai mare parte din materialul respectiv, din care să ne putem da seama exact de ce s'a petrecut și ce s'a pierdut.

Totuși vom face acest lucru, însă numai în trăsături sumare.

După câte știm astăzi, la Mitropolie se păstra în bună parte, arhiva cea mare a țării,² în afară de hârtiile ei proprii, din cauză că mitropolitul era de cele mai multe ori, organul continuu prin care țara comunica cu Poarta Otomană, cu Rusia și celelalte popoare înconjurătoare, iar hotărârile mari atât în politica externă, cât și în cea internă, de prea numeroase ori, se luau aici împreună cu Domnul și boierii țării.

Tot aici, se găseau multe alte acte din care s'ar fi putut scoate informațiuni de exemplu despre Seminarul Veniamin Costache, constată Gh. Adamescu³, justificând astfel sărăcia întâlnită în cercetarea monumentelor cuprinzând istoria glorioasei școale, de care se ocupă cu ocazia centenarului ei, care a avut loc în 1903.

Deci toate acestea și desigur și multe altele au căzut pradă flăcărilor pustiitoare.

Pentru a întrezări, în mod corect, proporțiile acestui dezastru, găsim potrivit să stăruim o clipă asupra lui, mai ales, că cu toată mulțimea informațiilor, în această ordine de lucruri, nu avem până în momentul de față o monografie.

Iașul a fost dese ori pustiit de astfel de nenorociri. Un foc destul de mare mistuise Iașul la 24 Septembrie 1776⁴, când a ars și mănăstirea Dancul, un altul, cu urmări nu mai puțin grave, avusese loc la 23 Decembrie 1784⁵, dar un foc ca cel din 1827, numit pe drept „cel mare”, sau „al optulea”, nu mai fusese.

Aceasta este dealtfel și explicația numărului așa de mare de însemnări, făcute de cetățenii Iașului cât și de reprezentanții ai altor state, în rapoarte lor consulare, aflați în acel moment în nefericitul oraș.

Ca referințe indigene putem enumăra următoarele: T. Kodrescu, Uricarul t. VI, Iași Tipografia Buciumului Român, 1875 p. 177; Paharnicul Manolache Drăghici, Istoria Moldovei pe timp de 500 ani, până în zilele noastre. Iași, 1857 vol. II pag. 170; Revista Genealogică, Iași sub direcția lui Sever de Zotta Nr. pe Decembrie 1912 pag. 196 et seq.; A. Papadopol Callimach, Amintiri despre Curtea Domnească din Iași publ. în Convorbiri

1 Gh. Ungureanu, Justiția în Moldova (1741—1832) cu o prefață de prof. Șt. Berechet-Iași, 1934 p. VI.

2 Petru Râșcanu, Lefile și veniturile boierilor Moldovei în 1776. Document dela Grigore Alexandru Ghica V. V. cu o introducere. Buc. Tip. Națională 1877 pag. LXXXI.

3 Istoria Seminarului „Veniamin” din Iași (1803—1903) Buc. C. Göbl, 1904 p. III.

4 V. A. Urechia, Istoria Românilor vol. II. Buc. C. Göbl, 1892 p. 370—371.

5 C. Bobulescu, o viață trăită, viața de paraclise. Chișinău, 1932 p. 41.

Literare XVIII (1884—1885) pag. 406—7; Gh. Ghibănescu, Biserica Tălpă-lari. Iași 1934 pag. 9; Rizos Panaioti, Mémoires du Prince Nicolas Soutzo, grand logotète de Moldavie (1797—1871) Vienne 1869; N. Iorga, Inscriptii din Bisericile României. Buc. 1908 t. II pag. 188; Ecoul Moldovei, ziar săptămânal Nr. 22 anul IV (1894) de joi 8 Decembrie pag. 3; Miron Costin, revistă de cercetări și mărturii istorice, Bârlad VII (1919) Nr. 1—4 (Ian. April) pag. 28; Nerva Hodoș, Le voyage en Moldavie du comte de Moriolles (1809) Bucarest 1903 pag. 26; M. Kogălniceanu, Albumul istoric și literar pe 1848; N. Iorga, Inscriptii și însemnări din Bisericile Iașului. Buc. 1907 pag. 76, ș. a.

Pentru referințele streine se pot consulta următoarele: D. Găzdaru, O relație italiană, despre focul din Iași din 1827, Tip. Presa Bună, Iași 1934. Extras din Arhiva vol. XLI (1934). Expunerea este făcută după o scrisoare ce se află în arhiva congregației „De Propaganda Fide”, din Roma vol. VIII. Scritture referite nei Congressi. Moldavia dal 1813 al 1827; Eudoxiu de Hurmuzachi, Documente privitoare la Istoria Românilor vol. X pag. 425, unde se găsește scrisoarea din 13 August 1827 a Consului prusac din Iași, baronul Ludovic Krenchely; Hurmuzachi, Doc. privit. la Ist. Rom. t. X p. 426, scrisoarea din 23 August 1827 a vice-consulului Ioan de Margottis ș. a.

Focul dela Iași din 1817, prin proporțiile sale, uimise pe toți, iar nefericita lui amintire a stăpânit pe contemporani și urmași.

Cu privire la data lui exactă, toată referințele locale sunt de acord, arătându-ne-o pe aceea de 19 Iulie 1827, deci cu o zi mai târziu, decât toate celelalte referințe indigene. Diferența fiind redusă la singură zi și faptul că cineva s'a oprit la o dată rotundă, aceia de 20, ne scutește de a mai discuta, această afirmație.

Dintre isvoarele externe, relația italiană pe care o face cunoscută la noi prof. D. Găzdaru, amintită mai sus și care este dată de nunțul apostolic dela Viena, la 11 August 1827, către congregația De Propaganda Fide, dela Roma, în care enumără pagubele suferite de misionarii romano-catolici din Iași, care și-au pierdut din cauza focului și biserică și reședința, dă ca dată a izbucnirii dezastrului, ziua de 31 Iulie 1827. Cu toate că nunțul menționat atașează la rândurile sale și o descriere a focului, făcută chiar în ziua incendiului de un martor ocular, noi avem toate motivele să considerăm, ca adevărată, data relatată de o cantitate impresionantă de monumente interne.

Deci rămânem la 19 Iulie 1827.

Dar o astfel de controversă ne interesează mai puțin aici! Cum a luat naștere focul și ce a ars?

După relatările de mai sus, căci consensul este unanim în această privință, focul a început dela casele spătarului Ilie Burchi, poreclit Zmăul, care nu se găseau departe de consulatul rusesc și de Academie, unde după cum scrie Teodor Codrescu,¹ se pregăteau „vutche și șerbeturi pentru a doua zi fiind sf. Ilie”, deci patronul lui Ilie Burchi, zis Zmăul.

Focul s'a întins cu repeziciune fiind alimentat de un vânt puternic și a ținut până a doua zi dimineața². Mai mult de o treime din oraș și

¹ Uricarul, VI p. 177.

² N. Iorga, Inscriptii și însemnări din Bisericile Iașului p. 76.

tocmai partea cea mai frumoasă a lui a ajuns pradă flăcărilor.

Circa 800 de case, printre care palatul domnesc, se se găsea unde se ridică astăzi palatul administrativ din Iași, împreună cu toate cancelariile și arhivele, palatul mitropolitan, biourile și actele lui, Trisfețele, 15 alte biserici inclusiv mitropolia, curțile boierilor Roznovanu, Ghica, Paladi, Callimachi, conventul catolic, Podul Vechiu, târgul de jos, toată mahalaua sf. Constantin până peste Bahlui. Au ars chiar și mai mulți oameni.¹

Mai mult de zece mii de persoane au rămas fără acoperiș². Din cele 200 de condici de acte ce se păstrau la curtea domnească, referă Th. Codrescu³, deabia vreo 20 au putut fi salvate de „Serghie Calimănescu emacul divanului și acestea erau dintre cele mai noi”.

Astfel au căzut pradă flăcărilor, odată cu arhiva Divanului și arhiva Mitropoliei, despre care nu posedăm nici un fel de detaliu.

Numai examinând proporțiile focului ne putem da seama de ceia ce s'a pierdut din documentația instituțiilor de toate felurile ale Moldovei și când zic Moldova, înțeleg toate actele din ținuturile ce o compuneau înainte de evenimentele din 1774 și 1812, care se găseau în capitala țării.

Despre acest prea important eveniment, din istoria Moldovei, ne vorbește și un act oficial semnat de episcopii țării, în frunte cu Veniamin Costache⁴, din care reiese că „năpraznicul foc” a mistuit nu numai averi, dar și oameni și nu numai o parte din averile domnului de atunci, dar și scrisorile și „documenturile” lui.

Iată cum dela pregătirea unui patron s'a ajuns la arderea unui oraș aproape întreg, cu toată istoria lui; iată pentru ce se resimte o atât de mare sărăcie de documente moldovenești înainte de 1827 și iată pentru ce 1827 marchează o tăietură bruscă în arhivistica Moldovei, care nu s'ar putea explica, în chip suficient de plausibil, fără pojarul din 1827.

Diacon Dr. Alexandru I. Ciurea

Asistent universitar

1 Ibidm.

2 D. Găzdaru, op. cit. p. 118 seg.

3 Uricarul, VI, p. 177.

4 Academia Română M-sse, doc. 165-CIX.

Funcția etică a asociațiilor religioase ortodoxe*)

Am amintit cauzele cari au dus la întemeierea organizațiilor religioase, pentru motivul că ele ne arată direcția generală în care se îndreaptă activitatea acestora.

În cadrul condițiilor date, amintitele asociații, urmăresc înfăptuirea unui nou umanism românesc, prin crearea la credincioși a unei cât mai luminate și mai hotărâte voințe de viață creștină.

În ce chip contribuie organizațiile religioase la crearea unei asemenea voințe?

Se știe că, de regulă, calitatea de membru al Bisericii se dobândește în copilărie. Adică la o vârstă când nu e posibilă exprimarea unei adesiuni libere și conștiente la actul încreștinării.

Mai târziu când copilul ajunge să-și dea seama de el însuși, de propria sa putere de a voi și gândi, când ajunge la vârsta care-i dă puțința de a se lua pe sine însuși în primire; de a-și lua răspunderea propriului său destin; de a se cunoaște mai bine și de a lua atitudine față de marile probleme de viață, ce i se pun, poate constata între altele, și faptul că este membru al Bisericii și că în această calitate, e încadrat într-o anumită ordine de viață.

Pentru tineretul orășnesc, vârsta aceasta de socoteli cu sine însuși, vârsta adolescenței, marchează o criză care uneori se rezolvă într-o atitudine de indiferență sau chiar ostilitate față de ordinea creștină. Pentru tineretul sătesc însă, trecerea prin vârsta adolescenței se face fără prea mari frământări, fără prea adânci răscoliri. Pentru motivul că în general, satul nu dă adolescentului prea multe conținuturi sufletești noi. Climatul spiritual sătesc caracterizat prin predominarea factorului tradițional-conservativ asupra celui inavatov-evolutiv, asigură omului rural o trecere, în general fără crize, dela o vârstă la alta.

Copilăria răzbate pe nesimțite în adolescență, și tot așa aceasta, în maturitate, o vârstă transmițând alteia un capital de deprinderi și conținuturi sufletești modificat abia perceptibil față de acela al vârstei anterioare.

Ce privește deprinderile dobândite în copilărie, apoi trebuie să subliniem că ele sunt dătătoare de ton nu numai pentru viața adultului rural, dar și pentru aceea a adultului orășan.

De ele depinde reușita sau nereușita educației, ce se va da celor eșiți din vârsta copilăriei. De ele depinde în mare măsură și reușita sau nereușita educației creștine.

* Urmare din Nr. 9—10, 1946.

Formarea deprinderilor morale încă din pruncie este o condiție esențială a educației creștine. Dar educație creștină nu înseamnă rotunjirea vieții cuiva cu foarfece normelor creștine, ci și punerea aceluia în situația de a lua o atitudine voluntară și conștientă față de aceste norme; de a lua o inițiativă și o decizie personală să respecte și împlinească regulile ordinii morale propovăduite de Biserică.

Fără o decizie personală pentru concepția creștină, fără satisfacerea liberă și conștientă a calității de om creștin, deprinderile morale riscă să degenereze în gesturi mecanice, exterioare, cari nu mai pot angaja decât într-o infimă măsură, sau chiar de loc, adâncul vieții spirituale a credinciosului.

De fapt, viața ne pune deseori în atingere cu creștini cari, deși își îndeplinesc cu regularitate îndatoririle lor, totuși interior ei se vădesc neangajați pe linia practicilor lor creștinești. Astfel nu s'ar putea explica ușoara lor alunecare pe panta atâtor ademeniri de ordin moral și religios.

De sigur, din punct de vedere creștinesc, nu-i om pe lumea asta care să nu fie în permanență expus primejdiei de a cădea. Îmbunătățirea morală nu imunizează față de niciun fel de rău. E evident însă, că mult mai greu va cădea cel pentru care atitudinea morală în viață a format preocuparea de căpetenie, angajându-și în direcția aceasta întreaga sa ființă, decât acela pentru care morala se reduce la săvârșirea din când în când, a câte unei binefaceri, fără participarea interioară, fără nicio frământare, fără intenția lămurită de a sacrifica ceva din timpul, averea, sufletul său, pentru altul.

Aici este marea primejdie pentru viața morală a creștinilor: în ruperea legăturilor dintre mersul vieții de toate zilele și dintre practicile religioase-morale; în degradarea acestora pe treapta unor acte conformiste, legaliste, mecanice, conștiința, libera decizie și întreaga viață sufletească mutându-și centrul de gravitate dincolo de ele.

Tocmai primejdia aceasta a ruperii legăturii dintre principiu și faptă, dintre valorile creștine și dintre viață, urmăresc s'o înlăture asociațiile religioase.

Într-adevăr, organizațiile acestea nu conferă nimănui, din oficiu, calitatea de membru al lor. În principiu orice ortodox poate face parte dintr'insele. Practic însă, nu sunt acceptați decât cei ce împlinesc anumite condiții, între care cea mai importantă este facerea, într'un chip sau altul, a unui legământ. Prin care, organizațiile urmăresc să ofere credincioșilor prilejul de a se autoconfirma, în mod liber și conștient, în calitatea lor de creștini și de a-și asuma volt, răspunderea împlinirii îndatoririlor legate de această calitate.

În același sens trebuie interpretată și învoirea pe care asociațiile religioase o dau membrilor lor, de a participa personal la cântăre, la lectură și interpretarea Scripturilor Sfinte, în particular și în adunări, la propovăduire, la discuții, etc.

Pe căle acestea organizațiile creștine urmăresc să transforme apartenența din oficiu sau din obicei și, deaceea, mai mult pasivă, a credinciosului la comunitatea parohială, într-o participare conștientă și activă, stăvilind astfel primejdia de care vorbeam: primejdia ruperii legăturii interne dintre valorile creștine și atitudinea practică a credinciosului.

Ținta aceasta, asociațiile religioase se străduiesc s'o realizeze mai ales prin faptul că pun accentul nu pe îndoctrinare, dar pe practicarea virtuților creștine.

Pentru formarea personalității morale a cuiva nu-i de ajuns a-i transmite principiile morale. Formarea convingerii raționale constituie numai o latură, nu întreaga educație morală. Concepția după care pentru a faptui binele n'ar fi nevoie de nimic altceva decât de cunoașterea lui, a fost înlăturată de mult din domeniul educației de către presiunea aspră a realității. Experiența a arătat că în orice educație, dar mai cu osebire în cea morală, pe lângă convingerea rațională mai e necesară și convingerea efectivă precum și cea volițională.

O idee, oricât de frumoasă, dacă nu-și câștigă și adesiunea inimii, cum și pe aceea a voinții, adică dacă nu izbutește să angajeze pe omul întreg în direcția voită de ea, riscă să rămână o abstracție, frumoasă — poate — dar fără putere de efectivă înrăurire asupra vieții.

Cam așa stau lucrurile cu normele morale creștine. Ele sunt destul de des apreciate și, nu arareori, admirate pentru frumusețea lor, dar nu tot atât de des — și luate, cu hotărîre, ca dreptar, al vieții de toată ziua.

Cunoaștem destui credincioși cari frecventează aproape regulat slujbele duminicale, ascultă predici, citesc cu răbdare cărți cu conținut creștinesc și cari sunt gata să-și mărturisească admirația pentru neîntrecuta frumusețe a normelor creștine; dar dacă ai săvârșit indiscreția de a te uita mai deaproape și la viața lor...

Lăsând la oparte păcătoșenia firii omenești, socotim că pricina cea mai de seamă a acestui grav neajuns, este lipsa de adaptare a mecanismului actului voluntar la cerințele normelor morale. Acesta este nodul gordian al educației morale creștine: formarea voinții în așa chip ca ea să execute fără ezitare, fără rezistență și cu bucurie în sufletește comandamentele morale.

Cercetările psihologice și pedagogice asupra acestei chestiuni au dus la încheerea că o voință morală nu se poate obține decât prin exercitarea ei în sens moral, începând din cea mai fragedă copilărie. Psihologia și pedagogia ne arată că fără un capital de imagini kinestetice (de mișcare) sau de deprinderi morale dobândite din vreme, nu-i cu putință ca voința adultului să fie ridicată la nivelul legii morale și să rămână statornic în acord cu dânsa.

Tocmai din punctul de vedere al formării voinței morale, asociațiile religioase prezintă o utilitate vrednică de luat în seama.

Prin metoda lor de lucru, ele constituie o excelentă școală de adaptare a voinții la cerințele normelor religios-morale.

În sânul acestor asociații virtuțile nu sunt atât teme de predici și discuții, cât mai ales realități trăite.

De sigur credincioșii încadrați în asociațiile creștine sunt îndrumați metodic; să fie mereu cu ochiu treaz asupra vieții lor; să-și încadreze toate puterile în sensul împlinirii rânduelilor creștine. Dar lucrul esențial în pedagogia acestor asociații este strădania liber consimțită și susținută a membrilor de a-și organiza și trăi viața potrivit rânduelilor creștine.

Un sprijin esențial în direcția practicării fără compromis a virtuților creștine în sânul asociațiilor menționate, îl oferă atmosfera de căldă

rugăciune și adâncă reculegere; de împărtășire a izbânzilor și poticnirilor în lupta cu răul moral; de muștrări frățești și bărbătești îndemnuri; de control reciproc, de discuții prietenești și de cuceritoare familiaritate, — prezentă aproape în permanență la întrunirile credincioșilor organizați.

Conștiința legământului făcut la intrarea în sânul uneia sau alteia dintre organizațiile ortodoxe, hotărârea personală de a deveni un om mai bun; sentimentul viu al prezenței active a lui Dumnezeu; sprijinul efectiv din partea fraților, toate acestea încurajează mult pe creștinii organizați să îndrăznească a trece din starea de admiratori ai virtuților evanghelice, în aceea de înfăptuitori ai lor.

Drept aceea, nu-i deloc greșit a se spune că asociațiile ortodoxe sunt o mare școală pusă în slujba învierii și îmbunătățirii vieții poporului nostru prin trăirea liber consimțită sub imperiul valorilor creștine.

Dar organizațiile creștine sunt o școală nu numai pentru cei înscriși în rândurile lor. Acolo unde funcționează, ele constituie focare din cari radiază puteri ce răzbat până în sufletul ultimului parohian. Vecinătatea celor hotărâți s'o curme cu indiferentismul sau desconsiderarea legilor morale, și neînduplecați în hotărârea de a-și modela viața potrivit cerințelor acestora nu poate lăsa pasivi pe cei neînscriși în vreo asociație.

Pilda celor dintâi va desmorți și pe mulți din aceștia din urmă. În exemplul acelora parohienii ceilalți au sub ochii lor dovada că aceea ce Biserica cere dela credincioșii ei nu este ceva cu neputință de înfăptuit în lumea de aici, ci din contră este o formă de viață accesibilă omului creștin.

Printre mijloacele trebuitoare pentru formarea deprinderilor bune, pedagogia enumără: supravegherea, pedeapsa, recompensa și mai ales exemplul.

(Va urma)

Prot. Dr. D. I. Belu

Profesor la Academia teologică — Timișoara

Legea iubirii*

Toți cei care s'au ocupat de starea spiritualității contemporane, în afară de O. Spengler care după cum știm, o clasat-o ca etapă premergătoare morți culturale, ceilalți au încercat să dea o altă interpretare, considerând-o ca punct de trecere spre o altă orientare, spre renaștere. Fără îndoială admitem și noi acest punct de vedere, cu adausul că frământarea spirituală actuală nu este provocată numai de simplul fapt al momentului prin care trecem, ci în afară de aceasta trebuie de mai luat în considerare și faptul că, astăzi, se declină înțietatea între facultățile sufletului omenesc, atribuțiile pe care le au și rolul în configurația structurală a personalității omenești. Deci criza nu se datorește atât împrejurărilor grele prin care trece omenirea, determinându-o spre o nouă orientare ideologică, după cum s'ar crede, ci în primul rând nevoii în care se găsește omul de a-și rândui o nouă structurare psihologică, potrivită și în conformitate cu noile realități descoperite în propria sa personalitate.

Am văzut că afectivitatea, pasiunile, copleșesc în bogăția lor sufletul omului contemporan și totodată îl desorientează prin mulțimea, cât și prin varietatea lor, așa că nu mai este în stare să facă o selecțiune a lor și se lasă pradă în fiecare moment celei mai puternice.

În cele ce urmează ne propunem să vedem, dacă în haosul care domnește momentan în sufletul omului, nu s'ar desprinde totuși o oarecare ordine și de care, ținând seamă, am ajunge astfel la stabilirea unor norme dictate de noua conformație a sufletului. (Ne folosim de termenul de nou, cu toate că îi creștinism nu este de loc nou, ci bază și primă piatră a temeliei pentru viața creștină).

Mai întâi vom arăta întrucât pasiunile sunt expresia iubirii însăși și o stare care denotă totodată și păcătoșenia omului, pentruca apoi să ne deschidem drum spre o nouă orientare în direcția trasată de însuși sensul care l-a luat spiritualitatea.

Pasiunile, natura afectivității omenești nu constituie prin ele înșile păcătoșenia omului, ci ele demască doar desorientarea și starea desordonată a iubirii, care și-a pierdut sensul. Deaceia raționalismul spiritualist a greșit când s'a îndreptat, luptând împotriva lor cu intenția de a le desrădăcina din suflet. Până acum deci se greșea de două ori împotriva firii omenești: mai întâi pentru faptul că însași dragostea lui era împrăștiată în toate direcțiile, împărțindu-se după bunurile către care se îndrepta, ținând seama de pasiunile mai puternice care se afirmau. Și apoi pentru motivul, că prin îndreptare se înțelegea detașarea sufletului de însăși ființa lui, iubirea, care,

* Urmare din Nr. 9—10, 1946.

datorită firii păătoase, se manifestă prin afectele detestate de idealul moral luat ca sens de orientare, căutând să dirijeze toată atenția și interesul înspre cunoaștere, spre un ideal de viață complect contrar ființei sale intime. Spiritualitatea fără pasiune este un vid, spiritul îl naște iubirea ca un corolar al acesteia, ca realizare estetică a ei.

Pasiunile indică prezența desorganizată, în starea ei păătoasă deci, a iubirii. Așa că un studiu atent al pasiunilor ne-ar lămuri în chip surprinzător natura iubirii și felul cum aceasta se manifestă în om. Nu ne luăm obligația de a aduce, un astfel de studiu cu caracter științific, ci ne vom mărgini la câteva generalități.

Omul este afectat de plăcere sau de necesitatea de a activa. Plăcerea urmează satisfacerii unei dorințe oarecare, indiferent dacă are ca punct de plecare interesul strict personal și o idee adecuată acesteia sau nu. Plăcerea este satisfacere, mulțumire, poate fi sufletească sau corporală, indiferent. Cu toate că uneori, și la cei mai mulți, cele corporale sunt mai frecvente și mai puternice. Plăcerea este un indiciu că individul în cauză se află în condițiuni prielnice naturii lui, că este asigurată conservarea lui. Pasiunile pot avea deci ca motivație psihologică una din aceste plăceri, iar plăcerea provocată intensificarea acestei dorințe și frecvența mărită a ei. Nu se poate afirma însă, pornind dela constatarea de mai sus, că ființele vii sunt mișcate numai de dorințe, deci — și îndeosebi — de cele care sunt însoțite, în satisfacerea lor, de plăcere, ci și din absoluta nevoie pe care o simte de a se pune în mișcare, de a activa. Dinamismul interior o determină să activeze, să se supue unor eforturi, fără ca totuși să urmărească un oarecare scop bine precizat, fără ca să se găsească în serviciul unui interes personal, care ar mări, ca să ne folosim de limbajul lui Spinoza, perfecțiunea celui individ. În această categorie cade în primul rând jocul care se poate observa și la multe dintre vietățile inferioare, în afară de altele acțiuni, care privesc prin prisma instinctelor de conservare, apar de neînțeles, fiindcă nu corespund nici uneia din acestea. Bine înțeles că și aceste acțiuni provoacă o anumită plăcere, dar scopul, cât și motivația psihologică, nu este plăcerea în sine. Ne întemeiem afirmația pe faptul că în cele mai multe cazuri toate aceste acțiuni necesită eforturi dureroase și împotriva oricărui interes al individului. Din contră „individul este slăbit, micșorat, desafectat din toate acestea. Însăși firea oricărei ființe vii impune afecțiuni, necesitatea de a accepta situații desinteresate față de înclinări strict individuale, conexe unor instincte.

Instinctele privesc conservarea individului și a speciei, deci oricare din ele ar fi luate în considerare, fiecare are un caracter interesat; urmărește un scop bine definit. Dorința de a activa, de mișcare, recerută de însăși firea sa, dinamismul interior, excluzând orice scop, orice motivație interesată, deci neglijând toate instinctele, fiindcă nu corespunde interesului nici unuia, deschide orizontul unei perspective străine față de ceea ce am cunoscut până acum. Că nu stă în legătură cu unele instincte care ar avea ca țintă conservarea, fie a individului sau a speciei, reiese și din faptul că necesitatea aceasta se resimte mai puternică atunci când toate instinctele sunt pe deplin satisfăcute și n'ar avea nici un motiv să oblige ființa la eforturi accesorii, care să suplinească eventual plăcerea absentă prin mijlocirea directă a unui instinct nesatisfăcut.

Mai evidentă, mai puternică, este această necesitate la om. Istoria ar fi de sigur foarte fadă și puține evenimente s'ar fi înregistrat, dacă omul ar fi fost lipsit de această înclinare spre gratuitate. Evenimentele au purces având ca punct de plecare și considerente de ordin pur material, fără îndoială, dar nu se pot reduce cu exclusivitate la acestea. Fiindcă de multe ori chiar economicul, interesul vădit, era supus gratuității și servea doar ca simplă motivare de ordin sufleteș, convențional. Nu aducem exemple din lumea exploratorilor, nici din alte domenii, ca de pildă din rândul oamenilor de știință, etc., fiindcă sunt prea multe ca să fie nevoie de anumite exemplificări.

Să vedem acum în ce raport stau patimile cu înclinările amintite și dacă există un oarecare raport. Pasiunile au, fiecare dintre ele, după cum am spus-o și până acum, ca punct de plecare un instinct asupra căruia gravitează. Cum se nasc pasiunile și care este justificarea existenței lor în psihologia omenească? Interesează cu atât mai mult latura aceasta a problemei care ne preocupă, deoarece orice pasiune întrece raza interesului pur. Fără îndoială se impune ca scop plăcerea, dar nu se menține până la sfârșit, îndată ce chiar ea lipsește, constrângând la unele grele încercări de renunțare subiectul în cauză, pasiunile se nasc ca un adaos sufleteș pe lângă orice instinct primar; ele definesc psihologia omenească prin faptul că o îndepărtează de la biologicul pur. Pasiunile deci relevă un surplus de forță de natură spirituală, care își cere dreptul la existență, se manifestă, grevând asupra unuia din instinctele care predomină în persoana respectivă.

Ce rol au ele și ce rost au în viața omenească? Ele vin ca să indice prezența eliberată a iubirii în sufletul omului și să-i îndrepte atenția pe linia aspirațiilor de care vorbiam mai înainte, care îl împing la acțiune, strădanie, suferință, gratuitate. Aducem un citat dintr'un autor destul de cunoscut, care să definească oarecum caracterul activ al pasiunilor, lucru care pledează în favoarea vederilor noastre. „La passion est le sentiment d'une action commencée en vue de profiter des avertissements que par le moyen de l'émotion nous donne le corps. Etant essentiellement action, tendant à un but, elle possède, dans la mesure même où se but nous hypnotise, un caractère tyrannique: aussi avons-nous conscience de la subir au moment même où nous nous sentons agir, ce qui explique le mot passion appliqué à un état d'âme éminement actif”¹. Pasiunile sunt acțiune, deci activitatea care implică eforturi din partea individului și totodată subjugare, pătimire. Ele deci, prin caracterul lor activ, se încadrează înclinării ființei spre dinamism, suferință (de vreme ce orice activitate implică suferință, dureroasă sbatere, efortare, pierdere de energie). Pasiunile răspund deci nevoiei ființelor de a activa, de a pătimi, de a se jertfi. Așadar numai această înclinare care este mai evidentă, mai puternică la om, dă naștere în sufletul său pasiunilor. În felul acesta avem pregătită cu claritate confirmarea la supoziția că patimile nu sunt altceva decât expresia iubirii, necesitatea omului de a iubi. Pasiunile subjugă pe om dar numai atunci când iubirea sa nu este pe deplin definită; n'a apărut sub forma distinctă a clarității sale sublimă și în cazul acesta îl îndeamnă să accepte situația de a se subjugă unui instinct pentru ca totuși potențialul de energie existent în sufletul său să se consume într'un fel oarecare. Pasiunile deci sunt

¹ A. Joussain, op. cit. p. 22.

iubirea neclarificată, iubirea în stadiul de consumare, servindu-se de mijloacele improprii naturii sale ființiale. Dacă am lua la rând orice pasiune, analizându-o, am ajunge la aceeași constatare, bine înțeles numai cu diferența pe care o implică instinctul la care se adresează, de care se servește în acțiunea ei.

Instinctul vizează utilul, conservarea fie a individului, fie a speciei, în orice caz este strict legat de obiectul către care îl îndreaptă natura lui și nu urmărește decât satisfacerea unei necesități determinate. Instinctele sunt factorii de legătură ai individului cu lumea din afară și totodată mijloacele naturale care îl încadrează ei, punându-i la dispoziție în același timp și elementele necesare supraviețuirii. Pasiunea denotă un caracter deosebit, cu toate că se servește de unul din instincte existente. Pasiunea subjugă pe cel în cauză unui instinct cu exclusivitate, neglijând pe toate celelalte; îi impune eforturi deosebite, îl umilește, îl consumă, îl determină să treacă peste orice considerente, care îi favorizează buna situație și dacă devine destul de puternică îl duce pe calea jertfirii de sine. Nu trebuie să ne imaginăm decât un avar, sau un îndrăgostit gelos. Știe oricine la ce grad de sacrificiu poate determina pe om o patimă. Fără a insista prea mult (dealtfel nici n'ar fi necesar acest lucru, fiindcă totul este foarte clar și delăsine evident), pentru a aduce argumente convingătoare în acest sens, ne mulțumim să afirmăm, că tot ceea ce are caracteristic o pasiune sunt de fapt notele care definesc dragostea adevărată. Pasiunile deci trădează dragostea din sufletul omenesc, care încearcă să se satisfacă, folosind unul sau altul dintre instinctele pe care îl găsește în suflet. Deaceea repetăm; pasiunile, indiferent de natura lor și de efectul dezastruos pe care îl au asupra persoanei omenești, sunt cel mai bun indiciu, că iubirea este prezentă în acest suflet, că se afirmă și-și cere dreptul la viață. Deaceea nu este motivată distincția între pasiunile nobile și cele josnice, fiindcă orice pasiune trădează cea mai nobilă, o, așa zicând, latură a sufletului omenesc, însăși substratul său. Această caracteristică a oricăreia dintre pasiuni se reliefează cu atât mai mult, deoarece din felul cum acționează, reiese clar că ea nu urmărește anume obiectul către care își îndreaptă toată forța sa, ci o interesează mai mult acțiunea de urmărire a acelui obiect, deci efortul de a ajunge acolo, jertfa care i se cere pentru a-l câștiga.

Pr. Dr. Mihail Cazacu

(Va urma)

Hristos și pseudo-știința*

(Din problema sensului vieții omenești)

IV

Primul examen pentru știința pozitivă îl alcătuiește *problema cosmologică*. La întrebarea: de unde și cum a apărut universul cu toată complexitatea formelor și fenomenelor de astăzi? — întrebare la care știința pozitivă, prin forma-i filosofică, răspunde numai cu un șir de *hipoteze*, de ea însăși numite numai *ajutătoare*, deoarece ele nu explică, în chip real, felul cum a apărut și s'a dezvoltat cosmosul, ci numai schițează o schemă de presupunere.

Ca exemplu, luăm tendințele „filosofiei moniste” de a rezolva problema cosmosului (v. E. Haeckel: „Enigmele Universului”). Se afirmă că lumea a apărut fără vreun amestec din afară a vreunei Ființe superioare spirituale. Înșă, pentru a înlocui cosmogonia teistă, Haeckel împreună cu urmașii lui, pornind dela afirmarea veșniciei materiei, este nevoit a admite o sumedenie de *presupuneri* cu privire la apariția lumii planetare și în special a pământului, cari presupuneri nu mai pot fi controlate de știință, ci apar ca invențiuni ale imaginației libere, deci făcând parte din sfera „dogmelor” științei. Afirmăția lor că sunt „dovedite”, e în dependență mai mult de temperamentul caracterului!

A dovedi veșnicia materiei și a mișcării ei (Starea I și a III-a), puterea faptică a Legii substanței materiale (discompunerea și apariția altor lumi — starea IV-a), pe cale științifică este imposibilă, după cum este imposibil a dovedi istoria originii soarelui și a pământului pe cale empirică și astronomică. Acestea stau în afară de experiența natural-științifică și alcătuiesc obiectul *credinței* științiste, care însă în fața logicei, cade: astfel, veșnicia materiei, afirmată de monism, pe baza conservării materiei și a energiei, contrazice logica în legile ei fundamentale, deoarece logica nu poate accepta materia veșnică, sau mișcarea fără cauză; apoi această ipoteză astăzi este combătută, prin afirmarea că materia „moare lent”, — procesul disocierii din interiorul materiei. Deci dacă „moare”, nu mai este veșnică.

Afirmările științei se schimbă mereu.

Dar cu întrebările noastre, cum rămânem? Știința ne poartă prin dibuirile întunerecului și presupuneri semi-legendară..., fără să ne potolească setea arzătoare. *E întâmplarea?! Apărut la întâmplare, tot la întâmplare și va dispărea. „Ai apărut la întâmplare, trădește și nu te gânde de ce?”* Tu rămâi la toate rece... Este ușor a spune aceasta, nu-i ușor însă să împaci conștiința și conștiința vie cu o atare filosofie.

* Urmare din Nr. 7—8, 1946.

Altă rezolvire nesatisfăcătoare a științelor pozitive, în explicarea universului, este apariția diferitelor *forme ale vieții*. Cum au apărut fenomenele variate ale vieții? Este vreun plan în această clădire a lumii? Aceste întrebări, știința pozitivă le rezolvă cu ajutorul teoriei evoluției și anume: în univers — mecanismul mare și complet, — viața apare, odată pentru totdeauna sub presiunea și în virtutea acțiunii legilor naturii, peste care nu poate trece nimeni și nimica în lume. Tot acestor legi fatale este supusă și viața sup rîcară, adică cea a omului.

Teluri finale sau vreun plan, natura nu cunoaște.

Fără să intrăm în amănunte, ne punem întrebarea: oare este în stare această „predică” să potolească sau să ușureze tendința omului de a se determina pe sine în acest tot?! — Nu. Cugetarea omenească nu se poate opri la limitele stabilite ei de ipoteza mecanicistă, ci ea rupe zăplazurile artificiale și cere cuvânt despre și viață, spuse până la capăt; ea nu admite afirmațiunea că viața lumii curge în teascurile de fier ale legilor moarte, neluminate de țeluri înalte și neîncălzite de suflarea lumii creatoare. O lume, fără un principiu regulator, chiar dacă și s'ar dezvoltă după anumite norme, — norme fără normalizator — este imposibilă pentru o conștiință neîntunecată. Conștiința morală protestează contra acestei mașini uriașe, apărută de undeva și care merge fără să știe încotro; conștiința morală mai protestează și contra rolului nedemn căzut pe seama omului, care are atâtea tendinți și cerinți înalte.

Dacă universul este numai un *atelier mare*, care lucrează fără un scop și fără stăpîn, atunci eu, om înzestrat de cineva cu rațiune și cu darul înțelegerii și dreptul de a întreba de scopuri în toate, pot oare să nu mă revolt când mi se spune că scopuri obiective nu sunt, și nici vreun plan, stabilit înainte, în viața universului?!

Dacă nu, atunci nu este îndreptățită nici existența mea. Și atunci — de ce trăiesc eu? Căci eu nu numai exist, dar și cuget și nu numai cuget, dar sunt plin de atâtea tendinți mărețe care trec peste limitele celui finit și condiționat. În sufletul meu trăiesc idealuri nemuritoare, cari sunt concredute cu natura eului meu și pe care nu le pot arunca, socotindu-le un balast, căci ele formează esența caracterului meu ca om.

Când mi se spune că natura este fără îndurare, că nu cunoaște mila și compătimirea și că și eu voiu cădea sub roțile grele ale acestei mașini univesale și voiu fi strivit și șters ca un mucegai și că voiu dispărea fără nici o urmă, nu pot să nu mă revolt cu toate fibrele conștiinței mele și să strig din toată inima mea: de ce toate acestea?! Pentru ce viață, dacă ea sfârșește cu moartea?! Pentru ce frumusețe, dacă ea sfârșește cu urătenia cadavrului?! Ce rost mi are forța, dacă se preface în neputință?! Unde este luminarea acestei tragedii ale cugetării, care se sbate între leagănul nașterii și mormântul putrefacției?!

Știința cea pură și adevărată, la aceste întrebări, răspunde scurt: „eu cunosc numai legile raporturilor de cauzalitate dintre obiecte și fenomene; pe acestea le formulez și le adevăresc. Perspectivile teologice trec peste limita experienței și a cercetărilor mele. De ele nu mă ating. La întrebările „de ce” și „pentru ce”, n'am răspuns.

Filosofia științistă populară, însă este mai îndrăzneată și mai sigură de sine; ea spune mai multe, însă cugetării cercetătoare dă și mai puțin,

Știința pură, cel puțin, renunță să fie călăuzitoare în filosofia vieții, în timp ce filosofia științistă își ia angajamentul să răspundă la întrebările puse. Însă cu „autoritatea” sa, nu numai că nu răspunde, dar le încurcă și mai mult, creind-un cerc vicios și ceva mai mult: sancționează orânduirea mecanică a existenței, contra căreia se revoltă conștiința umană. În timp ce știința adevărată afirmă că nu-i în competența ei problema scopurilor, fără să le nega, — filosofia științistă afirmă categoric că scopuri nu există, excluzând prin aceasta valoarea excepțională a personalității umane, reducând omul la o simplă verigă în lanțul mecanic al dezvoltării aceleiași substanțe materiale. Toată viața, așa zisă spirituală, nu este un fenomen deosebit, care se ridică deasupra mecanismului materiei, ci este numai un moment în dezvoltarea materiei, iar despre o viață post mortem sau de un scop mai înalt, supramaterial, ci nu poate fi vorba. „Experiența științifică, afirmă Haeckel împreună cu urmașii săi, nu cunoaște puteri care să fie lipsite de baza materială; ea nu cunoaște nici o lume spirituală care să existe dincolo de natură, sau mai presus de ea”. Ca urmare omului, — ca și celorlalți reprezentanți ai vieții — îi sortit să îndeplinească cercul dezvoltării sale în condițiunile mecanice, pentru ca apoi să se reîntoarcă în sânul materiei. Scopul vieții este moartea, care vine în chip natural după ce s’au învechit și s’au distrus țesăturile.

Poate însă această afirmare mulțumește cugetarea sau conștiința omenescă?! Poate oare această cugetare alcătui un răspuns la tânguirea și alarma din suflet? Dacă acest răspuns ar face să tacă glasul conștiinței mele, atunci poate fi acceptat; atâta timp însă cât eu sunt om, nu voi fi în stare să accept acest răspuns.

Caracteristica în legătură cu acestea este logica unui medic ateist din opera lui *Cehov*: (Sala No. 6 trad. rom.) „Viața este o capcană fără eșire — judecă doctorul Andrei Efimovici”. „Într’adevăr fără voia lui, prin cine știe ce întâmplare a fost adus (omul) din neființă în viață. La ce? Dacă vrea să afle rostul și scopul existenței sale, nimeni nu-i răspunde sau i se spune fleacuri; el bate, dar nu i se deschide. Apoi sosește moartea, și ea nepoftită”. „O de ce nu e omul nemuritor? — exclamă medicul ateist. „De ce există centre și circonvoluțiuni cerebrale, văz, grație, conștiință, geniu, dacă toate acestea sunt sortite țărânilor și în cele din urmă menite să înghețe împreună cu scoarța pământului, apoi fără rost și fără țel să se învârtăască milioane de ani cu pământul în jurul soarelui? Pentru ca să înghețe și apoi să se învârtăască nu-i nevoie să scoți din neființă pe om, cu mintea lui cuprinzătoare, aproape dumnezeiască și apoi, curat bătaie de joc, să-l prefaci în glie”.

„Circulația materiei? Ce lășitate să te mângâi cu acest surogat al nemuririi! Procesele inconștiente care se petrec în Natură sunt mai prejos chiar decât prostia omenească, fiindcă în prostie tot este conștiință și voință, câtă vreme în procese e chiar nimic. Numai lașul, care are mai multă frică de moarte decât demnitate, se poate consola cu faptul că timpul lui va trăi mai târziu în iarbă, în piatră, într’o broască... Să te socotești nemuritor fiindcă vei intra în circulația materiei e tot așa de ciudat ca și cum ai prezice un viitor strălucit cutiei, după ce vioara cea scumpă s’a spart și nu mai e bună de nimic”.

Așa dar, dacă moartea este finalul vieții, atunci cu ce anume să

trăiești până la sosirea momentului de dispariție, când vor coborî trupul în groapă? Ce să faci cu problemele vitale ale veșniciei, cu tendințele arzătoare către ideal, cu frământările contradicțiilor morale? În ce constă îndreptățirea vieții? În numele cui sau pentru ce merită să trăiești sau dacă merită să trăiești?

Știința adevărată le ocolește, declinându-și competența; ne trimite la alți reprezentanți...

— „Nu știu“ este răspunsul ei la aceste întrebări fundamentale ale omului. Ce este binele sau răul? De ce, sau în numele cui, trebuie să fi cinstit, drept, milostiv, erou sau sihastru? — Nu știu răspunde știința. Este nemurire sau viață veșnică? „Nu știu“. Cu ce să însuflețești energia ta pentru binele social al aproapelui sau în lucrarea pentru binele social al mulțimii? „Nu știu“.

Atunci care este valoarea invențiilor științifice, a geniului științelor exacte, a progresului tehnicii materiale? În problemele vieții și ale sensului ei, valoarea aceasta, dacă se leapădă de filosofia religioasă, este extrem de relativă, ba chiar — pusă în fața acestor probleme ale vieții — cade în uimire, neputință, care stare se află alături de simțul disperării.

În acest sens, sunt caracteristice cuvintele lui *Faust*, când își ia rămas bun dela biroul său, după ce a gustat pomul cunoștinței, fără să treacă la pomul vieții luminoase:

„Și ăst zid înalt ce stă să mă sugrume
Cu sutele-i de rafturi, — nu-i tot praf?
Și-atâtea vechituri ce, puse vraf,
Mă'nghesue cu moliile într'o lume?
Ce îmi lipsește — aici am să gălesc?
În mii de cărți nevoe-i să citesc,
Că pretutindeni omu-i chinuit?
Că ici și colo-a fost și-un fericit?
Tu, hârcă goală¹, ce ai de rânjești?
Cândva, tu-însuți, nu te-ai avântat
Spre-a zilei zori? N'ai rătăcit prin înnoptat
Vrând adevărul să-l găsești?
Și voi, unelte știu în răs mă luați,
Cu roți, cu zimți, cu dinți, cu fiare,
Cum să deschid gândeam să-mi arătați,
Anume v'au croit, dar n'ați deschis zăvoare,
Închisă'n taină, chiar pe zi,
Naturii să-i furi vâlul, nu se poate;
Ce singură nu-ți va destăinui,
Cu pârghii și șuruburi nu-i poți scoate...

(trad. după Laura Dragomirescu)

Acelaș lucru îl afirmă și A. Harnack când spune: „Știința nu-i în stare să ne dea sensul vieții. Însă voiu permite să ilustrez chiar cu experiența mea proprie, ca rezultat a celor 30 ani de activitate în legătură cu aceste probleme. Știința pură este un lucru de minune și e de plâns starea celui care o neglijează sau nu-și află în sine interesul de a cunoaște.

¹ Craniul unui om.

Însă la întrebările: *de unde, cum și pentru ce*, astăzi, ca și acum 2—3 mil de ani, știința nu-l în stare să răspundă. Știința ne dă cunoașterea faptelor, descoperă contradicțiile, leagă fenomenele și corectează amăgirile simțurilor și ale reprezentărilor noastre. Însă *unde și cum începe, încotro și unde duce* linia frântă a lumii și a vieții noastre, la aceste întrebări, știința nu poate da răspuns“.

Dar dacă știința cea adevărată îți răspunde: „Nu știu“ sau încearcă să renunțe la aceste întrebări, socotindu-le a fi secundare, filosofia științistă, pseudo-știința, — teoretic sau practic — caută să imprime omului — prin convingere sau cu sila — concepția că el trebuie să uite că este om și să țină minte că este numai animal.

În cele din urmă, aceasta ar fi rețeta recomandată de pseudo-știință pentru a scăpa de aceste frământări fundamentale: a te înviora în staulul apatiei animalice.

Un tablou, ca și un răspuns, mai mult decât trist: *tragic*.

Atunci unde aflăm deslegare?

Răspunsul îl aflăm în exclamația apostolului Petru:

„Doamne, la cine să ne ducem? — Tu ai cuvintele vieții veșnice!“

(Ioan 6, 28).

Prof. B. Răduleanu

Banatul și Biserica românească bănățească în epoca descălecătului unguresc

I

Posibilitatea existenței unei vieți românești bine organizate sub raport social, bisericesc și chiar politic în Dacia Malvensis sub dominația Avarilor, ca și sub cea a celorlalți Barbari, începând cu Sarmatul, lazygii, Hunii și Gepizii, rezultă și din caracterul politic „de pradă” al hoardelor creatoare de atâtea „imperii” nestatornice, trecătoare. Nu numai că populația autohtonă n'a fost — și nici n'a putut fi — exterminată, ci, dimpotrivă, numărul ei impunător și capacitatea ei de producție a fost mereu sporită cu nenumărați prizonieri romani aduși din sudul Dunării, spre a face față cu promptitudine multiplelor îndatoriri legate de aprovizionarea armatelor barbare, care aveau continuu nevoie de echipament militar și hrană, în vederea unor noi și noi invazii și cuceriri. Fără sudoarea țaranului daco-roman, pe care nicio furtună barbară nu l-a putut deslipi de glia străbună, fără hrana produsă prin munca lui grea și apăsătoare, fără animalele crescute de el, și fără lâna și cânepa țesută în războaiele casnice de către țărânca daco-romană, Barbarii n'ar fi putut obține răsunătoarele lor victorii asupra Imperiului. Aprovizionarea armatei a constituit în toate timpurile piatra de încercare, condiția *sine qua non* a biruinții. Pentru ca această aprovizionare să fie deplin asigurată, Barbarii se simțeau îndemnați să câștige și *aderența sufletească* a supușilor. Așa se explică de ce sub Barbarii întâlnim în Dacia veche niște căpetenii naționale, cu titlul de *duce* [dux], care aveau îndatorirea să perceapă dările pentru stăpânitorii barbari și să aplaneze certele dintre consăngenii lor¹.

Autoritatea și puterea acestor duci dacoromani creștea în măsura în care slăbea puterea Avarilor. Existența acestor căpetenii naționale la Românii nord-dunăreni în epoca avară este atestată și de *Analelele dela Fulda*, care arată la anul 827 — că Bulgarii năvălind în Panonia „*expulsau pe ducii localnici din scaunele lor și așezau în locul lor dregători bulgari — expulsis eorum ducibus, Bulgaricos super eos rectores constituerunt*”². Mărturia cronicarului german este confirmată de Anonimul notar al regelui ungar Bela, care descrie luptele sângeroase duse de Ungurii năvălitori cu ducii localnici slavo-români din Daciile nord-dunărene, protejați de împărații romano-bizantini.

¹ Ion I. Nistor, *Țara Severinului și Banatul Timișan*, în *Analele Acad. Române*, Mem. Sect. Ist., seria III, tom. XXVII, mem. 8, București, 1945, p. 198.

² *Annales Fuldenses*, în *Scriptores Rerum Germanicarum ad annum 827*, apud Ion I. Nistor, *Țara Severinului*, p. 198.

Prin năvălirea Bulgarilor în Balcani la 679 sub conducerea lui *Isperech* sau *Asparuch*, raporturile dintre romanitatea nord- și sud-dunăreană devin din ce în ce mai precare. Prespectiva unei apropiate restaurări a graniței imperiului romano-bizantin la limesul dunărean părea și mai îndepărtată. Țarii primului imperiu bulgar (prăbușit la 971), substituindu-se basileilor dela Constantinopol, reclamară tot mai insistent moștenirea acestora dela nordul Dunării, deci supremația asupra Daciei vechi și în primul rând asupra Daciei Malvense. Tentativa lor însă se izbi de împotrivirea ducilor locali și, implicit, de a Avarilor, „a căror putere se găsea în declin. Avarii nu putură rezista însă multă vreme atacurilor combinate ale Bulgarilor dela Sud, ale Frâncilor din Vest și ale Moravilor dela Nord.”¹ La 796, după ce oștile lui Carol cel Mare zdrobesc undeva între Dunăre și Tisa rezistența avară și cuceresc hringul [ring, *circuli*] lor principal sau central — care, după unii, ar fi cuprins Banatul de azi —, „armata sfărâmată a Avarilor este risipită dincoace de Tisa — *trans Tissam fluvium fugatis* —, unde-i vor pieri urmele, „pentru a dispărea pentru totdeauna de pe arena Istoriei”. În documente pentru ultima dată sunt pomeniți Avarii la anul 826.² Cronica-rul rus *Nestor*, pe la anul 1110, socotea distrugerea imperiului și a neamului avar ca o pedeapsă divină: „*Dumnezeu i-a pedepsit și ei muriră cu toții și n'a mai rămas nici un singur Avar. Și azi mai există în Rusia proverbul: Au pierit ca Avarii dela cari n'au mai rămas nici urmași nici moștenitori*.”³

Începând cu *Terbel* [700—720], urmașul lui *Asparuch*, și până la *Krum* [802—814] și *Omurtag* [814—831], cei mai mulți dintre „țarii” Bulgarilor fiind purtați de visul cuceririi Daciei Traiane, „întreprinseră campanii sângeroase contra ducilor locali din fostul imperiu al Avarilor, pentru a-i aduce sub supremația lor. În cursul acestor lupte își găsi moartea în valurile Tisei tarhanul *Onegavon*, „fidel slujitor” al țarului *Omurtag*, precum arată inscripția dela *Provadia*.”⁴ Unii istorici susțin că în fața puternicei presiuni bulgare, ducele *Glad* al Daciei *Malvensis* ar „fi recunoscut supremația bulgară, care se substituise celei avar.”⁵ Problema recunoașterii supremației bulgare de către ducele slavo-român *Glad*, este foarte controversată și nici până azi n'a primit o soluție mulțumitoare din partea istoricilor români și străini, dintre care unii înclină a admite o dominație bulgară și la nordul Dunării. Anonimul notar „ne înfățișează pe Bulgari ca *prieteni și aliați ai ducilor indigeni* și nicidecum ca *stăpânitori efectivi* ai regiunilor dela nordul Dunărei. Așa fiind, nu poate fi vorba de o extindere a țaratului bulgar asupra Transdanubiei și Daciei, ci cel mult de anumite pretenții de supremație asupra ducatelor locale de acolo, în sensul vechilor

1 Ion I. Nistor, *Țara Severinului*, p. 199.

2 St. Stanojević, *Istoriја Srpskoga Naroda*, ed. II, Beograd, 1910, p. 30; Dr. Alekca Ivici, *Istoriја Srba u Vojvodini*, Novi Sad, 1929, p. 4.

3 *Annales regni Francorum* ad annum 796, p. 99, cit. de Ion I. Nistor, *Țara Severinului*, p. 199.

4 Alekca Ivici, *o. c.*, pp. 4—5.

5 *Cronica lui Nestor*, VIII, ed. G. Popa-Lisseanu, *Izvoarele Istoriei Românilor*, VII, București, 1935, pp. 38—39.

6 Ion I. Nistor, *Țara Severinului*, p. 199.

7 *Ibidem*.

pretenții bizantine, pe care țarii bulgari pretindeau a le fi moștenit dela împărații bizantini, deodată cu stăpânirea țărmlui drept al Dunărei¹.

Năvălirea Ungurilor la anul 895 va zădărnici strădania țarului *Simeon* [893—927] de a-și valorifica pretențiile de dominație asupra Daciei *Malvensis*.² Precum vom vedea mai jos, Ungurii, zdrobind rezistența oștilor ducelui Glad, îl vor forța pe acesta să le recunoască supremația.³ Ca și înaintașii și succesorii săi, ducele Glad va rezida în cetatea *Morisenei*,⁴ de unde au condus destinele marilor lor imperii și stăpânitorii barbari ai Daciei. Dacă sub Barbari *Morisena* a putut fi reședință de episcop, credem că și sub ocrotirea ducilor sau principilor naționali, protejați de împărații dela Constantinopol,⁵ înalta instituție bisericească va fi atins un și mai înalt grad de dezvoltare în slujba spiritualității românești.

II

Problema organizației bisericești episcopale — într-o vreme când Banatul [*Dacia Traiană* și *Transdanuvia*] nu se mai bucura, constant și nemijlocit, de ocrotirea puternicei împărății romane de Răsărit, ajunsă ea însăși la mare strâmtorare, prin năvălirea în *Moesia* și *Illyric* a *Slavilor* [sec. VI-VII] și *Bulgarilor* (679) — ridică, desigur, cealaltă problemă a stăpânirii politice a Banatului după apunerea dominațiunei avare [796 sau 803], până la descălecatul maghiar sau, mai bine zis, până la luarea în posesiune *faptică* a acestei provincii de către noii cuceritori asiatici.

Nemuritorul *Nicolae Iorga* se pare că a dat cea mai fericită deslegare problemei, care de-atâta timp frământă mintea celor ce vor să aibe intuiția clară a celei dintâi faze „a acestei lungi, grele și adesea dureroase dezvoltări a organizației religioase a Românilor de dincolo de munți”.⁶

„Istoriografia română — scrie istoricul *Neamului* — admite, cum nu se poate altfel, că, înainte de înaintarea Ungurilor în aceste părți, a existat un *Voevodat* român, care n'a putut fi întemeiat cu acest nume și cu acest caracter, de noii stăpâni, nu asupra provinciei întregi, ci asupra unei părți numai dintr'ansa, rămânând ca, mai târziu, hotarele dominației lor să se întindă.

„Dacă a existat însă *Voevodatul* românesc, aceasta presupune, fie și în formă rudimentară, existența unei forme bisericești care să stea lângă dânsa”.

„Această formă poate să fie, ca a *Vlădicilor* de schit dela noi, de un caracter cu totul popular, însă s'ar putea iarăși ca, într-o fasă când propaganda ortodoxă grecească s'a întins și asupra Ungariei, creînd mănăstiri și în părțile de dincolo de *Tisa*, să fi existat și o încercare de stabilire

¹ *Ibidem*, p. 200.

² *Ibidem*.

³ *Anonymi Bele Regis Notarii, Gesta Hungarorum*, cap. XI, XX, XXIV, ed. G. Popa-Lisseanu, în *Fontes Historiae Daco-Romanorum*, București, 1934, pp. 41 și 91; I. Lupaș, *Zur Geschichte der Rumänen*, Sibiu, 1943, pp. 63—64.

⁴ Dr. Juhász Kálmán, *Hajdaní monostorok a csanádi egyházmegyében*, Budapest, 1926, p. 119.

⁵ *Gesta Hungarorum*, cap. XX.

⁶ „Dincolo de munți” — pentru *N. Iorga*, care scrie din București sau din *Vălenii de Munte*, din Muntenia.

ierarhică în adevăr episcopală, a cărei urmă nu s'a păstrat în lipsa totală de documente asupra acestei regiuni, Bizanțul el însuși neavând mijloace de informație la o epocă așa de îndepărtată¹.

„Odată cu luarea în posesiune de regalitatea ungurească, nu de națiunea maghiară, a părților acestora ardelene și bănățene, de sigur că rostul acestui șef bisericesc a trebuit să scadă. Odată ce dispărea șeful mirean, cel bisericesc urma același soartă².”

Profunda intuiție istorică și considerațiile critice atât de conforme cu realitatea istorică obiectivă a nemuritorului nostru istoric nu numai că nu contrazic, ci dimpotrivă confirmă concluziile noastre privitor la existența celor două episcopii străvechi bănățene: a *Mehadiei* [mutată în sec. XV-lea la Caransebeș³ și a *Morisenei* [mutată cam în aceeași epocă la Timișoara],⁴ întemeiate cu toată probabilitatea de împăratul *Iustinian I* [527—565], care, după relatările lui *Procopius*, reanexând la Imperiu partea cea mai mare din Dacia Malvensis, a restaurat cetățile de aici *Literata* [Lederata], *Recidiva* [Arcidava, Vărădia de azi], *Zernes* [Tierna, Tsierna, Dierna, Orșova], *Turnul Jidovului* [Berzovia, Jidovinul de azi], etc., și a procedat la reorganizarea vîștii bisericești din provincia dela extremitatea nordică a Imperiului.⁵

Acțiunea restauratoare, politică și bisericească, a împăratului care a primit și titlul de *Restitutor Daciarum*, a fost sprijinită de către *ducii* de aici, ajutați de *castelanii* cetăților și de *juzii* [judex] orașelor și satelor și de *preoții* bisericilor, de care face pomenire *Procopius* în *De aedificiis*.⁶ Din epoca lui Constantin cel Mare și a lui Iustinian, ambii restauratori ai Daciei,⁷ s'a format tradiția ca episcopii, mai ales cei din provinciile de graniță, să poarte pe lângă dignitatea lor bisericească și pe cea de reprezentanți ai Împăratului,⁸ rol pe care Mitropoliții și episcopii români l-au îndeplinit în toate timpurile, stînd cu vrednicie în fruntea poporului, păstrîndu-l, îndrumîndu-l și învățîndu-l în timp de pace, și apărîndu-l, chiar cu prețul vieții, în timp de războiu.⁹

1 N. Iorga, *Priviri asupra fașelor organizației religioase românești în Tara dela nordul munților*, în *Omagiu înalt Prea Sfinției Sale Dr. Nicolae Bălan, Mitropolitul Ardealului, la douăzeci de ani de arhipăstorie*, Sibiu, 1940, p. 480.

2 Dr. Gh. Cotoșman, *Episcopia Mehadiei din Banatul Severinului*, Timișoara, 1943.

3 Nicolae Tincu-Velia, *Istoriile bisericească politico-națională a Românilor preste totu...*, Sibiu, 1865, p. 117; cf. Gh. Cotoșman, *Din trecutul episcopiei Timișorii*, Timișoara, 1944, p. 11.

4 Procopius, *De aedificiis*, cap. V-VI, trad. G. Popa-Lisseanu, în *Izvoarele Istoriei Românilor*, XV, București, 1939, pp. 100—104; Vasile Părvan, *Contribuții epigrafice la istoria creștinismului daco-roman*, București, 1911, pp. 178 și urm.; Cotoșman, *Episcopia Mehadiei*, pp. 8—14.

5 Vezi și Părvan, *Contribuții epigrafice*, pp. 185—186.

6 Ion I. Nistor, *Bizantinii în luptă pentru recucerirea Daciei și Transdanubiei*, în *Analele Academiei Române*, Mem. Sect. Ist., Seria III, tom. XXV, mem. 15, București, 1943, pp. 697, 704.

7 N. Iorga, *Istoria Românilor*, II, *Oamenii pământului*, București, 1936, p. 101.

8 Ioachim Crăciun, *Știri despre Episcopul Ioan Cernea al Vadului, Teodor al Vârșefului și Sava al Inăului la cronicarul ardelean Ștefan Szamosközy*, în *Inchinare lui Nicolae Iorga, cu prilejul împlinirii vârstei de 60 ani de*, Cluj, 1941, pp. 125—127.

Aplicând principiul stabilit de profesorul N. Iorga, vom observa că în Banat, unde întâlnim, documentar, începând din sec. XIII-lea, atâtea sute de chenezi, zeci de voievozi și bani români¹ — care au luat locul ducilor și juzilor daco-romani de odinioară —, Biserica putea să-și mențină dacă nu chiar să-și desvolte, în spiritul canoanelor bisericești, vechea sa organizație religioasă. Episcopia din *Mehadia* [pe care am identificat-o, ipotetic, cu episcopia *Aquae* sau *Ad Aquas*, amintită în Novela XI a lui Iustinian I]² — despre existența căreia se vorbește, desigur, mai târziu,³ fără ca cineva să fi demonstrat până azi, documentar, timpul înființării și fazele dezvoltării ei — se va fi bucurat și ea, ca și cea dela *Morisena* [unde iarăși am admis ipotetic că a rezidat episcopul *Ursus* al *Avarișienilor*, adică al locuitorilor din *Avaria*, cum s'a numit Dacia Traiană pe timpul dominației avare, deci nu al Avarilor, care erau încă păgâni în sec. VIII-lea],⁴ de ocrotirea voievodului român din acea cetate regală. Documentele din sec. XIV-lea vorbesc des de tot despre chenezii, castelanii și voievozii Mehadiiei sau ai districtului *valahic* [românesc] cu același nume.⁵ Precum rezultă din documentele publicate de Pesty Frigyes, vechea denumire *Ad Mediam* din epoca romană, este înlocuită, în sec. XIV-lea, cu forma ungurească *Miháld*,⁶ din care, precum am demonstrat într-o altă lucrare,⁷ nu putea ieși forma *Mediia* [pron. *Megîia*], cum pronunță poporul numele oficial al Mehadiiei. Este prea probabil că cetatea *Ad Mediam* abia în acest secol începe „definitiv” sub stăpânire ungurească, având însă și de acum înainte, până în sec. XIV-lea, conducători recrutați aproape numai din rândurile chenezilor români.

Prot. Dr. Gh. Cotoșman

(Va urma)

1 Hurmuzaki-Densușianu, *Documente*, I, 2, pp. 141—687; cf. Dr. Gh. Cotoșman, *Privilegiile Românilor în cadrul districtelor valache bândăfene. Nobilii și Chenezii români bândăfeni*, Timișoara, 1944; I. Bogdan, *Despre cnezii români*, în *Analele Academiei Române*, Mem. Secț. Ist., Seria II, tom. XXVI (1903—1904), pp. 14, 16; Dinu C. Arion, *Cnezii (Chinezii) Români*, București, 1938, pp. 21, 27, 47, 69 și urm.

2 Procopius, *De aedificiis*, I, c.; Cotoșman, *Episcopia Mehadiiei*, p. 12 și urm.

3 Cotoșman, *Episcopia Mehadiiei*, pp. 25—28.

4 Constantin C. Diclescu, *Contribuție la vechimea creștinismului în Dacia. Din istoria religioasă a Gepizilor*, în *Anuarul Institutului de Istorie Națională*, publicat de Alex. Lăpedatu și Ioan Lupăș, III, 1924—25, Cluj, 1926, p. 376; Părvan, *Contribuții epigrafice*, pp. 67—68; Const. C. Giurescu, *Istoria Românilor*, I, ed. I, București, 1935, p. 208; Iorga, *Istoria Românilor*, II, pp. 235—237.

5 Pesty Frigyes, *A szörényi bánság és Szörény vármegye története*, II, Budapest, 1877, pp. 326—327.

6 Pesty, o. c., p. 309 și urm.

7 *Autohtonia Românilor în Banat pe baza toponimiei*, Caransebeș, 1946, pp. 34—47.

Alegerea episcopilor în biserica primară din Alexandria

Bisericile întemeiate de Apostoli, sau de ucenicii lor, s'au bucurat totdeauna de un „primat moral“ în fața celorlalte biserici creștine de origine mai recentă. Aceste nuclee de viață bisericească au fost păstrătoarele celor mai autentice tradiții creștine, ele au fost oazele unde alergau credincioșii să se adape din apa cea vie și dătătoare de viață pe care le-o oferea învățătura blândului Iisus.

Una din bisericile care a făcut să radieze, până în cele mai îndepărtate colțuri ale lumii, lumina culturii creștine este biserica din Alexandria. Acest oraș a devenit încă din primele veacuri creștine, stăpânul de lumină al orientului care a „polarizat“ întreaga cultură a timpului.

Multiple erau motivele care au asigurat Alexandriei o atât de mare importanță și care au plasat-o atât de repede în fruntea bisericilor din Răsărit.

Fiind situată la încrucișarea drumurilor dintre Orient și Occident, deveni, prin poziția ei nespus de favorabilă, cel mai important centru comercial. Aici era faimoasa bibliotecă ce atrăgea pe toți învățații, filosofi, poeții și artiștii lumii. La aceastră vatră de lumină s'a înfiripat vestita școală catihetică, ilustrată de cei mai de seamă oameni de știință și filosofie creștină: Clement Alexandrinul și Origen.

Această școală jucase rol important nu numai în istoria răspândirii creștinismului, dar mai ales în istoria expunerii și precizării acestei sfinte și dumnezeiești învățături. În acest important centru al țării faraonilor, s'a elaborat aproape întreaga teologie și filosofie creștină.

În sec. II-III, când biserica era frământată de contraversele pascale, biserica Alexandriei intervine câștigându-și un incontestabil prestigiu, prin aplanarea acestui conflict.

În fine, aceste meleaguri pline de misterii au fost leagănul în care s'a plămădit monahismul. De aici sămânța vieții monahale a fost dusă de Atanasie cel Mare, — prin povestirile vieților îngerești ale călugărilor Egiptului și prin cartea marelui patriarh al monahismului Antonie — până în Apus, unde avu un succes extraordinar.

Cu toate că biserica Alexandriei e înființată la o dată mai nouă decât cea a Antiohiei și nu direct de către un apostol, episcopii ei obțin o înțaietate de onoare peste întreg Orientul.

Atanasie cel Mare revenind din exil, trimite episcopi în toate provinciile Orientului și Asiei, în calitate de patriarh al acestor biserici.

Biserica creștină a Alexandriei a găsit un puternic punct de rezim în predica Evangheliei în colonia iudaică, care constituia al treilea cult în Egipt, pe lângă cultul plin de superstiții al Egiptenilor și pe lângă cultul păgân al Grecilor.

„Diaspora” iudaică din Alexandria are meritul de a fi pregătit apercetiv lumea păgână a Egiptului pentru primirea creștinismului.¹

Sinagoga iudaică e vestibulul de unde primii creștini intră în biserică. Acest lucru e și natural, căci Evanghelia creștină nu putea fi mai cu succes propovăduită decât acelor care se apropiu de ea prin educația lor religioasă. „Diaspora” iudaică după ce a pregătit atâtea secole împărăția Mésiei, acum trebuia să ușureze procesul de răspândire a creștinismului abia născut.

Acest proces de încreștinare e foarte important, el s'a făcut prin intermediul iudeilor elenizanți. Filosoful Filo cunoscând neajunsurile iudaismului, a căutat să-l facă pe acesta accesibil păgânilor prin filosofie și prin interpretarea alegorică a Sf. Scripturi. În felul acesta iudaismul, fără să vrea, aruncă puntea de legătură între creștinism și păgânism.

Prozeliții largesc cerul exclusivismului iudaic, deschizând și păgânilor porțile mântuirii creștine, căci mai repede venea la creștinism un prozelit păgân decât un iudeu, care avea concepția religioasă din acea vreme.²

Cu toate că biserica veche creștină din Alexandria a avut o preponderanță incontestabilă în fața celorlalte biserici mai vechi, totuși asupra unor probleme, ca aceea a primelor începuturi ale ei și a alegerii episcopilor în veacurile primare creștine, au fost atâtea controverse și nelămuriri.

În cele ce urmează voi încerca să înfățișez problema alegerii episcopilor în biserica creștină din Alexandria, care a dat loc în decursul timpului la îndelungate și felurite discuțiuni între teologi.

Trebuie subliniat, dela început, că mobilul acestor discuțiuni și controverse atât de interesante se datorește cunoscutului text al *Fericitului Ieronim* care, combătând — în scrisorrea a 46-a către Evangelus — greșala unora care susțineau, că diaconii au rang egal cu presbiterii, se exprimă astfel: „Alexandriae a Marco exangelista usque ad Heraclam et Dionysium episcopos, presbyteri semper unum ex se electum in excelsiori gradu collocatum, episcopum nominabant; quomodo si exercitus imperatorem faciat, aut diaconi eligant de se quem industrium noverint et arhidiaconum decent”.³

Astfel, după *Fericitul Ieronim*, până la mijlocul sec. III., colegiul presbiterilor era organul care alegea și numea pe episcop.

Cu alte cuvinte, dela *Evanghelistul Marcu* și până la *Heracle* și *Dionisie* exista tradiția ca presbiterii să aleagă pe unul dintre ei pentru a-l pune într'un rang mai superior, pe care-l numeau episcop, tot așa cum soldații alegeau pe împărat sau cum diaconii alegeau dintre ei pe unul, a cărui activitate era tuturor cunoscută și-l numeau arhidiacon.

1 Mangăru: Clement Alexandrinul și școala cath. din Alexandria, p. 37.

2 Mangăru: Idem. p. 38.

3 Migne. P. L. XXII col. 1194, Ieronim, Epist. CXLXI. ad Evangelium.

La fel se exprimă în sec. V *Sever de Antiohia*,¹ care într-o scrisoare către credincioșii din Emese, afirma că episcopul de Alexandria era altădată numit de presbiteri, însă mai târziu, de acord cu regulile de pretutindeni, instituirea solemnă a episcopului se face de către episcopi.

În sec. X. textul unui patriarh melhit al Alexandriei, *Eutichie*² ne dă noi și prețioase detalii în această chestiune. Între altele acesta afirmă că: „...Evangelistul Marcu împreună cu patriarhul Anania, au ales 12 presbiteri cari stăteau cu patriarhul; iar când scaunul patriarhal devenea vacant alegeau pe unul dintre cei doisprezece presbiteri, iar cei unsprezece rămași îi puneau mâinile, îl binecuvântau și îl făceau patriarh. După aceea alegeau o persoană mai merituoasă pe care-l făceau presbiter, luându-l între ei, în locul noului patriarh, pentru a fi totdeauna doisprezece la număr.

Acest obicei, de a se alege patriarhii, a fost în uz până pe timpul patriarhului Alexandru al Alexandriei, care interzise ca pe viitor patriarhul să fie ales de presbiteri. În caz de moarte, episcopii să se adune și să numească pe noul patriarh.

Textul lui Eutichie, deși e dintr'o epocă mai recentă și are mai multe detalii și deosebiri față de textul lui Ieronim, totuși se constată, că în linii generale, Eutichie nu e în curent cu istoria bisericii din Alexandria. Căci un alt episcop Sever, care era aproape contemporan și superior în ce privește cultura, narează originea bisericii din Alexandria, într'un fel cu totul deosebit.

Pr. Prof. Virgil Turcan

(Va urma)

1 Baudrillart, Dict. d'histoire et de geographie ecclesiastique. Paris 1912—24. tom. I.

2 Migne. P. G. CXL. col. 982. Eutychius Alex. patriarchae, Annales.

Sugestii la pregătirea unui „plan pastoral“

În frumoasa idilă indiană „Atala“, Chateaubriand evocă o imagine impresionantă din viața unui misionar creștin.

Când se apropia furtuna deșertului, Părintele Aubry suna clopotul misiunii pentru a chema pe străinii rătăciți prin împrejurimi. Apoi luând o mică lanternă și însoțit de un câine dresat, pleca el însuși, în timpul furtunilor, să caute pe cei rătăciți prin deșertul bântuit de stihiiile naturii...

Entuziasmul misionar al Păr. Aubry se realiza integral numai în această formă: căutând pe cei cuprinși de furtună, pe cei rătăciți prin deșertul fără drumuri, pe cei primejduiți...

Deși clopotul misiunii îi cheamă pe cei amenințați de primejdie, Păr. Aubry, pornește el însuși, infruntând furtunile și fulgerile, să caute pe cei care nu știu sau nu pot, să se îndrepte spre adăpostul la care, de departe, îi chema clopotul bisericii...

Eroul lui Chateaubriand este un simbol. E simbolul misiunii preoțești în lumea bântuită de atâtea furtuni. Simbolul sacerdoțiului activ, neostenit și neîmpuținat, osârduitor și jertfelnic, în orice clipă și în orice loc.

În biserică preotul chiamă pe cei osteniți și împovărați. În afară de biserică el caută pe cei care nu știu sau nu pot găsi adăpost la care, neîncetat, îi chiamă clopotul bisericii.

Sufletul preotului, ca păstor, este în permanentă sincronizare cu freamătul de inimă al păstoriților săi. Câmpul misiunii lui pastorale este fără limite. Problemele pe care trebuie să le rezolve preotul, se multiplică mereu și se adâncesc. Misiunea pastorală nu se poate limita la o acțiune unilaterală de desăvârșire a vieții religioase, cu mijloace harice și în cadrul formelor de cult. Ea nu se poate detașa de realitatea empirică, ale cărei coordonate sociale, economice sau culturale, este obligată a le sesiza, armonizându-le și transfigurându-le spre realizarea marelui finalități a vieții creștine, pe plan eshatologic. Ea cuprinde deci „toate lucrurile pe care le face preotul pentru enoriașii săi, tot ce poate face preotul în parohia sa și este o activitate fără margini“¹, pe toate planurile de existență.

Cu toată multilateralitatea acțiunii pastorale, preotul împlinește, desigur, o acțiune unitară, cu un scop bine determinat. Un sentiment de responsabilitate față de Acela care i-a încredințat sublima misiune a sacerdo-

1 Dr. V. Gh. Ispir, Curs de îndrumări mișionare, București, 1930, pag. 25.

tiului creștin, îl face să chibzuiască cu toată seriozitatea asupra acestui lucru.

În eparhia noastră s'a cerut, în primăvara acestui an, preoșii parohiale să mediteze fără încetare asupra datoriei pe care le are în parohie și mai ales, să-și pregătească un plan de lucru pastoral. S'a cerut, adică, fiecărui preot să intre în vastul câmp al pastorației cu un plan bine studiat.

Personal, la necesitatea unui plan pastoral m'am gândit acum vreo cinci ani, când mi s'a încredințat pregătirea unei conferințe în cadrul „Asoc. Clerului Andrei Șaguna” din eparhia Caransebeșului, cu subiectul general: „Activitatea preotului în parohie.” Procedând la dispunerea materialului după planul pe care mi-l făcusem, în limitele conferinței, mi-am dat seama că materialul cu care lucram, poate constitui un program de lucru în parohie și că ar fi necesar un astfel de program în fiecare parohie. Am vorbit, atunci, despre necesitatea unui plan pastoral și am prezentat într-o schiță programatică activitatea preotului în parohie.

Planul pastoral a produs oarecari nedumeriri și chiar... nemulțumiri.

Ni se înmulțesc lucrările de birou, și-au zis unii. Planul pastoral este o „inovație” care nu intră în spiritul tradiției noastre, au cugetat alții. Și așa, cu felurite argumente, mulți confrăți au scos concluzia că un astfel de plan este, pur și simplu, inutil și irealizabil.

De altfel lucrul acesta nu se întâmplă numai în eparhia noastră. Sf. Episcopie a Argeșului a întocmit un „plan de lucru” pe anul bisericesc și școlar 1945—1946, care a fost studiat și comentat într-o ședință intimă a preoșii parohiale. Un preot, care a participat la această consfătuire, ne mărturisește că a auzit comentariul unui confrate la planul de lucru discutat, care, drept încheiere, clătinând din cap, sceptic, șoptește: „Visuri!”¹

Și între noi vor fi mulți care în undele deconcertante ale scepticismului, își risipesc tot elanul marilor realizări pastorale. Nici „ziarul pastoral” n'a fost bine primit și nici inițiativa „vizitelor pastorale” nu s'a bucurat de mai multă ascultare. În numele acelorași tradiții, față de care și noi avem cel mai desăvârșit respect, toate aceste inițiative au fost socotite „inovații” dacă nu dăunătoare, în orice caz nefolositoare.

Sunt oameni care primesc orice inovație și orice propunere, cu anticipație sceptică: „asta nu se poate”, „asta e greu”, etc.

Și totuși încercând, fac lucruri bune. Ziarul pastoral, d. p., a început a fi înțeles și, trebuie s'o mărturisim, se realizează lucruri demne de toată lauda.

Dar, din fericire, sunt încă mai mulți confrăți, în sufletul cărora arde viu flacăra entuziasmului pentru misiunea lor și în mintea cărora nu-și face loc convingerea că ceva „nu se poate” înainte de a fi făcut vreo experiență.

Unii ca aceștia ne-au cerut lămuriri, în scris sau prin viu graiu, asupra planului pastoral. O parte din ei au înțeles prea mult, iar altă parte prea puțin, din ceea ce ar trebui să fie un plan pastoral. Unii l-au conceput de proporții atât de mari încât ar depăși toate posibilitățile de realizare,

¹ Pr. T. Georgescu, art. „Visuri” în Păstorul Ortodox, Nr. 4—6, Aprilie—Iulie, 1946, pag. 141.

iar alții l-au redus la două-trei fraze, într'un raport înaintat autorității lor superioare.

Cuprinzând în acest articol, câteva reflexii asupra planului de lucru în parohie, n'am avut intenția de a elabora un „plan model” sau un plan „tip”, aplicabil în oricare parohie, cu schimbarea câtorva date. Nici nu m'am gândit măcar la compunerea unui plan complet. Pentru aceasta, îmi lipsește parohia cu tot complexul ei de realități, asupra cărora ar trebui să reflectez îndelungat. Planul conceput în acest articol, este un elaborat teoretic, menit să atragă atenția asupra valorii obiectului în discuție și să dea câteva sugestii la pregătirea unui plan pastoral real, adică inspirat de realitatea psihică și socială din parohie.

Voiu insista, în cadrul unei schițe programatice, asupra unor lucrări posibile într'o parohie, nu pentru a aduce informații sau lămuriri noi. Am voit doar să dau îmbold de serioasă meditație asupra unora din problemele mari pastorale.

Și am voit încă, prezentând valoarea unui lucru în cât mai multe aspecte, să strecor în sufletele chinuite de neîncredere și șovăială, un suflu de optimism și hotărâre...

Este adevărat că apostolii și primii misionari creștini, nu și-au împărțit activitatea pe minute. Ei n'au intrat în câmpul misiunii sau al guvernării sufletelor, cu planul în mână. Ei au lucrat „cu timp și fără timp”, pregătiți în orice moment și în orice loc, să ajute cu cuvântul sau cu fapta.

Apostolul Pavel, modelul preotului și al misionarului de totdeauna, adresează tuturor slujitorilor Domnului, o chemare de universală valoare pastorală: „Luați-vă după mine, după cum și eu m'am luat după Hristos”¹. Și cum a procedat Apostolul Pavel, urmând pilda învățătorului sau? Ne răspunde el însuși, într'o maximă de aceeași netrecătoare valoare: „Tuturor toate m'am făcut...”²

Până acum câteva decenii pastorația sufletelor nu cerea un efort prea mare. Metodele ei se întemeiau mai mult pe empirism și abilitatea naturală a preotului, decât pe studiu și meditație.

Dar azi sunt alte referințe, alte condiții de viață. Toate s'au schimbat. Și preotul, conducător de suflete, trebuie să fie în pas cu lumea și cu veacul, desigur însă, nu convertit la veac ci convertind veacurile.

O pastorație sistematică, azi, necesită o pregătire temeinică și un plan de lucru bine chibzuit...

Preotul de azi nu mai poate lucra numai sub inspirația momentului, la chemarea credinciosului sau la îndemnul autorității sale bisericești. El va trebui să vadă cu mult înainte tot lucrul său, să vină mereu cu inițiative noi, cu realizări noi, pentru parohia sa.

Cugetând profund asupra rostului său în parohie, clasificându-și problemele și căutând mijloacele cele mai eficace pentru realizarea lor, preotul își pregătește, inevitabil, un program de lucru.

Și, afirm cu toată tăria, planul pastoral nu este un lucru inutil, nu este un act de birou, care se cere rezolvat la termen fix și înaintat forurilor

1 I. Cor. 11, 1.

2 I. Cor. 9, 22.

superioare. Planul pastoral este viziunea edificiului spiritual al parohiei, rezultat din îndelungata meditație a păstorului sufletelor. Este oglinda în care se reflectă năzuința spre progres, elanul spre desăvârșire a parohiei. El trebuie să fie, peste tot, numai inițiativă și dinamism. El nu are deci, menirea de a fi o simplă hârtie rezolvată în birou, ci are menirea de a fi un document pentru tot sbuciumul preotului, pentru toate nopțile lui de veghe. În fine, el trebuie să fie actul de permanență dăruire a păstorului de suflete.

În știința Teologiei pastorale și în practica pastorației, planul pastoral nu este o inovație. Preoții altor confesiuni, din apus, îl practică iar pastoralistii îl recomandă.

În alte țări preoții, care au reflectat mai mult asupra metodelor unei pastorații moderne, sînt de anumite împrejurări speciale în care au trăit popoarele lor, își fac zilnic un program de activitate. Preotul conștient și zelos își cronometează activitatea, pentru a-i ajunge timp pentru fiecare problemă, pentru fiecare lucru.

Iată, de pildă, programul pastoral al unui preot anglican, pentru o zi de lucru, pentru o zi de Duminică și programul de peste săptămână, (il reproduc fiind interesant și sugestiv).¹

Programul zilnic:

Ora 7—7,20 a. m.: Utrenie; ora 7,20—7,45 a. m.: Liturghie (recitată Low-Mass); ora 7,45—8,15 a. m.: Meditație personală în biserică; ora 8,15—9 a. m.: Ducerea Sf. Taine bolnavilor din parohie; ora 9—9,15 a. m.: Breakfast (dejunul mic); 9,15—1 p. m.: Studiu, pregătirea predicilor, catehizarea la școli, etc., etc.; ora 1—1,30 p. m.: Luncheon (dejunul mare); ora 1,30—3 p. m.: Rezolvarea corespondenței, lectură, etc.; ora 3—5 p. m.: Vizite pastorale în parohie; ora 5—5,20 p. m.: Vecernie; ora 5,20—6,20 p. m.: Spovedania credincioșilor întâmplători; ora 6,20—7 p. m.: Rugăciuni personale în biserică; ora 7—7,20 p. m.: Supper (cina); ora 7,30—.: diferite alte activități parohiale.

După ora 7,30 timpul preotului anglican este ocupat cu prezidarea, în fiecare seară, a câte unei societăți, în conformitate cu programul săptămânal (seral). Astfel:

Luni după ora 7,30 p. m.: Prezidarea „Asociației mamelor”.

Marți: Conducerea „Societății de îndrumare a copiilor”.

Miercuri: Prezidarea „Clubului cărbune și îmbrăcăminte”.

Joi: Prezidarea „Comitetului misionar”.

Vineri: Dizertație religioasă pentru cercetași.

Sâmbătă: Participare la ședințele „Asociației sport și sănătate”.

Duminică: Prezidarea „Frăției de citire a Sfintei Scripturi”.

Un asemenea program este întocmit și pentru Duminică, în care pe lângă slujbele divine (cu două predici: la Liturghie și Vecernie) este cuprinsă și activitatea catihetică specială în biserică, pentru copiii de școală și pentru adolescenții ieșiți din școală.

¹ După Pr. D. Veștemean: Programul pastoral al unui preot anglican, articol publicat în Telegraful Român, Sibiu, Nr. 11 din 12 Martie 1939.

Cetind acest program trebuie să recunoaștem, împreună cu autorul articolului care ne-a dat informațiile, că o astfel de activitate pastorală este o muncă uriașă și unui astfel de preot nu i se poate atribui peiorativul calificativ de „preot de Duminecă”.

Dacă nu toți preoții anglicani își fac un ustfel de program sau dacă nu toți îl execută așa cum l-au pregătit, în orice caz există unii care-l fac și-l execută.

Din expunerea acestui program se constată că „vizitele pastorale” în parosie constituie punctul cel mai important în programul activității pastorale, pentru care preotul anglican și-a rezervat două ore zilnic, afară de timpul consacrat în fiecare zi, între ora 8,15—9 a. m., pentru împărțirea bolnavilor din parohie cu Sf. Taine.

Preotul se roagă pentru sine (în meditațiile de dimineața și rugăciunile de seara) și pentru ai săi, (săvârșind Utrenia, Liturghia și Vecernia), învață, ajută și nu pierde niciun prilej de a se face util și a reînvi legăturile lui duhovnicești cu enoriașii. După un astfel de program preotul este în permanent contact cu turma sa credincioasă.

Este impresionantă preciziunea unui astfel de program pastoral, dar noi concepem altfel planul de lucru despre care vorbim.

Nu se poate cere preotului să-și cronometreze activitatea în parohie. Ar fi chiar absurd ca preotul să-și fixeze câteva minute, zilnic, pentru toate serviciile sale și să nu poată trece peste timpul fixat, pentru că i-ar rămâne unele puncte programate nerealizate.

Cel puțin noi, preoții ortodocși, n'am putea realiza programul preotului anglican.

Nu se poate cere preotului un „orar” dela care să nu se poată abate. El lucrează „cu timp și fără timp”. În biserică sau la oficiul parohial, pe stradă sau pe câmp, în călătorie sau în timpul plimbării recreative, preotul este „în exercițiul funcțiunii”. El nu are ore de lucru, el nu are ore de b'rou. El are o misiune permanentă. O bună parte din zi, preotul și-o consacră pentru lucrări neprevăzute. El nu poate pleca în parohie cu ceasul sau cu orarul în mână.

Am afirmat mai sus că planul general de activitate pastorală, este rezultatul unui studiu asupra misiunii preotului în sânul unei comunități creștine.

Este rezultatul frământării preotului care se întreabă mereu: ce-ar mai trebui să fac pentru mântuirea și bunăstarea credincioșilor mei?

Deci planul pastoral trebuie să devină o *călăuză pentru preot*, în vastul și variatul domeniu pastoral. Din timp în timp, preotul cugetă la ce are de făcut și clasifică problemele după importanța și urgența lor. Un plan bine studiat, precizând extensiunea și obiectul activității pastorale, condițiile și mijloacele de realizare, va ajuta preotului să sesizeze esențialul și să lase amănuntul fără importanță din viața enoriașilor săi. Indiferent în ce măsură a fost înzestrat preotul cu darul de a pătrunde realitățile unei parohii, fiecare trebuie să-și dobândească, prin exercițiu permanent, dexteritatea de a descifra viața unei comunități creștine în toate aspectele și a-i urmări în toate sinuozitățile formele de manifestare. Se va năzui să cunoască obârșia tuturor lucrurilor, înălțuirea și desvoltarea lor. Va osteni să cu-

noască sufletul fiecărui enoriaș sau mai precis, să facă o „clasificare a sufletelor“, căci o conducere ideală cere o adaptare a principiilor de viață creștină la fiecare suflet, după dispozițiunile și capacitățile lui.¹

Astfel obișnuindu-se preotul să-și pregătească planuri de lucru, se va deprinde să reflecteze cât mai mult asupra tuturor realităților parohiale, asupra tuturor problemelor pe care este chemat să le rezolve. Această operație va stimula râvna și energiile preotului, fiindcă îl pune în contact direct și permanent cu obiectul concret al pastorației.

Pe lângă aceste considerente, menite să reliefeze rostul și necesitatea practică a unui plan pastoral, mai amintesc că o astfel de lucrare satisface și o necesitate științifică.

Știința muncii constatând că forțele creatoare de muncă nu se pot multiplica la infinit, caută să le întrebuițeze cât mai rațional, cât mai sistematic. Se vorbește mereu despre o organizare științifică a muncii în diferite domenii ale activității umane, pentru a se ajunge la rezultate cât mai bune cu cât mai mare economie de timp și energie. Și trebuie să ne dăm seama că și timpul și energia preotului constituie un capital prețios, care trebuie rațional exploatat. Trebuie să ne gândim că și parohia poate fi organizată după principii științifice, că, în fine, și lucrul pastoral poate să fie sistematizat.

Această operație de organizare și coordonare a activității pastorale, nu se poate începe fără un plan.

Lucrând după un plan bine întocmit, preotul își va da seama unde trebuie să insiste mai mult și unde poate să treacă mai ușor, care lucruri trebuiesc rezolvate și care se pot amâna, etc.

Un plan pastoral științific va trebui să întrunească, desigur, anumite calități, anumite condiții. Astfel el va trebui să fie:

1) Unitar. Împărțirea planului în capitole mari, după activități, este determinată de motive metodologice. În el se reflectă însă o concepție unitară asupra activității pastorale, pe un timp mai lung sau mai scurt. Toate proiectele tind spre realizarea aceluiași țel.

2) Posibil de realizat, adică să cuprindă proiecte care trebuie și care pot fi realizate, nu abstracțiuni și utopii, care pot da o valoare literară planului, dar nu una practică. De aceea planul va ține socoteală de preocupările parohienilor în fiecare timp, în fiecare sezon, de condițiile lor sociale, economice și culturale.

Planul general (anual) se poate desvolta, după condițiile enumerate, în planuri lunare și săptămânale, cuprinzând aceleași capitole mari cu problemele speciale, care se pot rezolva în lunile și săptămânile anului.

3) Bogat și variat, adică să cuprindă întreaga activitate într-o parohie, nu numai activitățile de predilecție.

Activitatea pastorală se răsfrânge asupra vieții întregi a poporului, sub raport religios-moral, cultural, social, economic. Altă dată toate aceste funcțiuni intrau direct în drepturile și datoriile preotului. Azi sunt alți factori care le realizează, afară de cele religioase-morale. Totuși i-au rămas preotului încă multe de făcut. Fără a comite ilicite imixțiuni în domeniul

1 Cf. P. Victor Lithard, *Précis de Théologie Pastorale*, Paris, 1936, pag. 97.

de activitate al altor factori, fără a se substitui învățătorului sau medicului sau inginerului sau altui funcționar, el este chemat să sprijinească și să inițieze acțiuni de ridicare a nivelului de viață a poporului.

Științele s'au înmulțit și și-au perfecționat mijloacele de intervenție în procesul de desăvârșire umană, dar ele nu exclud activitatea preotului. Din contră, intervenția preotului este reclamată pe toate planurile de existență ale poporului nostru.

După aceste considerații generale, trecem la tehnica pregătirii unui plan pastoral.

Acest plan va începe, desigur, cu o serioasă meditație. Preotul își va aduna toate cunoștințele sale rezultate din aprofundarea studiilor de specialitate și toate experiențele sale pastorale. Își va pune apoi insistent întrebarea ce mai are de făcut pentru sine și pentru turma sa, pentru desăvârșirea sa și a credincioșilor săi...

Complexa funcțiune pastorală, va fi împărțită în planul de lucru, pe grupe de probleme sau activități.

Dacă luăm în considerare sfatul sfântului Pavel, (care servește ca temei c'as'c la împărțirea internă a materiei teologiei pastorale speciale,¹) pe care-l dă presbiterilor din Milet: „Luați aminte de voi și de toată turma, întru care Duhul Sfânt v'a pus pe voi episcopi ca să păstoriți Biserica Domnului, pe care a câștigat-o cu însuși scump sângele său”,² fiecare preot va trebui să cugete înainte de toate asupra mijloacelor de autodesăvârșire, asupra îngrijirii proprii sale personalități, având în vedere că aceasta condiționează activitatea sa pastorală. Grele sunt condițiile ce se cer păstorului de suflete, pe care ni le precizează apostolul neamurilor, poruncind lui Timotei: „De basmele netrebnice și băbești să te ferești și te deprinde în cele ale evlaviei, căci ...evlavie este de folos pentru toate lucrurile... Fii pildă credincioșilor cu cuvântul și cu purtarea, cu dragostea, cu duhul și cu curăția. Indelețnicește-te cu cetitul, cu povățuirea și cu învățătura. *Nu nescoti harul care este în tine, care ți-s'a dat după prorocie prin punerea mâinilor preoției. De aceasta să te îngrijești, în aceasta să stăruiești...* la aminte de tine însuși și de învățătură; stăruiește în aceasta, căci aceasta făcând, te vei mântui și pe tine și pe cei ce te vor asculta”.³

Să citească fiecare preot, zilnic, epistolele pastorale ale Sfântului ap. Pavel, și va ști ce are de făcut.

Deci în prima parte a planului pastoral, preotul își va propune să urmeze sfaturile pastorale pentru progresul zilnic, în desăvârșirea sa morală și intelectuală.

Aceste sfaturi și le poate sintetiza, în planul de lucru, în câteva propozițiuni, cam în forma următoare:

1) Rugăciune și meditație, în fiecare zi (de preferință dimineața și seara).

2) Lectură zilnică. (Preotul trebuie să cunoască toate tainele și problemele care preocupă pe enorașii săi. De aceea el nu poate întrerupe nicio zi contactul cu cartea și știința, cu literatura și artele. Își va rezerva în

1 Cf. Prof. I. Zugrav, Introducere în teologia pastorală, în Rev. Candela, Cernăuți, 1942, pag. 21.

2 Faptele ap. 20, 28.

3 I Timotei, 4, 7—16.

fiecare zi, deci, măcar o oră pentru lectură, consultând Sf. Scriptură, cărți de specialitate și de cultură generală, reviste, ziare).

3) Educația propriei familii. (Rostul familiei preotului în activitatea sa pastorală, are o importanță deosebită. De aceea cu educația propriei sale familii, își va începe preotul pastorația. Timpul potrivit pentru aceasta îl va găsi fiecare, în momentele de intimitate familiară).

4) Ziarul pastoral. (Despre rostul și necesitatea ziarului pastoral am scris în alt articol.¹ În orice caz, el trebuie considerat ca un prieten intim, căruia îi confiază preotul toate gândurile și simțirile lui, visurile spulberate și speranțele în viitor. Scriindu-și ziarul pastoral, preotul se va deprinde să stea de vorbă, în modul cel mai intim, cu sine însuși. În planul de lucru deci își va rezerva, zilnic, câteva clipe pentru acest ziar).

Să nu se creadă că recomandând aceste sfaturi și altele care vor urma, intenționăm a sustrage total preotul dela grijile și preocupările care vizează existența sa și a familiei sale. Preotul înțelept va găsi timp și pentru acestea. Deși imperativul misiunii creștine umple viața de fiecare clipă a preotului, totuși îi rămâne, în înțelesul propriu al cuvântului, suficient timp liber. Între lucrul pastoral îi rămâne încă timp și pentru sine și familia sa, pentru ocupațiile sale particulare. Ocupațiile principale, compatibile cu demnitatea Oficiului preoțesc, pe lângă rugăciune, lectură, etc., cum sunt: conducerea gospodăriei (care trebuie să fie model pentru enoriași), plimbările și distracțiile oneste, etc., nu le condamnă nimeni. Pentru acestea își rezervă preotul o mare parte din zi.

În orice caz, preotul, conducător de suflete, își va avea timpul astfel împărțit, ca nicio clipă să n'o piardă, fără a fi făcut ceva folositor și demn.

Timpul pierdut de geaba este păcat. „Tria dolenda“ :

Malum commissum,

Bonum omisum,

Tempus amissum.

(Trei lucruri sunt de regretat: Răul făcut; Fapta bună întrelăsată; Timpul pierdut.²)

Prof. Dr. Marcu Bănescu

(Va urma)

¹ Vezi: Prof. Dr. Marcu Bănescu, Ziarul pastoral, în „Altarul Banatului“ Nr. 11—12 din 1944.

² Nic. Brinzeu, Păstorul și Turma, Lugoj 1930, pag. 134.

Teoria valorilor religioase

Despre valorile religioase

Filosofia, această știință creatoare de luminișuri în stufoasa gândire contemporană, aduce la suprafața actualității diferiți termeni și noțiuni, sau naște chiar sisteme închegate, care se dovedesc a avea o deosebită rezonanță și pentru noi teologii.

Apărute nu de mult în focarul observației filosofice, valorile își au teoria lor amplu conturată și filosofia lor specială, preocupând cu „jocul lor”, multe dintre capetele bine organizate ale lumii.

Definite în cel mai diferit și bizar mod, ca însușiri ale lucrurilor, ca entități de sine stătătoare, ca simple iluzii ale dorințelor sau ale altor sentimente, sau ca realități empirice ce se transcend într-o lume supraempirică a valorilor, noile noțiuni ajunse în câmpul de observațiune al filosofilor au fost cercetate în structura lor intimă și în manifestările lor, fiind categorisite în compartimente și etichetate cu calitative: valori economice, valori vitale, valori juridice, valori politice, valori teoretice, valori estetice, valori morale și valori religioase.¹

Valorile așezate pe cea mai supremă treaptă a ierarhiei și cu cele mai ample semnificații pentru noi sunt *valorile religioase*. Aceste valori sunt cu totul deosebite de celelalte, ele determină accepțiunea adevărată a noțiunii „valoare”, ele nasc toate celelalte valori terestre și tot ele le imprimă timbrul lor pozitiv, privit prin prisma valabilității lor supratemporale. Cu toată importanța lor covârșitoare, în planul celorlalte valori, având oficiul de mame generatrice, valorile religioase nu sunt situate totdeauna în cadrul lor organic.

Considerate, de unii filosofi, ca simple accidente epifenomenice în calea rațiunii, ori ca simple creații fără consistență, valorile religioase au în majoritatea sistemelor filosofice un rol ingrat, care amenință, în ultima vreme, a compromite însăși noțiunea inițială dela care au plecat.

Se simțea, deci, de mult nevoia unei exacte precizări de poziții axiologice din partea teologiei, cu toate apartenențele și fructificările speculative ale valorilor religioase, ceea ce ne-am ostenit noi a inaugura, neîndoindu-ne că problema atât de captivantă de față va îmbia și alte minți a se ocupa cu noi ajungeri și prețioase rezolvări, inerente mersului triumfal al filosofiei.

În cadrul teoriei valorilor de tot felul, filosofia s'a ostenit a căuta

¹ Vezi și: D. I. Belu, *Valori teoretice și morale*, în *Altarul Banatului*, An. II, Nr. 11-12, Caransebeș, 1945, p. 355-360.

geneza acestor realități ce au prins a tulbura conștiința colectivității cu semnificațiile lor largi pentru cultura omenirii.¹

Calea cea mai ușoară de explicare a nașterii lor a fost aceea care a plecat dela individ și dela societate. Omul, indiferent dacă a fost considerat în mod individual sau plural, a determinat, după promotorii psihologismului și sociologismului, nașterea valorilor.²

După psihologi, în general, valorile nu sunt decât simple transpuneri de afecte în lumea înconjurătoare, valorificată din punct de vedere subiectiv, după oportunități momentane, sau de mai lungă, durată ale individului.

Reflectări externe ale dorințelor individuale, valorile nu au întemeiere logică, ele se nasc din iraționala sferă a afectivității umane și sunt prinse, ca însușiri neesențiale, de lucruri și realități, ca produsul unei „iluzionări finaliste” a conștiinței.³

Valorile, după psihologiști, variază după indivizi și după oportunități. Fără un individ, care să aprecieze printr'un unghiu de vedere subiectiv un lucru, valoarea nu există, nici nu se poate naște, tot așa fără o necesitate subiectivă, fără o dorință afectivă și un act volițional, nici individul nu se lasă mișcat, deci nu pune o valoare oarecare în lucruri.⁴

Între psihologiști cei mai importanți promotori ai ideilor de mai sus sunt: Ribot, Ehrenfels, Meinong, etc.

Pentru sociologiști, dintre cari amintim pe E. Durckheim,⁵ L. Brühl⁶ și S. Reinach,⁷ valorile sunt realități produse de societate, pe cale evolutivă.

Societatea este ridicată de sociologiști la rangul de principu genetic, nu numai în privința valorilor, dar și în oricare alte privințe, în care spiritualismul teologic are alte afirmații decât cele ale materialismului cras social, care se va înstăpâni mai târziu asupra conștiințelor.

Valorile sunt, astfel, simple epifenomene, datorite societății, care le-a obiectivizat în extern. Ele există, deci, au o valoare a lor specială — valori cu valoare — care întrece accepțiunea subiectivă a psihologiștilor.

Aceste două curente se ocupă cu geneza și structura valorilor, fără a le sesiza adâncă lor semnificație pentru viață. În ultimă instanță, valorile, după promotorii acestor curente, nu există pentru sine, nu au o valabilitate independentă, nici nu se ridică peste individ, peste societate și peste lume.

Revine, de aceea, meritul incontestabil unor filosofi ca Windelband și Rickert, aparținând „Școli badeze”, ori ca H. Lotze, și fenomenologului R. Scheler, filosofi prin excelență ai valorilor, ori ca Troeltsch și G. Simmel, mai puțin însemnați, totuși nu mai puțin activi în elucidarea termenilor și ingeniozitatea soluțiilor, de a fi precizat adevărata geneză și adevărata structură a valorilor.

1 Vezi și: D. I. Belu, *În legătură cu valorile morale*, în Anuarul Academiei teologice din Caransebeș, 1940—1941, Caransebeș, 1941, p. 264 sqq.

2 Cf. E. Durckheim, *Les formes élémentaires de la vie religieuse. Le système totémique en Australie*, III éd., Paris, F. Alcan, 1937, p. 616 sqq.

3 Cf. L. Blaga, *Artă și valoare*, 1939, p. 12 sqq.

4 Th. Ribot, *La psychologie des sentiments*, 13-e éd., Paris, F. Alcan, p. 12 sqq.

5 Pentru E. Durckheim vezi *op. cit.* passim.

6 Vezi: *Mythologie primitive*, Paris, F. Alcan, 1935, p. 88.

7 Vezi: *Orpheus*, Paris, Picard, 1928, p. 6 sqq.

Acești filosofi scot valorile din sfera lumii reale și le transcend în sfera lumii ideale, a existențelor transemprice, a esențialităților noumenale.

Valorile se transformă, astfel, în realități cu existență independentă, în alt ordin de ființare decât cel psihologist și sociologist. De acolo ele își impun norma lor universal valabilă pentru om și pentru lume [*Das Reich der Werte*].¹

Primul filosof axiolog sau timolog — teoretician al valorilor — a fost W. Windelband. Stabilitățile lui timologice sunt însă, de-o maturitate surprinzătoare. Am putea afirma că toată axiologia modernă odihnește pe ajungerile lui.²

Windelband este primul filosof, care caută o valabilitate în sine a valorilor, fără nicio apartenență de conștiința determinată, empirică, a omului. Valorile trebuie, astfel, să-și aibă o existență a lor independentă de subiect, obiect și lume. O cere aceasta norma perfect valabilă și universală a stabilirii de către om a unor valori cu un curs deasupra timpului și a spațiului. Adevărul, binele, frumosul și sacrul sunt valori ori în care timp și ori în care loc ar trăi omul.³

Conștiința omului se raportează permanent la aceste norme etern valabile, realizându-le în natură, coborându-le în empiric. Această realizare a valorilor în natură este scopul suprem al vieții omului, ceea ce a determinat pe filosoful P. Comarnescu să afirme că „valorile sunt scopul tendințelor noastre înăscute”.⁴

Reușita în această muncă este apropierea omului de Dumnezeu, deținătorul transempric al tuturor valorilor, este obținerea unei conștiințe morale, este sfințenia.

Dumnezeu este, după Windelband, acel „*summum de valori*” suprasensibil, înspre care se îndreaptă toate aspirațiile omului. În Dumnezeu se transcend, deci, toate valorile, într-o gradație supremă, și adevărul și binele și frumosul și sacrul.⁵

Această obiectivizare a valorilor într-o ființă suprasensibilă n'a suferit un proces evoluționist, după maniera psihologistă și sociologistă, dela inferior spre superior, dela iluzie spre realitate, dela fenomen spre noumen.

Procesul a fost invers, de relativizare a valorilor supreme prin „conștiința normală”.

Totuși filosofia valorilor nu avea o întemeiere epistemologică. Cel ce se ostenește a i-o da este filosoful Heinrich Rickert.

Valorile, după Rickert, sunt esențialități ireale [*irreale Wesenheit*]. Ele își au imperiul lor deosebit de imperiul existențelor reale. Realizarea valorilor în sfera existențelor reale preschimbă lumea într'un cadru timologic, dar nu transformă valorile ireale în valori reale.⁶

Activitatea omului în lume constă însă într-o valorificare neîncetată a lucrurilor în conformitate cu aceste valori ireale supreme.⁷

1 Cf. O. Kraus, *Die Werttheorien. Geschichte und Kritik*, Brünn, Wien, Leipzig, 1937, p. 155 sqq.

2 W. Windelband, *Das Heilige. Präludien II*, Tübingen, 1911, p. 6.

3 *Ibidem*.

4 Kolokagaton, București, Fund. Regale, 1946, p. 162.

5 Windelband, *Das Heilige*, p. 20.

6 H. Rickert, *System der Philosophie*, I Bd., 1923, p. 105 sq.

7 *Ibid.*, p. 125 sq.

Dumnezeu, ca deținător autorizat logic al valorilor supreme, dispare la Rickert. Pentru el, scopul ultim al existenței valorilor va fi obiectivizarea lor în conștiința omului [geltender Wert].¹

Max Scheler, un alt filosof axiolog de valoare, va aplica metoda fenomenologică a lui Edmund Husserl în sistemul lui personal.

Scheler insistă mai mult asupra sentimentului, care, după el, nu este o simplă senzație, cum afirma I. Kant, ci are un caracter intențional.

Elementele esențiale și permanente, pe care le produce sentimentul, sunt valorile, în număr de patru: adevărul, dreptatea, frumosul și sfințenia. Binele are o situație aparte și un privilegiu indiscutabil.²

Valoarea aceasta este mai pretențioasă, căci numai indivizii care preferă valori superioare realizează binele.³ În felul acesta valorile dau sentimentelor un caracter intențional. Nu toți indivizii însă, sunt purtătorii unor astfel de sentimente intenționale, ci numai acei ce sunt conturați din punct de vedere spiritual și sunt denumiți de Scheler „persoane”.⁴

Fenomenologia scheleriană a desființat, astfel, cu totul orice esențialitate ireală a valorilor, cât și orice valabilitate sumpraempirică a lor.

În planul fenomenologic de rezolvare a problemelor filosofice nu mai contează decât intuiția și intuirea ei [Wesensschau]. Dumnezeu este valoarea supremă, dar spre a ajunge la ea trebuie de intuit esența.⁵

Teologul E. Troeltsch va căuta un apriorism al valorilor supreme religioase, care decurge din supratemporalitatea lor. Acest apriorism logic nu este decât un corolar explicabil al esențelor transempirice.⁶

Filosoful Georg Simmel⁷ va osteni cu „categoria”⁸ sa la luminarea aceleiași probleme, numai că va înlocui religiozitatea cu creația sa filosofică „categoria”, capabilă de-a înveșmânta religiozitatea întreg cosmosul.⁹

Această categorie, fiind o formă a conștiinței cu un rol integrativ, deoarece ea cuprinde „materia cosmică”, ar coincide cu valoarea sacrului, care se bucură de aceleași calificative, numai că construcția lui Simmel este strict personală, cu toate viciile și calitățile inerente „conținuturilor ideale”. H. Lotze este însă filosoful care desăvârșește teoria valorilor, ducând la o perfecțiune nesperată lumea lor.

Lumea valorilor își impune realitatea, fără a avea neapărată nevoie de existență. Existența, după Lotze, nu este decât „un altfel de a fi”, iar

1 E. Lask, *Die Lehre vom Urteil*, Tübingen, 1912, p. 15.

2 M. Scheler, *Vom Ewigen im Menschen*, III Aufl., Berlin, 1933, p. 5.

3 *Ibidem*.

4 Cf. M. Scheler, *Der Formalismus in der Ethik und die materiale Wertethik*, I Bd., Berlin, 1913, p. 16 sq.

5 *Ibid.*, II Bd., p. 38.

6 E. Troeltsch, *Psychologie und Erkenntnistheorie in der Religionsphilosophie*, Tübingen, 1905, p. 10. Vezi și: E. Spiess, *Die Religionstheorie von Ernst Troeltsch*, Paderborn, Schöningh, 1927, p. 12 sqq.

7 Asupra filosofiei lui Georg Simmel, vezi: W. Knevels, *Simmeles Religionstheorie*, Leipzig, 1920, p. 6 sqq.

8 Cf. G. Simmel, *Lebensanschauung, vier metaphysische Kapitel*, Leipzig, 1918, p. 20 sqq.

9 G. Simmel, *Die Probleme der Geschichtsphilosophie*, Leipzig, 1907, p. 7 sqq.

lumea existențelor rămâne în ea cu toate imponderabilele teoretice ale filosofiei kantiane.¹ Lumea valorilor stăpânește acel al treilea imperiu [*Das dritte Reich*] al neocriticștilor, mult mai consistent decât „*Das Ding an sich-ul*” lui I. Kant.

Cu Lotze, axiologia modernă înaintază peste granițele empiricului într'un idealism, care merge cu îndrăzneala până a impune valori care nici nu trebuie să existe. Esențialul este ca ele să valoreze: „*Es giebt Sätze die gelten ohne sein zu müssen*”.²

Valorile supreme sunt valorile religioase. Ele legitimează toate celelalte existențe

Cu filosofia valorilor se ocupă și N. Hartmann, dar ajungerile sale nu ne interesează, deoarece ele pleacă dela o premisă axiologică fundamental greșită: „*Dumnezeu este mort*” [Der Gott ist tot].³

Dumnezeu fiind valoarea supremă pentru noi, orice axiologie, care încearcă a respinge piatra sa de boltă, nu merită a fi considerată, căci ajungerile sale sunt prăpăstioase și fără putință de reconciliere cu pozițiile creștine. Din considerarea unitară a acestor diferite sisteme filosofice, se pot trage următoarele concluzii organice axiologice:

Valorile sunt realități suprasensibile și apriorice.⁴ Ele evaluează toate lucrurile și acțiunile noastre din punct de vedere al binelui, adevărului, frumosului și sacralului.

Ele au o circulație uniformă și universală, fiind pretutindeni entități de cântărire și de valorificare, cu toate că, în multe locuri și la mulți oameni, gusturile și mentalitățile diferă, datorită culturii și civilizației.

Valorile nu pot fi obținute într'un mod absolut, aici pe pământ, deoarece omul este mărginit în ființa și'n acțiunile sale. Aceasta a determinat pe mulți axiologi de frunte să naufragieze cu susținerile lor, afirmând că valorile sunt simple creații omenești, simple expresii ale dorințelor.

Jocul valorilor este, deci, etern. El este stabilit așa dela începutul lumii. Acestor valori se raportează totul ce se întâmplă pe pământ, fără putința unei eludări a acestor aprecieri universale. Pe ființa lor apriorică se întemeiază orice normă sau orice postulat moral.

Binele, adevărul, frumosul și sacralul absolut rămân valori universale fără putință de compromitere, ori de inversare a destinului lor, ori a ființei lor.⁵

Ceea ce a fost bun acum mii de ani, în înțelesul absolut al accepțiunii, se poate recunoaște de bun și astăzi, ca și oricând. Ceea ce a fost frumos pentru omenirea antică produce emoții estetice și'n contemporanii noștri, iar ceea ce era sacru pentru ei țâșnea din aceleași necesități vitale din care pornesc și astăzi toate înălțările noastre sublime spre Divinitate și toate prosternările noastre în pulbere.

Sacralul totalizează în sine toate celelalte valori, iar Dumnezeu personal al creștinilor personifică valorile în existența reală a unei ființe supreme, care este binele, adevărul, frumosul și sacralul absolut.

¹ Cf. H. Lotze, *Mikrokosmos*, IV Aufl., I Bd., Leipzig, 1884, p. 50 sqq.

² *Ibidem*.

³ *Grundzüge einer Metaphysik der Erkenntnis*, II Aufl., Berlin, 1925, p. 48.

⁴ Cf. Scheler, *Der Formalismus*, p. 102.

⁵ Cf. V. Cousin, *Du vrai, du beau et du bien*, ed. XXXI, Paris, 1926, p. 314 sqq.

Valorile, deci, sunt entități multiple de valorificare a realității, ele însă se „totalizează” în ființa unitară a lui Dumnezeu.¹ Posibilitatea „totalizării lor în sacru” denotă originea lor religioasă, originea lor divină.

Multiplicitatea lor nu infirmă aserțiunea de mai sus. În esența lor, valorile pozitive se pot reduce toate la ființa supremă a lui Dumnezeu. Binele, adevărul, frumosul și sacru nu sunt decât tot atâtea fețe ale Dumnezeirii absolute, decât tot atâtea manifestări imanente, săpate în conștiința oamenilor și în natură, ele se adună, ca într-o matcă ideală, în Dumnezeu, după cum valorile negative: răul, minciuna, urâtul, nedreptatea, se adună în unitatea personală negativă prin excelență a demonului.²

Natura și omul au primit, la facere, amprentele Divinității, după cum a fost și normal. Ființa absolută, care a creat lumea și omul, și-a revărsat din plin grația sa peste făpturi, făcându-le bune, drepte, frumoase și religioase, așa după cum este și ea plină de adevăr, bine, frumos și sacru.

Ochii omului, s'au deschis curând, în fața minunilor naturii și-a conștiinței sale, dar nu totdeauna a știut să raporteze aceste realități la autorul lor adevărat și să le prețuiască la justa lor valoare.

Este ceea ce vom încerca să facem noi în cele următoare, restabilind valorile în adevărata lor accepțiune și precizându-le creștineasca lor folosire în viața noastră de aici de pe pământ.

Superioritatea valorilor religioase

Valorile religioase sunt valorile prime și valorile ultime ale axiologiei moderne, din ele pornesc și în ele se adună toate celelalte valori. Sfera de cuprindere a valorilor religioase este integrativă, iar ierarhia valorilor are în creștet „sacru”.

De această realitate și-au dat seama și diferiți teoreticieni ai axiologiei moderne, cari au sintetizat valorile, fie în „sacru”, atunci când au raportat valorile la Dumnezeu, fie în „sfințenie”, atunci când raportarea a fost la om.

Pentru o parte din acești filosofi, de ex.: *Windelband, Rickert, Otto*,³ suma tuturor valorilor este sacru. Acest sacru este transcendentă prin definiție, el totalizează în sine toate valorile, pe care omul le poate distinge aici-pe pământ și le poate aprecia prin prisma necesităților sale.

O altă parte de axiologi, ca *Scheler, Lotze* și alții, leagă valorile de imanență, totalizându-le pe toate în sfințenie. Sfințenia fiind personală, ea însumează în sine, după acești filosofi, pe toate celelate. Omul care preferă valorile pozitive, binele, adevărul, frumosul, dreptatea, devine o „persoană”, iar sfințenia este valoarea supremă, care rezultă din exercițiul ideal al celorlalte valori, puse în paxa individuală.

Sfântul, prin aplicarea tuturor valorilor în viața sa personală, ajunge la o perspectivă existențială proprie, care-l deosebește de ceilalți oameni. De aceea sfântul, și după *Schopenhauer*, poate renunța mult mai ușor la

1 Vezi și: I. Todoran, *Bazele axiologice ale Binelui*, Sibiu, Cartea Rom. din Cluj, 1942, p. 6 sqq.

2 Cf. Cousin, o. c., p. 451 sq.

3 Teoriile lui Otto asupra apriorismului psihologic consultă-le în: *Das Heilige. Über das Irrationale in der Idee des Göttlichen und sein Verhältnis zum Rationalen*, Breslau, 1917, p. 119 sqq.

condițiile actuale de trai, el poate renunța la viață, moartea fiind un auxiliar în opera de perfecționare individuală.¹

Superioritatea valorilor religioase a fost recunoscută de axiologia modernă, care în ierarhia valorilor a stabilit următoarea scară:

1. Valoarea economică. 2. Valoarea vitală. 3. Valoarea juridică. 4. Valoarea politică. 5. Valoarea teoretică. 6. Valoarea estetică. 7. Valoarea morală. 8. Valoarea religioasă.

Valoarea religioasă are șase temeiuri de superioritate, printre care pe acela de calitate cea mai înaltă, fiind personală, spirituală, aderentă, scop, amplificativă și integrativă.²

Inima valorilor religioase este Divinitatea. De felul cum este concepută această Divinitate depinde și superioritatea concepțiilor religioase, deci și a valorilor religioase.

În creștinism, Dumnezeu este o ființă supremă și absolută, personală și spirituală, creatoare și pronietoare a lumii și a omului.

Această concepție religioasă, desbrăcată de dogme, de norme morale și precepte disciplinare, poate avea curs universal, fără o încreștinare prealabilă, deoarece teismul este profesat și de iudeii posthristici și de mohamedani.

În acest teism valoarea sacrului este personificată în Dumnezeu. Ea are cea mai ideală accepțiune a sa. Dumnezeu creștin este valoarea supremă, norma supremă, legea supremă, dogma supremă.³

În alte religii mari, concepțiile despre Divinitate diferă, deci și valorile religioase își capătă timbrul lor specific.

E destul să exemplificăm afirmațiile noastre numai prin *mohamedanism* și *budhism*.

Mohamedanismul combină sacrul din spiritual și din sensual. Valorile religioase capătă un colorit predominant carnal. Mohamedanul nu cedează nici în eden la satisfacerea trupului prin hurie, lapte și miere, senzații și plăceri desfătătoare.

În schimb, budhismul anihilează sacrul și sfințenia într-o nirvană fără contur și existență individuală. Departe ca sacrul să totalizeze valori, el anihilează valori. Religia nu servește decât ca mijloc de purgare prin avatarele vieții, iar sacrul nu este decât o creație cu existență efemeră pentru om, deoarece în viața de dincolo, contopită cu marele tot uniform al karmei, individul nu mai are nevoie de el.

Numai în creștinism, deci, toate valorile se raportează la categoria sacru, care își primește adevărata sa accepțiune filosofică și religioasă.

Sacrul creștin, valoarea religioasă supremă, cuprinde integrativ toate celelalte valori, deoarece Dumnezeu creștin este Dumnezeu absolut și atotperfect, suma tuturor calităților.

Dar nu numai ca ierarhie a valorilor, ci și ca naștere a lor, valorile religioase au o poziție specială. Ele sunt singurele valori care se raportează la realități suprasensibile prin excelență, pe când celelalte valori se

1 Cf. I. Petrovici, *Schopenhauer*, București, 1937, p. 225 sqq.

2 T. Vianu, *Introducere în teoria valorilor*, București, Cugetarea Delafraș, 1942, p. 137.

3 Cf. M. Scheler, *Die Stellung des Menschen im Kosmos*, Darmstadt, 1928, p. 18 sqq.

raportează și la realități empirice. Ele pot naște, astfel, valori empirice, dar nu pot fi născute de empirie. Numai iluzia și amețala evoluționistă pot crede că empiricul naște transcendentul și omenescul produce sacrul și nu invers.

Prin prisma sacrului s'a valorificat, deci, întreaga realitate, care și-a primit atributele sale cele mai de preț: bunul, adevărul, frumosul și dreptul, nu prin prisma acestor atribute s'a creat artificial noțiunea de Dumnezeu.

Valorificând realitatea, omul a îndumnezeit-o, apropiind-o de sursa existenței sale; slințindu-se pe sine, omul s'a revărsat în valoarea supremă, care este Dumnezeu.

Sunt, astfel, dacă nu defectuoase, atunci cel puțin incompetente, diferitele teorii care pun originea valorilor religioase, fie în sentiment, fie în intelect, fie în voință. Toate aceste teorii suferă de același defect general: umanizarea religiosului, desbrăcarea lui de supranatural.

Punctele de vedere empirice psihologice și cele raționale logice pot explica ființa empirică și rațională a valorilor religioase, dar nu pot cuprinde suprasensibilul axiologic, pe care l-a introdus, cu atâta competență magistrală, în filosofie, Lotze, căutând a concretiza acel „*das dritte Reich*“.

Temeiurile psihice ale valorilor religioase nu explică decât accepțiunea antropologică universală a valorilor, precum și studiul lor psihic, încadrându-le în sentimentele superioare. Reducerea întregii probleme la psihic a dat naștere la cele mai extravagante teorii cu privire la valorile religioase, de care este plină istoria filosofiei moderne. E destul să amintim că pentru romanticul Schleiermacher suprema valoare religioasă este „*dependența absolută de Divinitate*“,¹ deci o chestie exclusivă de sentiment, pentru Otto religia în sine nu este decât „*sentimentul stării de creatură*“,² iar pentru W. James „*o experiență a suprasensibilului*“.³

Nici diferitele necesități raționale logice nu reușesc a explica valorile religioase.

Omul n'a creat ce n'a avut, ci a încercat a pune stăpânire pe ceea ce exista și nu putea fi stăpânit de el.

Divinitatea a suferit cea dintâi acest proces de impropriere umană. Sforțările multimilenare ale omului de a se apropia de Divinitate sunt diferitele religii, dintre care numai creștinismul are corectiv revelațional, adică numai în creștinism Dumnezeu s'a descoperit pe Sine, așa cum este El, și voia Sa, așa cum este ea.

Religiile diferite cuprind, deci, cea mai trează conștiință a valorii dintre câte a produs umanitatea, deoarece religiile însumează în ele aspirațiile supreme ale omenirii către țintele supreme.

De aceea și atingerea lor este atât de dificilă, ieșind din cadrele mărginirii cosmice în cele absolute și eterne ale supranaturalului divin.

Numai Nietzsche atacase în faimosul „*Umwertung*“ toate valorile moderne: creștinism, optimism, știință, raționalism, democrație, socialism, în care

1 F. Schleiermacher, *Reden ü. d. Religion*. Eingel. v. S. Lommatzsch, Olwd. 1888, p. 8, 184 sq.

2 *Das Heilige*, p. 8 sq.

3 *Die religiöse Erfahrung in ihrer Mannigfaltigkeit*, deutsche Bearbeitung von G. Wobbermin, IV Aufl., Leipzig, J. C. Hinrichs, 1925, p. 219 sq.

il reia și îl clamează *Spengler* în discutatul său „*Untergang*”.¹ Vremurile mai noi însă, acceptă un adevărat primat al valorilor trăirii, iar „*Irdirismul*” a intrat în conștiința omenirii, impunând acele valori a căror certitudine e în funcție de evidența trăirii.²

Ori, valorile religioase sunt cele mai complexe și mai intens trăite valori dintre câte le-a putut teoretiza timologia.

Transcenderea valorilor religioase

Valorile religioase cuprind în inima lor ființa divină. Ele sunt, astfel, condiționate, în preț lor pentru om, de proporția de dumnezeiesc, sau de omenesc, care se află în ele.

Greul funciar pentru axiologul religios este neputința precizării acestor valori religioase. Adică care sunt valorile religioase?

Unii filosofi încearcă a scăpa de întrebare prin tangentă, totalizând valorile religioase într'un „sacru” sau într'o „sfințenie” generică, alții se ostenesec a le enumăra. De bună oară *filosoful P. Andrei* vede în iubire adevăratul element al valorii religioase,³ în timp ce *filosoful T. Vianu* enumără între valorile religioase „diferitele forme ale sacralului, bunătatea și puterea divină, caracterul ei august, perfect, omniprezent și providențial”.⁴

De felul însă, cum se răspunde la această întrebare depinde rezolvarea întregii probleme a valorilor religioase.

Valorile religioase nu pot fi suspendate nici numai în supraempiric, în transcendental, după cum nu pot fi ancorate numai în empiric, în natural.

De unilateralitatea acestor rezolvări depinde mulțimea concepțiilor eronate cu privire la valorile religioase, care, fie le-au transcendentalizat, de aici rezultând greutatea numărării lor, fie le-au umanizat, de aici născându-se întreaga floră a teoriilor naturaliste-evoluționiste cu privire la originea și ființa religiilor.

Trăirea valorilor religioase le-a îmbibat de natural. Născute din absolutul divin, valorile au fost răspândite în natură, care a fost creată bună și frumoasă. Omul, așezat în mijlocul acestei naturi, împodobită de creator, a putut observa partea bună a lucrurilor chiar din rai, când i s'a dat libera facultate de-a alege binele de rău.

În întreaga vleață a omului, pe pământ, valorile pozitive își au corectivul lor negativ, cu care omul se luptă fără încetare.

Valoarea pozitivă are în ea fărâma de dumnezeiesc, după care aleargă omul, spre a se realiza pe sine ca ființă mântuită și spre a se izbăvi de osândă.

Există, deci, valori religioase supranaturale, la care omul n'a ajuns prin propriile sale puteri, și valori religioase naturale, create de om în lupta sa fără preget de însușire a sfințeniei. Natura religioasă se împreună cu supranatura religioasă, în modul cel mai ideal, în creștinism, iar umanul cu divinul, spre a obține rodul fără de preț omenesc: *mântuirea*.

¹ Petru P. Ionescu, *Ontologia umană și cunoașterea*, București, Fund. Reg. 1939, p. 133 sq.

² *Ibid.*, p. 134.

³ *Filosofia valorii*, București, Fund. Reg. 1945, p. 226.

⁴ *Intr. în teor. val.* p. 129.

Valorile religioase supranaturale sunt: ideea de Dumnezeu, revelația supranaturală, mântuirea obiectivă de pe cruce, harul sfințitor și Biserica. Toate acestea valori religioase sunt supranaturale. Valoarea supremă religioasă este existența personală a lui Dumnezeu, ea include toate celelalte valori teoretice supreme: binele, adevărul și frumosul. Existența personală a lui Dumnezeu este o valoare religioasă reală, nu numai teoretică!

Valorile religioase supranaturale condiționează valorile religioase naturale. Acestea din urmă se nasc din fructificarea supranaturalului în viața de aici de pe pământ. Împreună conviețuire a valorilor supranaturale cu omul, care stă într'un raport liber și conștient cu Dumnezeu, valoarea religioasă supremă, a produs în sufletul omului o serie de valori relative religioase, care se valorifică numai prin prisma valorilor religioase supranaturale. Aceste valori religioase naturale, care depind de om sunt: religiozitatea, virtuțile creștine, faptele bune, sfințenia și nemurirea, ele pot fi socotite între valorile cele mai desinteresate ale sufletului omenesc.¹

Toate valorile religioase naturale pun în adevărata lumină și fructifică într-o altă viață nemurirea. Din punct de vedere al virtualităților religioase de care este capabilă nemurirea, cât și atunci când este considerată ca deținătoare a tuturor imponderabilelor umane, această valoare religioasă naturală îmbrățișează la pieptul său toate celelalte valori religioase naturale și se transcende în lumea suprasensibilă a valorilor externe, unde numai ea singură are curs dintre toate celelalte valori religioase naturale.

Nemurirea devine, astfel, puntea de legătură a cerului cu pământul, a valorilor religioase supranaturale cu valorile religioase naturale.

Universalismul valorilor religioase

Este un fapt constatat și verificat de întreaga lume științifică, și care astăzi nu mai are nevoie de noi fundamentări și de noi citări de nume și de opuri, că valoarea sacrului este răspândită pe oricare punct al globului pământesc, că nu există individ care să nu aparțină unei colectivități religioase, chiar dacă el ar fi acea „*rara avis*”, care s'a putut înălța la superioara concepție a unui ateism dogmatic.

Oriunde există vreun om, există și-o religie. Religia este, deci, o realitate universală umană. Legătura sa intimă cu omul — unde există om există religie, unde nu există om nu există religie — a făcut pe unii oameni de știință să caute originea valorilor religioase în colectivitate, în societate.

Aceștia — *E. Durckheim, L. Brühl, S. Reinach* — au legat intim valorile religioase de colectivitățile sociale, susținând că numai socialul evoluat a valorificat sacrul.²

Calea acesta, care pleacă dela societate, trece prin individ, care este primul factor productiv de valori religioase, după psihologiști.

Individul singurit și-a creat, astfel, valorile religioase, pe care le-a perfecționat mereu, societatea și le-a însușit, dela natură a fost numai un pas până la supranatură, dela natural numai o treaptă până la supranatural și astfel s'au născut valorile religioase. O soluție facilă și simplă, care însă nu stă, la o considerare mai apropiată a structurii sale intime.

1 Vezi: I. Petrovici, *Valorile desinteresate ale sufletului*, în *Fulgurații filosofice și literare*, București, Socec, 1943, p. 61 sqq.

2 Vezi: Kraus, o. c., p. 20 sqq.

Valorile religioase sunt suprasensibile. Ele nu servesc întotdeauna scopurile societății, ba de cele mai multe ori se împotrivesc unor acțiuni legitime și organice, cerând desprinderea omului de familie, avere, trup și sănătate, pentru valori mai superioare, care nu sunt sociale.

Sfințenia sfidează toate valorile sociale, pe care se întemeiază falsa cultură și mincinosul progres al zilelor noastre.

Sacrul respinge toate categoriile umane, ce asigură o fericire vremelnică, cerând renunțare, sacrificiu, jertfă, suferință, sărăcie, etc. etc.

Omul, dacă ar fi creat numai el aceste valori, ar fi trebuit să parcurgă cu totul altă cale, care să nu fi fost atât de hotărât împotriva intereselor sale imediate.

Este greu de înțeles ca omul singur să-și fi creat zeii, să se fi înălțat ca Prometeu de stânca lor supranaturală și să-și mănânce astăzi măruntaele cu ascuțișul lor...

Tot atât de greu este ca societatea, pe altă cale, să fi promovat această evoluție spre nonsensul unor valori religioase supranaturale, fără corespondențe reale. În sfârșit, dacă totul nu a fost decât o supremă sinteză de valori religioase într-o ființă divină absolută și infinită, dacă sacrul nu a fost decât o limită extremă, decât un liman salvator, atunci de ce omul nu s'a putut desbăra încă de aceste prejudecăți, care-i provoacă atâta chin epistemologic și atâta tragism existențial?

Oare nu vă fi fiind soluția problemei alta decât cea pe care o scontează naturalistii și evoluționiștii?

Credem că ea vine de la sine, observând cu atenție unele fenomene axiologice cu caracter universal. Pretutindeni, pe pământ, valorile religioase sunt la fel cotate la bursa psihică a individualităților umane, indiferent că formele variază progresiv la omul creștin civilizat și regresează la cel sălbatic, cu vreo religie rudimentară, denumită după plăcere și după inspirație de către evoluționiști.

De ele se folosește la fel castrul, ca și hotentotul, europeanul, ca și asiaticul. Scopul este același, care urmează să fie atins, satisfacția sufletească este aceeași, chiar și sentimentele născute sunt aceleași. Din punctul acesta de vedere este demn de observat că toate religiile au un cult deosebit al dragostei,¹ că toate religiile uniformizează necesitățile psihice ale omului,² că toate valorile religioase au același curs, la fel cu moneda emisă de-o bancă internațională, care circulă pretutindeni, iar fenomene ca extazul, de pildă, le aflăm și în creștinism, dar le aflăm și în budhism, ca și în cele mai obscure secte și rudimentare religii.³

Universalismul pe de o parte, deci, uniformitatea pe de altă parte, impun retracări serioase pentru cei ce reduc totul la individ și la societate. Fenomenul este prea amplu, prea integral, ca să-l reducem la un simplu epifenomen social sau psihic.⁴

Există, în sfârșit, o conștiință universală, după care binele este bine pentru oricare om și pe oricare parte a pământului; adevărul este unic și

1 Vezi analiza dragostei creștine la: Max Scheler, în *Istoria filosofiei moderne*, vol. III, București, 1938, p. 432 sqq.

2 Cf. James H. Leuba, *Psychologie du mysticisme religieux*, trad. de l'anglais par Lucien Herr, Paris, F. Alcan, p. 6. sqq.

3 Cf. Th. Flournoy, *Une mystique moderne. Documents pour la psychologie religieuse*, Genève, Kundig, 1928, p. 4.

4 Cf. Leuba, o. c. p. 20.

normativ pentru toată lumea, iar frumosul produce aceleași emoțiuni estetice în fiecare suflet omenesc. Aci stă o altă greutate peste care se poate trece numai cu fraudă și impostură.

E imposibil, adică, a crede că, pe cale naturală, omul sau societatea a putut universaliza valorile religioase, cu aceleași accepțiuni în toate miliardele de suflete câte alcătuiesc omenirea. Stringența argumentelor silește partea adversă la sinuciderea rațională, la renunțarea la logic.

Valorile religioase nu sunt datorite omului natural, nici naturii neînsuflețite, deși omul le are în conștiința sa, iar natura este împodobită cu altă sumă de valori, care ne încântă ochiul și inima. Valorile sunt opera lui Dumnezeu. El le-a așezat în conștiința noastră; El le-a împrăștiat în natura înconjurătoare, care este opera desăvârșită a mâinilor Sale.

Numai așa se explică universalismul valorilor și se luminează uniformitatea lor în întreaga creație.

Iar ca final, nu putem invoca mai cuminti concluzii, ca acele ale filosofului Tudor Vianu: „Adevărul este că, oricât de adânc am cobori în istoria culturii omenesti, nu aflăm nicio epocă în care omul să nu fi dorit și să nu fi găsit utilitatea, vitalitatea, legalitatea, puterea politică, adevărul, frumosul, binele și sacrul ca niște valori permanente ale conștiinței lui”.¹

Permanența valorilor religioase

Depinde de aprecierea individuală, ca vârsta omenirii să fie socotită bătrână sau tânără. Oricum ar fi calificată însă această vârstă, întreg trecutul omenirii este plin de valorile religioase.

Unii afirmă chiar că de multe ori a fost prea plin, iar alții ar dori astăzi să izgonească din preocupările contemporanilor orice valoare religioasă. O contraafirmație însă a neexistenței în timp a valorilor religioase nu are curajul nimeni s'o facă.

Sunt prea evidente aceste valori, iar legăturile sunt prea intime pentru a le deslega de trupul trainic al culturii omenirii, care este infuzată la temelii sa, așa cum infuzează sângele carnea, de valorile religioase.

Permanența valorilor religioase este impusă de permanența mântuirii în viața noastră pământească.

Eliminarea valorilor religioase din agitata conștiință a contemporaneității echivalează cu renunțarea la mântuire. Nici când, în trecutul său, n'a fost omenirea mai aproape de ireparabil ca în zilele noastre, când se luptă cu toate armele permise și nepermise pentru izgonirea sacrului din lume; nici când n'a fost omenirea mai pe muchea prăpastiei decât astăzi, când apostatii moderni au ridicat armele arsenalului întunecului împotriva lui Hristos și a Bisericii sale.

Trebuie de aceea, dusă o luptă gigantică de înstăpânire în conștiințele moderne a valorilor religioase, apoi trebuie o educație specială pentru însușirea lor, care se deosebește cu totul de orice altă însușire de valori.

Căutătorul de valori religioase nu poate ajunge decât la același Dumnezeu, nu poate îmbrățișa decât același adevăr nu poate crede decât în una și aceeași mântuire, aceea de pe Cruce. Căile de pornire sunt multe, cele de ajungere se adună într'același focar orbitor, într'aceeași inimă iubitoare.

¹ *Într. în teor., vol. p. 141.*

Sublima înălțare spre Dumnezeu o laudă psalmistul, profunda adâncire în noi o gustă misticismul ortodox, care-și află încununare în acea stare extatică, pe care au gustat-o și apostolii, cei ce au văzut câte limba omenescă nu le poate spune.

Numai un Dumnezeu există însă și pentru cel ce se înalță spre El, cât și pentru cel ce se adâncește în sinea lui.

Fără valorile religioase nimic din ceea ce produce omul, nimic din ceea ce există nu mai are vreo valoare oarecare, căci numai sacrul recomandă și numai sacrul valorifică acțiunile umane.

Ce este frumosul fără prețul său dumnezeiesc?

Dar, ce este frumosul când se îndepărtează de la valorile morale, naufragiind în pornografie, nu atunci când se îndepărtează de valorile supreme, cele religioase?

Ce este binele fără Dumnezeu? Sau ce este adevărul în afara dogmelor creștine? Ce este dreptatea omenească fără corectivul ei etern divin? Ce este răsplata și pedeapsa omenească, față de judecata lui Dumnezeu?

În conștiința omenirii de astăzi trebuie transplatat sacrul, trebuie reînviată sfințenia, altfel catastrofa este inevitabilă. O omenire fără valori religioase este o omenire nefericită.

Numai valorile religioase dau un sens vieții noastre de toate zilele, numai ele ne încarcă umerii cu un mesianism supraterestru, care ne înalță puterile și ne întăresc aripile pentru ancorarea la alte țărături, mai fericite decât cele de aici de pe pământ. Valorile religioase transformă întreaga noastră existență, umplând-o de nesperate bucurii, de copleșitoare mulțumiri sufletești, de integrale beatitudini spirituale, când individul singurit se simte mai bogat decât toți nababii veacului acestuia.

Miracolul îl înfăptuiește numai valoarea religioasă, prețuită la ade-vărata sa putere soteriologică. Ea îmbogățește pe cel sărac și-l întărește pe cel slab. Trăirea valorilor religioase este o condiție vitală pentru secolul nostru, care trebuie încreștinat și infuzat de sfințenie constructivă. Numai atunci lumea va fi mântuită de rău, iar viața umană va merita să fie trăită, în accepțiunea creștină a înțelesului.

Până atunci traiul omenirii va fi un calvar cu crucea suferințelor în spate...

Valorile religioase orientează pe om către o altă lume: către lumea de dincolo, interzicându-i totodată de a da atenție unor valori care l-ar îndruma către viața de aici, din lumea aceasta.¹

Valorile religioase au, astfel, un primat al lor, care trebuie înstăpănit în viața cea de toate zilele a omenirii.

Argumentul valorilor

Premisele argumentului valorilor sunt date de mult în cadrul expunerilor precedente. Noi credem chiar, că cititorul binevoitor a și anticipat concluzia: Dumnezeu este suprema valoare, deținătoare a tuturor celorlalte valori. Și așa și este! Valorile, de orice natură ar fi ele, nu numai sacrul, se transcend, în ultimă instanță, într-o lume suprasensibilă a valorilor absolute.²

¹ Belu, o. c. p. 297.

² Vezi și: D. D. Roșca, *Valori veșnice*, în revista *Luceafărul*, Anul I, Seria Nouă, Sibiu, 1941, apoi: Ioan Gh. Savin, *Apologetica*, vol. II. *Existența lui Dumnezeu*. Partea II. *Proble: cosmologică și teleologică*, București, Tip. Cărțile bis., 1943, p. 212.

Binele, frumosul, adevărul, dreptatea și sacrul nu aparțin, exclusiv, omului, nici nu sunt create de el.¹ Departe de logica sănătoasă o astfel de concluzie!

Omul numai descoperă aceste valori și-și normează după ele acțiunile sale. Dar valorile nu sunt datorite nici naturii neînsuflețite, căci natura nici nu le cuprinde pe toate, vorbim de natura neînsuflețită, care poate fi numai indiferent bună sau rea, urită sau frumoasă, morală sau imorală, după felul cum o folosește individul rațional.

Atunci care este izvorul valorilor?

Numai o ființă supremă și absolută, care este însuși binele, adevărul, frumosul, dreptatea și sacrul, adică Dumnezeu. Personalizarea valorilor într'un Dumnezeu nu revoluționează teoria noastră, expusă până aici, prin nimic.

Valorile religioase își au ultima lor expresie într'o ființă personală, care, însumând în sine întregul pozitiv supranatural, dă ultimele explicații la toate nedumeririle axiologice. Dumnezeu devine, în axiologia creștină, factorul suprem integrativ și valoarea supremă integrativă.

CONCLUZIE. Creștinismul, religia valorilor

Creștinismul este religia ideală. Acest calificativ, atribuit pe drept creștinismului, izvorește din perfectitudinea doctrinală și morală a acestei religii, care nu este întrecută de nicio altă religie de pe glob.

Perfectitudinea religiei creștine nu este de ordin natural ci supranatural. Creștinismul este religia revelată pe deplin și definitiv.

Domnul nostru Iisus Hristos, întemeietorul divin al religiei creștine a spus: „*Eu sunt alfa și omega, începutul și sfârșitul, cel dintâi și cel din urmă.*” Creștinismul este, deci, și religia prin excelență a valorilor. Această religie are bunuri incomensurabile, care nu pot fi opuse altor religii nici în desăvârșirea lor, nici în calitatea și cantitatea lor.

Dumnezeul creștin este Dumnezeul cel mai bine cunoscut de către om, este Dumnezeul ce s'a întrupat pentru noi oamenii, ce a trăit între noi, ce a suferit pentru noi, este Domnul nostru Iisus Hristos.

Nemurirea creștină este cea mai expresivă și mai ziditoare, este nemurirea fructificată prin lucru subiectiv, după preceptele divine ale Sfințelor Scripturi. Dragostea creștină este cea mai cuprinzătoare dintre toate dragostele, iar imnul ce l-l înalță apostolul Pavel este neîntrecut.

În creștinism, Dumnezeu și omul se unesc printr'aceeași dragoste imensă: „*Să iubești pe Dumnezeu mai presus de orice, iar pe aproapele tău ca pe tine însuși!*”

Frumosul creștin a făcut epocă în istoria culturii europene, căci abea dela Hristos încoace omul a învățat care este frumosul adevărat...

Adevărul întreg ni l-a adus nouă numai Hristos, iar dreptatea deplină numai El a revărsat-o peste creatura osândită.

Iată de ce creștinismul este religia valorilor supreme.

Prot. Dr. Petru Rezuș

Profesor la Academia teologică din Caransebeș

¹ Cf. Cousin, *Du vrai, du beau et du bien*, p. 450 sq.

COMENTARII

Actualizări creștine

Una dintre obiecțiunile vehemente ce i se impută creștinismului universal, fără a primi riposta cuvenită, este următoarea:

„Deși creștinismul are în programul său de înlăptuiri sociale atâtea deziderate salutare pentru întreaga humanitate, ca: înlăturarea suferințelor materiale și spirituale, abolirea sclaviei, dispariția deosebirilor de clasă, încetarea exploatării omului de către om, valoarea ca mijloc a proprietății și nu ca scop, combaterea capitalismului hrăpăreț și a sgârceniei, etc. etc., totuși de aproape două mii de ani aceste deziderate nu au fost înlăptuite în lume, iar creștinismul este deficitar și falimentar și trebuie înlocuit.“

Cam așa sună critica aspră ce se ridică în fața religiei creștine și sunt oameni creduli, care, fără o atentă examinare a faptelor, dau dreptate detractorilor și dușmanilor.

Căci dacă n'a făcut creștinismul mai mult, de ce nu s'a găsit vreo altă religie, sau vreun alt sistem mai superior, în tot acest timp, să realizeze ceea ce n'a fost în stare să realizeze creștinismul.

Este, deci, cel puțin o răutate clasică a imputa deficiențe singurului luptător al humanității, în răstimpul de aproape 2000 de ani, că nu s'a purtat vrednic, când numai el s'a luptat și numai el a sângerat din abundență.

Este apoi și o temeritate să acuzi creștinismul de nerealizarea unor principii ce-i aparțin lui cu exclusivitate și sunt creația lui, căci, fără mintea dumnezeiască a Domnului nostru Iisus Hristos, omenirea n'ar fi ajuns niciodată la tezaurul de învățături mântuitoare, care radiază din Scripturi și Tradiție.

Calea victorioasă a creștinismului este umbrată de multe încercări și suferințe, dar aparțin planului dumnezeiesc tainele mântuirii întregului neam omenesc.

Creștinismul își continuă drumul său, peste critici și sarcasme ieftine de adversari, care nu-și cunosc în amănunt nici pozițiile proprii.

Să ne închipuim doar, că toate dezideratele sociale și religioase, preconizate de creștinism, s'ar fi înlăptuit în aceste 2000 de ani...

Ce-ar fi urmat atunci?

Lumea nu ar fi avut niciun rost de a mai exista, căci toate scopurile sale creaționale ar fi fost atinse, existența ar fi devenit zadarnică pe pământul transformat, după cuvintele Mântuitorului, într-o „împărăție cerească“.

Providența divină conduce făptura spre destinele sale deasupra înțelegerii noastre mărginite, care vrea realizarea într'un moment a dezideratelor sociale și religioase ce sbuciumă omenirea de milenii.

Și, în definitiv, creștinismul este, pe teren social, economic, moral și cultural, atât de deficitar și falimentar, după cum se afirmă?

Oare nu totul cu ce se mândrește astăzi cultura și civilizația umană aparține religiei creștine?

Asistența socială n'a izvorit din altarul Bisericilor milostive, cultura maseilor nu s'a adăpat mai întâiu dela amvon, ajutorul reciproc n'a supt banii mlei dela samaritenii creștini, școala poporului nu s'a deschis în tinda Bisericilor, educarea morală și patriotică nu s'a făcut de către preoții satelor?

Unde trebuia să facă ceva Biserica creștină și n'a făcut? Sau unde a făcut prea puțin și au făcut alții mai mult decât ea?

Catedralele Apusului și ctitoriile Răsăritului sunt dovadă destulă de podoabele artistice cu care Dumnezeu a presărat pământul; inspiratele tablouri și sculpturi cu scene din viața Bisericii, divinele acorduri ale muzicii ne grăiesc, prin măiestria lor, niciodată deajuns de prețuită de om...

Cei 2000 de ani n'au fost, deci, deficitari și falimentari, ci n'au fost de ajuns pentru îmbunarea și pacificarea omului.

O editură bisericească ortodoxă română

În scumpetea crescândă a oricăror articole de necesitate materială imediată, lipsa cărților de cultură bisericească pare a trece neobservată, ca și toate celelalte lipsuri spirituale...

Dar roadele se vor vădi în curând și vor fi puține, acre și amărui, după cum le-a fost și sămânța și grija depusă la creșterea lor.

Avem nevoie de cărți bisericești de orice natură: de înaltă știință, de propagandă misionară, de colportare, de rit, de culturalizare, cu un cuvânt de orice fel și ne lipsește o editură organizată centrală de tipărire și difuzare.

Cele ce sunt, din motive necunoscute nouă și poate că binecuvântate, nu-și îndeplinesc menirea lor, după cum li s'a hotărât în uricul lor fundațional de ctitorii lor spirituali.

Restriștea noastră duhovnicească este imensă și avem dovezi de servit cu grămada.

Suntem Biserică ortodoxă și nu sprijinim încă traducerea autohtonă a operelor sfinților Părinți... O încercare meritorie agonizează, pe undeva, în București...

N'avem o enciclopedie ortodoxă, n'avem un dicționar ortodox, n'avem nimic de factură monumentală, care să uimească Apusul cu vitalitatea noastră religioasă, așa cum ne uimește el cu zeci de capodopere și cu sute de enciclopedii și dicționare...

Și, slavă Domnului, lucrătorii sunt destui și'n țară la noi, numai comodități materiale de-ar fi...

Dar câte alte chestiuni n'ar fi de conexat alci, alături de celelalte interese culturale ale Bisericii noastre?

Satele sunt pline de cărți otrăvite de propagandă sectară, iar Biserica ortodoxă majoritară obosește din greu cu cele câteva cărți de rugăciune și iconițe ce se mai împart din milosârdia câte unui vladică providențial, din cine știe ce fonduri și pe cine știe ce spese...

Dar cu operele științifice, ce tragedie autentică trăiesc ostenitorii...

Rar unde sunt sprijinite, ca de exemplu în Sibiul ortodox, unde numai să ai ce scrie, că înțelegere este îngerească, de cele mai multe ori cursurii, la care seniorii Facultăților de teologie muncesc cu deceniile, rămân în manuscris, netipărite.

Oare n'ar fi consult, ca în locul oricăror tipărituri, fără nicio valoare, Biserica ortodoxă să tipărească rodul ostenelilor acestor profesori emeriți?

Câte și câte enciclice n'au pornit dela Sibiu, dela pururea entuziasmul prof. univ. Dr. Grigorie T. Marcu, pentru tipărirea operelor savantului nostru dascăl de teologie Dr. Vasile Gheorghiu și toate au rămas fără rezultat...

S'ar întâmpla însă, ca o mândrie națională a Bisericii noastre să rămâie oarbă și mută, dacă am avea o editură bisericească centrală ca lumea?

Apoi, câte opere ale înaintemergătorilor noștri în teologie nu sunt epuizate de mult și nu mai pot fi folosite de studenți și preoți?

Euseviu Popovici, Vasile Găină [al cărui curs încă stă nepublicat de aproape 40 de ani], Vasile Gheorghiu, Vasile Tarnavschi, C. Boroianu, V. Pocitan, I. Mihălcescu, V. Șesan, frații Iordăchești, Vasile Loichița, I. Popescu-Mălăiești, P. Vintilescu, T. Popescu, I. G. Savin, I. Olariu, N. Cotos, etc. etc., sunt nume de teologi, care mai fiecare dintre ei ar avea câteva opere de reeditat și editat...

Problema unei edituri bisericești centrale ortodoxe ar trebui să fie problema crucială de discutat în Sfântul Sinod al Bisericii noastre.

Odată pentru totdeauna ar trebui să înceteze instituțiile create cu titlu de experiență și care sunt inexistente pe terenul de muncă duhovnicească și să le ia locul instituții de utilitate efectivă, care să ne cinstească Biserica străbună.

P. Rezuș

PORTRETE ORTODOXE

Păstorul de suflete anonim

Un sacrificat al vremurilor și al oamenilor...

Căci, mai mult decât oricând, a fi preot nu înseamnă a face carieră, a fi un biruator al vieții, un potentat al mijloacelor de trai, ci înseamnă jertfă, umilință, sărăcie evanghelică, abnegație totală...

Acel apostolic „tuturor toate m'am făcut” răsună peste secolele scurse, mai grăitor decât totdeauna, în conștiințele preoților ortodocși de pretutindeni..

Cât de actuale sunt însușirile păstorilor de suflete, ce le enumără apostolul Pavel, într'un început auriu de activitate pastorală a unuia dintre discipolii săi dragi...

Cât de verificate sunt aceste însușiri de amarul secolelor de chin și străduință misionară, pastorală, culturală și socială ale păstorilor de suflete ce-au luminat și-au mântuit neamul acesta românesc și ortodox, în adâncul și jurul acestui arc al Carpaților, care a văzut nașterea și înflorirea acestui popor!

Preotul de sate anonim...

Retras în văgăuni de munți, ori proptit în cârja păstoriei pe țăncuri de piatră, rătăcit în funduri de lume, la izvoare de apă curată trupească și sufletească, departe de drumuri de fier, fără automobile, ziare regulate, aparate de radio și atâtea alte artificii ale civilizației, păstorul anonim dela sate este încă singurul intelectual autentic al țării, care duce o viață de jertfă totală, pusă în slujba colectivității. Preotul ortodox român a rămas încă tradiționalul preot ortodox de altădată, care trăiește, se bucură și moare odată cu turma încredințată conducerii sale de către Dumnezeu.

Preotul ortodox este lira ce suspină uniform cu sufletul colectiv, este antena fină ce recepționează toate durerile enoriașilor săi, este trâmbița de alarmă, prin care se aud toate vaierele mulțimii, în timpuri de cumpănă și de primejdie...

Bătrân, cu plete albe și subt povara anilor scurși, preotul

ortodox anonim își înzecește puterile, dăruindu-le, zi de zi, Bisericii și credincioșilor săi...

E adevăratul tată al comunei, înaintea căruia vin spre deslegare toate problemele vitale ale oamenilor din jurul său...

Tânăr, cu abanosul voiniciei încă în plete și cu azurul elanurilor creatoare în ochi, preotul ortodox este forța dinamică, care desțelenește ogoare sufletești și clădește locașuri de rugă, închinare și mântuire...

Roadele duhovnicești ale preoților ortodocși sunt atât de multiple, covârșitoare și nesăcătuite, încât nu pot fi cuprinse niciodată în câteva vorbe stereotipe de raport oficial, de proces-verbal, ori de carnet pastoral...

Ele sunt revărsate pretutindeni în farmecul ancestral al acestui pământ românesc și'n comoara sufletească a acestor oameni, așezați de Dumnezeu aici.

Totul: pământ roditor, țarină și livadă, drumuri rânduie, legi binecuvântate, obiceiuri strămoșești, limbă și port, datină și vorbă așezată și domoală, face parte din vistieria nesăcătuită a meritelor acestor preoți ortodocși români pentru neam și țară.

Pururea au fost de veghe trează și totdeauna au fost de bună credință, chiar atunci când din marea lor dragoste au ars pe rugul patimilor prea mult și au greșit...

Luminișurile neamului nostru sunt pline de figurile populare ale atâtor Popa Tanda, întemeietori de zidire și vieață nouă în satele noastre românești; ale atâtor Popa Duhu, îndrumători spirituali și culturali ai copiilor acestui neam; ale atâtor Popa Șapcă, animatori naționali, în vremuri de opresiune și cumpănă...

La lumina opaițului tremurând, la teascurile tipografiilor primitive, cu pana în mână, cu toiagul de apostolie, cu crucea izbăvitoare, cu evanghelia mântuitoare, ori cu sfintele și neprețuitele taine, păstorul de suflete anonim este autenticul slujitor al lui Dumnezeu și al oamenilor, care se mai străduiește din răsuputeri la fericirea aproapelui.

Sacrificat și aruncat la periferia vieții de Leviathanul modern, mâncător de conștiințe și credințe, păstorul de suflete anonim a aflat acolo comoara sa nesăcătuită de activitate duhovnicească.

Tăcut, anonim, fără surle, fără paradă, de cele mai multe ori sărac ca Iov, după toate încercările contemporane, păstorul de suflete ortodox activează intens și devotat la reconstrucția unei lumi noi, care nu se poate naște, nici nu poate exista fără el.

Redacția

RECENSII ȘI NOȚE BIBLIOGRAFICE

CĂRTI

Prof. Dr. SOFRON VLAD, Un păstor model. Sfântul Apostol Pavel, Timișoara, Bibl. Biserica bândăjeană, Nr. 2, 1946, pag. 242, n'are preț.

Tânăra bibliotecă „Biserica bândăjeană” se dovedește utilă și prolifică. A doua carte de valoare, de astă dată a altui profesor de teologie, protopresbiter *Dr. Sofron Vlad*, vede lumina tiparului și nu ne îndolm că vor urma altele, tot atât de prețioase.

Părintele prof. Dr. Sofron Vlad este recunoscut de multă vreme ca o autoritate consacrată în domeniul Testamentului Nou, ale cărui opere se bucurau, pe vremuri, de înalta apreciere a savantului prof. univ. Dr. Vasile Gheorghiu, fiind recomandate rigorozaților Facultății de teologie din Cernăuți, pentru completa lor informare științifică.

An de an, zestrea științifică a păr. prof. S. V. s'a mărit prin noul opere, egale în valoare cu cele ce-au deschis drumul, fiecare dintre ele bucurându-se de aprecieri unanime, fiind date drept pilde desăvârșite de competență tratare a unui material ce nu totdeauna are o plasticitate ideală.

Opera de față se ocupă cu viața și activitatea sf. apostol Pavel, actualizându-l ca păstor model.

Ideea este fericită și salutară, mai ales pentru timpurile actuale, când descumpănirea universală a atins toate ramurile de activitate umană, cărora le lipsesc mentorii providențiali.

Slujitorii Bisericii nu se pot plânge de aceste lipsuri generalizate, căci pildele strălucite abundă în istoria religiei creștine, și care ar putea fi mai fericită, ca aceea a sfântului Apostol Pavel, pe care a ales-o și păr. prof. S. V.

Viața și activitatea bogată a acestui prinț între apostoli și-a aflat altă mână de maestru, după cele ce au trudit până acum la descrierea lor.

De mult acum, savantul prof. V. Gheorghiu și-a început activitatea sa științifică cu biografia acestui apostol, pentru ca discipolul lui favorit dela Sibiu prof. univ. Dr. Grigorie T. Marcu să caute pilda omului nou, după înțeleapta învățătură antropologică paulină.

Pilda luminoasă a păstorului model ce-o desprinde acum păr. prof. S. V., învie în paginile mărețe ale prezentei lucrări, care sunt tot atâtea ode la adresa apostolului neamurilor.

Autorul trece în revistă mediul familiar, mediul școlar, chemarea la apostolat, înzestrarea apostolului pentru misiunea sa, mediul înconjurător, formația sa intelectuală, morală și religioasă, suferințele și bucuriile, stăru-

înfa în rugăciune, principiile, sfaturile și atitudinile pastorale ale apostolului Pavel.

Toate aceste elemente conturează preotul după chipul paulin (pg. 191), care este preotul ideal, preotul zilelor noastre, pline de frământări, încercări și jertfe.

Am citit cartea cu o adâncă emoție pentru sugestivele exemple de care este plină și cu care îți umple sufletul dela prima până la ultima pagină.

„Un păstor model” este veritabila carte a vremurilor ce le trăim, care nu ar trebui să lipsească din mâna niciunui preot ortodox.

*Prof. Dr. P. DEHELEANU, Frumuseți literare în Sfânta Scriptură.
Cu o prefață de Gala Galaction,*

Arad, 1946, pg. 78, prețul 6000 lei.

Păr. prof. Dr. P. Deheleanu este una dintre energiile tinere, care activează la Academia teologică din Arad, fiind titularul catedrei de Testament Nou.

Aradul, oraș de vest, se străduiește de multă vreme pe teren bisericesc și își are merite incontestabile, trecute de mult în patrimoniul neamului, în ceea ce privește lupta sa permanentă și trează pentru ortodoxie.

Altarele arădane fac cinste neamului acestuia obidit, pus stavilă în fața cutropirilor etnice și religioase, de care nu ne-a vitregit niciodată Apusul.

Păr. prof. P. D. ostenește sub cupola vechei Academii de teologie arădană, împreună cu mulți alți bărbați de valoare, astfel că scrierile de știință teologică se înmulțesc, justificând utilitatea instituțiilor și oamenilor ce le slujesc.

Prezenta lucrare este intitulată: „Frumuseți literare în Sfânta Scriptură” și după cum arată însuși titlul face parte din disciplina teologică a Ermeneuticii.

Deținătoarea cheli, cu care se pătrunde în vastul și spinosul studiu al Testamentului Nou, Ermeneutica nu s'a bucurat de prea multă atenție în ultima vreme, în cercurile noastre teologice, poate că tocmai din cauza caracterului său secundar, ce i se rezervă în cadrul disciplinei.

Tot la Arad, arhim. I. Suciu a editat buna „Ermeneutică”, după care se predă la instituțiile noastre de cultură teologică, așa că păr. prof. P. D. este într-o linie de activitate științifică tradițională.

Precuvântarea maistrului scrisului nostru bisericesc *Gala Galaction* ne dovedește cu prisosință și cu un verb inegalabil utilitatea studiului frumuseților scripturale.

Autorul studiază, în prezenta lucrare, parabola, schița și narațiunea, oratoria, poezia, figura de stil, meditația, frumusețile de logică și dialectică, definițiile și caracterizările, viziunile, etc. etc., folosind imagini sugestive și un studiu competent al textului.

Mănutorii zilnici ai Sfintei Scripturi vor avea un strălucit ghid în această lucrare, fapt care va satisface străduințele laborioase ale autorului.

Temeinicia lucrului ne îndreptățește a odihni speranțe mari în teologul neotestamentar dela Arad.

N. CABASILA, Despre viața în Hristos, trad. și studiu introductiv de Prof. Dr. Teodor Bodogae,

Sibiu, Seria teologică, No. 33, 1946, pg. 220, preț n'are.

Sibiul ortodox dă tonul și'n ce privește traduceriile din sfinții Părinți.

Inceputul l-a făcut seniorul sibian prof. univ. Dr. D. Stăniloae, o personalitate marcantă a Bisericii ortodoxe, cu „Dogmatica” lui Hristu Andrusos, mai apoi cu „Filocalia”, vol. I, iar acum un alt discipol al marelui mitropolit Dr. Nicolae Bălan, păr. prof. Dr. Teodor Bodogae, traduce „Despre viața în Hristos” a lui Nicolae Cabasila, una dintre cărțile de căpătăiu ale ortodoxiei răsăritene.

Păr. prof. T. B. este un apreciat istoric bisericesc.

Traducerea prezintă ni-l recomandă ca un desăvârșit cunoscător al limbii grecești și un autentic stilist.

Studiul introductiv și documentat deschide cartea, care se citește cu multă plăcere și reconfortare sufletească.

P. Rezuș

Pr. Dr. T. NEGOIȚĂ, Elemente de Gramatică ebraică,

București, 1946, pag. 144, 18.000 lei.

Ca cercetător al problemelor mari din V. T., Păr. Negoită ne este cunoscut din multe alte scrieri, în care s'a ocupat de chestiuni ce privesc atât Arheologia biblică, cât și Introducerea în T. V. Din aceste lucrări cităm aici: Metoda misionară a profeților V. T., Psaltirea în cultul Bisericii ortodoxe, Psalmii biblici și Psalmii babilonieni, Codul lui Hammurapi, Sabbathul V. T. etc. Intru cât Pr. Negoită și-a făcut studiile la Școala biblică și arheologică franceză din Ierusalim, avea datoria și chemarea de a îmbogăți Teologia biblică a V. T. și cu manuale necesare studiului pentru preoți și studenți teologi. Gramatica ebraică tipărită de prof. I. Popescu-Mălăești se epuizase, încât se simțea tot mai mult lipsa unei astfel de opere în românește, care în primul rând să fie călăuza studenților și îndreptarul celor care vor să cunoască și să cerceteze în original Cărțile sf. ale T. V. Acest mare gol este întregit astăzi de Gramatica ebraică a Pr. Negoită, asistent de Exegeza T. V. la Facultatea de Teologie din București.

În opera sa Pr. Negoită, după cum însuși mărturisește în prefață, nu vrea să dea „o gramatică în adevăratul înțeles al cuvântului, ci mai de grabă o simplă călăuză pentru începători” (p. 3), după cum se vede și din titlul ce-l poartă. Cuprinsul cărții este împărțit în cinci părți, la care se adaugă o introducere, în care autorul ne arată ce este Massora, raportul l. ebraice cu celelalte l. semitice, cum se împarte aceasta, care sunt caracterele lor; ca apoi să se ocupe numai de l. ebraică în special și de scrierea

ebraică. În prima parte se ocupă de scriere și fonetică, prezentându-ne începând cu alfabetul, vocalele, consoanele cu proprietățile lor, precum și toate semnele de citire și punctuație. În partea doua se trece la morfologie, unde este vorba despre derivarea cuvintelor, articolul, verbul, numele, numeralul și particolele. Partea treia cuprinde sintaxa, unde nu ni se prezintă decât generalități, deoarece l. ebraică are o sintaxă simplă. Trecând peste paradigmele conjugărilor regulate și neregulate, în partea patra avem exercițiile cu texte ebraice, iar în partea cincia un vocabular.

De sigur că a lucra și a tipări astăzi o astfel de carte nu este ușor. Greutățile inerente azi tiparului, în special ale unei gramatici ebraice sunt multiple și autorul în „Lămurirea” dela pag. 103, ne arată aceste greutăți întâmpinate. Trecând peste aceste greutăți, pe care autorul le-a învins aducându-și meritul, putem spune că opera sa, prezentată într'un stil ușor și curgător, cu exemple la fiecare regulă gramaticală, este un bun manual pentru toți cei care vor să cunoască și să se inițieze în l. ebraică, în primul rând studenților teologi. Ceeace ridică opera este faptul că multe din chestiunile specifice gramaticii ebraice (ex. kamets chatuf) sunt soluționate de autor într'un mod clar și simplu, încât devin accesibile chiar și începătorilor în studiul ebraice. Autorul nu se extinde în amănunte și particularități mărunte, care ar îndepărta pe începători, însă prezintă într'un mănunchiu bine lucrat și încheiat al operei sale tot ceea ce este esențial în a cunoaște și a te introduce în tainele unei limbi, în care s'a depus ca un tezaur pentru omenire, toată revelația divină a V. T.

Recomandăm cu multă căldură Gramatica Pr. Negoită, mai ales preoților și în special studenților teologi, fiindu-le un bun ajutor în studiul Exegezel V. T.

A. P. LOPUHHIN, Istoria biblică. Vechiul Testament,

în rom. de Nicodim, Patriarhul României, tom. III, București 1945, 640 pagini, 31.500 lei,

Ca al 32-lea volum din „Ogorul Domnului” I. P. S. S. Patriarhul Nicodim ne prezintă în traducere românească al III-lea volum din Istoria biblică a prof. rus Lopuhin. În acest volum, Istoria biblică a V. T. este expusă în continuare, dela Samuil și până la căderea regatului de nord, regatul lui Israil, prin invazia asiriană.

Volumul este împărțit în patru cărți: I-Samuil și Saul și vremea lor (p. 5—185), II-David și vremea lui (p. 189—348), III-Solomon și vremea lui (p. 351—464) și IV-Dela desbinarea regatului până la căderea Samariei (p. 467—622). Ca și primele două volume, pe care le-am prezentat în alte numere din revistă, și acest volum apare în ediție ilustrată și în condițiuni tehnice remarcabile astăzi.

Apariția acestui volum continuă și întregeste în românește lipsa unei Istorii biblice, care să fie accesibilă tuturor și în special preoților și studenților teologi.

M. Chialda

ION UNGUREANU, *Crucea lui Hristos*,

Arad, Bibl. „Calea Mântuirii”, 1946, pag. 82. Prețul 2000 lei.

Am început lectura acestei broșuri cu o vie curiozitate, determinată de două motive: 1. Pentru că este prefăcută de P. S. Sa Dr. Andrei Maglieru cu următoarea apreciere: „noi o socotim ca cea mai bună dintre toate cărțile ce s'au scris la noi Românii despre Cruce”. 2. Pentru că este scrisă de un fost secretar general al Uniunii Baptiste din România, azi preot ortodox.

Am terminat-o cu deplină satisfacție, împărtaşind integral aprecierea P. S. Sale și laudând autorul care, după ce însuși a ajuns la cunoștința adevărului, vedește un zel și un talent deosebit pentru a lumina și pe alții, asupra adevărului despre Cruce.

Studiul Păr. Ungureanu se întemeiază pe profundă meditație și o bogată informație din Sf. Scriptură.

Iar dintr-o dureroasă experiență de poticniri și sminteli, pe care autorul nu se sfiște să le amintească, scoate minunate îndemnuri pentru creștinii indiferenți, șovăelnici sau rătăciți.

Plin de îngăduință față de aceia care resping Sf. Cruce, fiindcă nu știu sau n'au avut prilejul să înțeleagă deplin adevărul, lăsându-se influențați de greșitele interpretări ale Bibliei, autorul condamnă cu toată asprimea înverșunată rezistență față de evidența adevărului, mai ales atunci, când această rezistență, este susținută de rea credință.

Cu o argumentare clasică, autorul arată, îndurerat, că sunt unii oameni care fug de Cruce, declarând-o „idol”, dar slujesc adevăraților idoli: Mamonei, trufiei, poftii trupului, etc. Și cine sunt aceștia?

Ne răspunde autorul cu aceeași durere: sunt aceia „care au venit să ne învețe să fugim de Cruce și au înlocuit-o cu muzică gălăgioasă și cu piese ca în teatru, însoțite de cuvântări gădălitoare la urechi.

Deși titlul unor capitole pare a repeți conținutul altor capitole, din care caută întreg materialul documentar nu pare sistematic expus, niciun capitol din cele 23 ale cărții nu este inutil. Fiecare privește din alt punct de vedere valoarea și semnificația Crucii.

Recomandăm, cu toată căldura, cetitorilor noștri această lucrare.

Ea este o perlă aleasă pentru biblioteca fiecărui creștin, iar pentru preoți, în special, este un prețios izvor pentru predici edificatoare și pentru discuțiile cu sectarii.

Dr. M. Bănescu

MIRCEA FLORIAN, *Misticism și credință*,

București, Fund. Regale, 1946, pag. 256, prețul 10 000 lei.

Filosoful Mircea Florian s'a specializat, în ultima vreme, în tratarea chestiunilor religioase, tipărind opere destul de valoroase, pentru a suscita atenția teologilor.

Punctul de vedere al filosofului este cel rațional-natural. Religia este un fenomen oarecare, care suportă ascuțișul rațiunii, iar supranaturalul

nu este sesizat niciodată. Misticismul, de aceea, nu este decât un produs standard sufletească, iar credința este exclusiv naturală, fără niciun colorit revelațional [pg. 34 sqq; 137 sqq].

Cu astfel de premise introductive este explicabilă factura întregii lucrări, care totuși nu este săracă în pagini bune de prezentare a unor stări sufletești religioase.

Di M. F. afirmă, astfel, universală ajungere, că: „misticismul nu e mod de a cunoaște ci un mod de a trăi... el nu este gnosis, ci bios” [pg. 61 sq.].

Mai apoi însă susține, că: fenomenul cel mai caracteristic al culturii contemporane este emanciparea elanului mistic de disciplina religiei tradiționale (?) (pag. 58).

Conturarea monahismului ortodox vagă și imprecisă (pg. 113 sqq.), iar „via mystica” nu este sesizată în întreg complexul său structural psihofizic [pg. 121 sqq.].

Anuarul XXII [IV]. 1945—1946 al Academiei teologice „Andreiane” din Sibiu,

Sibiu, 1946, pg. 84, n'are pref.

Credincioasă tradițiilor sale de muncă și prestigiu, ceea ce constituie vigoarea ei pilduitoare, Academia teologică „Andreiană” din Sibiu a scos de sub tipar și anul acesta anuarul ei.

Cuprinsul este următorul:

Prof. univ. Dr. Gr. T. Marcu, *O știință nouă: istoria vremurilor neotestamentare.*

Prof. univ. Dr. Em. Vasilescu: *Valoarea argumentelor raționale pentru dovedirea existenței lui Dumnezeu.*

Date școlare.

Formatul și prezentarea impecabile, ca de obicei.

JEAN PAUL SARTRE, L'existentialisme est un humanisme,

Ed. Nagel, coll. Pensées, 1946.

Spiritul francez renaște din cenușa sa ca altădată pasărea Phoenix.

Curentele filosofice, culturale, umanitare și sociale își au iarăși în Franța lui Voltaire-Arouet cel mai fertil teren pentru dezvoltarea lor.

Primatul filosofic ce-l deținea altădată Germania a fost luat astăzi de această Franță renăscută, în care sistemele cele mai diferite de gândire se dovedesc de-o vitalitate și de-o efervescență fără egal.

Cruntul război, care-a cutremurat stâlpii lumii, a ridicat pe primul plan *filosofia existențialistă*, care consideră studiul vieții omenești drept preocuparea centrală a filosofului modern.

În Franța maquisarzilor, această filosofie și-a aflat o mulțime de protagoniști, dintre care enumărăm pe: *Jean Paul Sartre, Merleau-Ponty,*

Simone de Beauvoir, Albert Camus, De Gandillac, Louis Lavelle, etc.

Nașterea existențialismului nu are o autohtonitate franceză. De dată recentă, existențialismul își are ca părinte pe *M. Heidegger*, un filosof german, care și-a expus gândirea în epocala lucrare „*Sein und Zeit*“, iar ca adepți pe *K. Jaspers, N. Hartmann*. Pentru conturarea existențialismului actual însă, nu trebuie uitată nici *filosofia dialectică* a înșinguratului nordic *Søren Kierkegaard*, dela care s'au împrumutat multe elemente.

Existențialismul heideggerian pleca dela ființa empirică fiziologică a omului, în inima căreia afla o veșnică problematică, din care țâșnesc universal-umanele crize sufletești, constând din abisuri, îndoeli, frământări, temeri și groază [*Sorge und Angst, Entweder-Oder, Furcht und Zittern, etc.*].

Întreaga filosofie existențialistă luptă, deci, cu vechi prejudecăți și încearcă să desbrace omul de totul ce-l îndepărtează de adevăr.

Omul adevărat, după existențialiști, deci și după Sartre, este cel în stare de „angoasă“, omul în fața morții.

Calitatea esențială a omului este aceea de-a exista „dans une situation“. Numai pe urmă omul își alege esența sa în mod liber, deoarece din situația sa rezultă mai multe posibilități. Factorul fundamental, totuși, de individualizare conștientă a omului este și rămâne, și după Sartre, angoasa.

A fost, deci, natural, că, pentru susținerea unei asemenea filosofii, Jean Paul Sartre s'a se lovească de adversari serioși, care l-au acuzat, pe el și filosofia existențialistă, de: difuzare a filosofiei burgheze, a filosofiei disperării [acuze paradoxale], negare a solidarității umane, subminare a oricăror acțiuni umane, etc. etc.

Ca șef de școală, J. P. Sartre răspunde impecabil acestor atacuri, în lucrarea sa prezentă, din care am spicuit doar marginaliile de mai sus, dovedind viabilitatea incontestabilă a existențialismului, care, punând în centru persoana umană, este cel mai veritabil humanism modern.

P. Rezuș

NOTE

Vacantele episcopale

Principal, la posturile de înaltă conducere bisericească, ajung ierarhi înaintați în vârstă și experiență duhovnicească, de aceea sunt explicabile vacanțele din ce în ce mai multe ce lovesc dureros Biserica ortodoxă, an de an.

Este destul, ca, din motive independente de voința Bisericii, să se scurgă un an sau doi, fără o completare canonică a scaunelor vlădicești, pentru ca să putem totaliza câte patru-cinci vacanțe, dintre care două mitropolitane.

Suferința este tot de partea Bisericii.

Motivele sunt destule și grăitoare, căci interimatul niciodată n'a fost constructiv pe deplin, iar absența este deficitară în toate sectoarele de viață și activitate pastorală.

Pe vremuri, în timpul Bisericii primare, vacanțele se completau imediat, nu se așteptau timpuri favorabile, sau conjuncturi potrivite, ba tocmai din contră: corabia avea mai mult ca oricând nevoie de cârmaci în furtună și el se afla totdeauna...

Biserica primară era liberă

a-și alege prinții bisericești, după normele sale canonice, oricând va crede de cuviință. Autonomia ei era reală, mai ales în aceste chestiuni vitale de conducere, care cer respectarea integrală a voinței lui Dumnezeu întâiu și mai apoi a celei a oamenilor, care totdeauna au fost aceiași, indiferent de-au fost mai mari sau mai mici.

Oportun, de aceea, ar fi să se revie odată pentru totdeauna la sistemul primar de elecțiune a episcopilor și mitropoliților printr'o ocupare a scaunelor episcopale vacante, *automată și grabnică*, dela caz la caz, fără totalizări păgubitoare pentru mersul bun al treburilor bisericești și mai ales fără tergiversări și întâzieri.

Legături interconfesionale

După astâmpărarea valurilor și ale acestui războiu ne trezim, ca totdeauna, mai săraci în legături prietenești cu semenii noștri vecini, căci cu unii, până mai ieri alaltăieri, am dus ostilități armate, iar față de alții ne-au fost închise nu numai granițele materiale, dar și cele spirituale.

Trupul mistic al Bisericii lui Hristos însă, nu cunoaște stavilă. El se menține integru peste toate contingențele antropo-geografice, ridicate în calea lui de înfăptuire.

Este explicabil — dacă nu chiar vital — ca Bisericile naționale să încerce a relua legăturile interconfesionale rupte de atâta vreme cu Bisericile din jur, spre a se cunoaște reciproc, a-și studia problemele, ce-s uniforme pretutindeni în lume, după acest nou războiu, și a relua raporturi de duhovnicească intercomuniune hristică...

Intr'adevăr, acest războiu nimicitor de oameni a fost și dărâmatör de prietenii interconfesionale verificate. Așa, de exemplu, tratativele dintre Biserica ortodoxă răsăriteană și Biserica occidentală anglicană avansaseră destul de mult și de satisfăcător, înainte de 1943, pentru a mai putea fi ajunse ușor din urmă.

Relațiile apoi, de studiu reciproc și de informație între Occident și Orient erau normale.

Circulau cărți și reviste, misionari și teologi, dela un antipod la altul, pentru ca războiul să închidă deodată orice acces la aceste izvoare ale Apusului și ale Răsăritului...

De aproape cinci ani, revistele nu mai vin din Franța catolică, de tot atâția ani nu

se mai poate comanda o carte bună teologică din străinătate...

Nu numai că nu sunt de aflat prin anticăriile răvășite, dar sunt și scumpe foc!

Suspınăm, deci, după legături interconfesionale vii și normale cu întreaga creștinătate, măcar așa cum au fost înainte de acest al doilea războiu mondial...

Reluarea lor este o datorie pentru toți membrii Bisericii ortodoxe române dela clerul superior până la umilul preot de enorie.

Clerul superior are ocazia ispititoare a vizitelor canonice, spre Răsărit și spre Apus.

Aceste vizite nu trebuiesc înțelese ca niște simple călătorii de agrement, ci ca niște „durmuri grele misionare“, în spiritul și litera apostoliei mucenicești de altă dată, cu toiagul și sandala.

Dușmăniile trebuiesc înlăturate, prietenii cimentate, toate spre slava lui Hristos, același Domn și'n Răsărit și'n Apus.

Cărțile, semne vii ale activității acelor Biserici, trebuiesc aduse în țară și puse în mână oricui, spre a vedea fiecare cum se activează și se crede în alte părți ale lumii.

Lucrurile bune trebuiesc răsvedite și traduse pe limba noastră românească, pentru a ne folosi și nouă. Vremea exclusivismului și rigorismului

absurd al exaltațiilor de altădată a apus...

Omenirea întreagă trebuie să se înnoiască și această înnoire nu se poate face decât prin suferință și credință.

* Unirea duhovnicească a omenirii, subț flămurile Domnului nostru Iisus Hristos, duce prin legăturile interconfesionale, din ce în ce mai trainice și mai intime.

CRONICĂ

Ardealul pururea românesc

Conferința de pace dela Paris a hotărât, ca Ardealul întreg să rămâie pururea românesc.

Pretențiile revizioniste ale Ungurilor hortiști au fost spulberate pentru totdeauna.

Tratatul de pace cu România

Conferința de pace a fixat textul tratatului de pace cu România, pe articole.

Glasul țării a fost ascultat cu binevoitoare atenție și doleanțele ei au fost satisfăcute.

Conferința de pace dela Paris

Structural deosebită de pacea de după primul războiu mondial, care a fost dictată de marele bărbat de stat Wilson, noua pace se călește în focul discuțiilor lungi și obositoare, în decursul cărora este ascultat și glasul învinsului.

Noua pace va fi mai constructivă decât cea dela Versailles.

Asistența mondială

Omenirea suferindă află alinare, în nenorocirile ce le-a adus cel de-al doilea războiu

mondial, într'o serie de instituții de asistență socială mondială, care-și fac datoria cu prisosință.

Trebuesc amintite: *Crucea Roșie* și *U. N. R. A.*, două instituții, care au ferit multă omenire de foamete, boli și disperare.

Sfințirea catedralei ort. rom. din Timișoara

Măreața ctitorie dela granița de vest a Țării Românești — catedrala episcopală a Timișoarei — a fost sfințită în acest început de toamnă însoțită, prilejuind un mare praznic bisericesc și național.

† Sergiu Bulgakoff

La Paris, în diaspora, a murit teologul ortodox S. Bulgakoff, autorul renumitei opere „Ortodoxia”.

Răposatul determinase în anii de dinaintea războiului o serie de discuții aprinse, asupra „sofianismului”, o concepție teologică personală, care i-a atras excomunicarea de către Biserica ortodoxă sârbească.

Bibliografie teologică

- Mitropolitul Nicolae, Biserica și viața, Sibiu, 1947.**
- Belu, D. I., Prof. acad. Dr.,* Premise pentru o nouă etică românească, Timișoara, 1945.
- Bodogae, T., Prof. univ. Dr.,* Despre viața în Hristos, trad. după N. Cabasila, Sibiu, 1946.
- Bulea Cășineanu Ion,* Amvonul și catedra în slujba poporului, Caransebeș, 1945.
- Călugăr, D., Preot,* Educație și învățământ, Sibiu, 1946.
- Chișescu, N., Dr. Prof. univ.,* O dispută dogmatică, Buc. 1945.
- Chișescu, N., Dr. Prof. univ.,* Trei sute de ani dela răspunsul lui Varlaam la chatehismul calvinesc, Buc. 1945.
- Chialda, M. Prof. acad. Dr.,* Melhisedec, Caransebeș, 1946.
- Colan, Nicolae Dr. Episcop,* Hristos și viața omenească, Sibiu, 1945.
- Coman, V., Preot,* Hristos în familie, Brașov, 1946.
- Cotoșman, G., Prof. acad. Dr.,* Antohtonia Românilor în Banat, Caransebeș, 1946.
- Deheleanu, P., Prof. acad. Dr.,* Frumuseți literare în Sfânta Scriptură, Arad, 1946.
- Felea, Il. V., Prof. acad. Dr.,* Religia iubirii, Arad, 1946.
- Fruma, I., și Marcu, Gr. T., Prof. universitar,* Procesul Mântuitorului, Sibiu, 1945.
- Marcu, Gr. T. Dr. Prof. univ.,* Hristos în fața științei, Sibiu, 1946.
- Morariu, L., Prof. univ.,* Cazania lui Varlaam, R. Vâlcii, 1945.
- Neaga, N., Prof. univ. Dr.,* Hristos în V. Testament, Sibiu, 1944.
- Petreuță, I., Dr. Prof. acad.,* Spiritismul, Timișoara, 1945.
- Rezuș, P., Prof. acad. Dr.,* Introducere în Teologia dogmatică, Caransebeș, 1946.
- Sabău, I., Dr.,* Disciplina funcționarilor publici, Sibiu, 1946.
- Sârbu, C. Dr. Conf. univ.,* Misionarismul laic în lupta antisectară, Sibiu, 1945.
- Sârbu, C. Dr. Conf. univ.,* Originea și răspândirea sectarismului, Sibiu, 1945.
- Slevoacă, Șt., Dr. asist. univ.,* Popasuri duhovnicești, Râmnicul Vâlcii, Craiova, 1945.
- Stan, L. Dr., Prof. univ.,* Sfinții români, Sibiu, 1945.
- Stăniloae, Dr. Dr. Prof. univ.,* Filocalia, I, Sibiu, 1946.
- Vasilescu, Em, Prof. univ. Dr.,* Noua știință și spiritualismul creștin, Sibiu, 1946.
- Vasilescu, Em, Prof. univ. Dr.,* Valoarea argumentelor raționale pentru dovedirea existenței lui Dumnezeu, Sibiu, 1946.
- Vlad, Sofron, Prof. acad. Dr.,* Un păstor model. Sfântul Apostol Pavel, Timișoara, 1946.

Cuprinsul revistei „Altarul Banatului” pe anul 1946

I. Studii și articole :

Pagina :

<i>Ancușa, R. G., Ic. stavr., Vrednic este</i>	XIV
<i>Balan, Nicolae, Dr. Mitropolit, Urare</i>	I
<i>Bănescu, M., Dr. Prof. acad., Pastorația drastică</i>	72
— Improvizatia în predică	237
— Sugestii la pregătirea unui plan pastoral	298
<i>Belu, D. I., Dr. Prof. acad., Funcția etică a asociațiilor religioase ortodoxe</i>	203, 277
<i>Bulea, I., Prof., I. H. Pestalozzi, pedagogul iubirii</i>	57
— Principiile creștine în școala poporului	231
<i>Busuioc, L., Dr. Arhim., Biserica în slujba adevăratei culturi</i>	62
<i>Cazacu, M., Dr., Legea iubirii</i>	217, 281
<i>Chialda, M., Dr. Prof. acad., Melhisedec</i>	83
<i>Cioran, E., Cons. mitr., În semn de recunoștință</i>	XLV
<i>Ciurea, Al. I., Dr. Asist. univ., Focul din 1827 dela Iași și izvoarele documentare ale Moldovei</i>	273
<i>Colan, Nicolae Episcop, P. S. S. Episcopul Veniamin</i>	III
<i>Cornean, C., Dr., Arhiereul nostru</i>	XX
— Episcopul Ioan Popasu	165
<i>Cornean, N., Cons. ref. ep., Sărbătoarea dela Caransebeș</i>	XLIX
<i>Cotoșman, G., Dr. Prof. acad., Mărturii toponimice despre vechimea Românilor în Banat</i>	49
— Biserica românească din Banat înainte de venirea Ungurilor în Europa	158
— Banatul și Biserica românească bănățeană în epoca descălecatului unguresc	290

<i>Crețiu, I., Dr. Cons. ref. ep., Ierarhul nostru</i>	LII
<i>Lungulescu, Ilie N., Pe urmele marilor ierarhi</i>	XXXIV
<i>Lupaș, I., Dr. Prof. univ., Al IV-lea</i>	XXXII
<i>Marcu, Gr. T., Dr. Prof. univ., Esențe tari</i>	XL
<i>Morariu, L., Dr. Prof. univ., Simion Florea Marian</i>	19
— Hoinar	136
<i>Munteanu, I., Prot., La aniversarea Arhipăstorului</i>	LXXII
<i>Musta, V., Prot., Icoana Păstorului celui bun</i>	LXV
<i>Nistor, Veniamin Episcop, Supus chemării</i>	VIII
<i>Oancea, Z., Prof., Crucea și tineretul</i>	211
<i>Răduleanu, B., Prof., Hristos și pseudo-știința</i>	143, 285
<i>Radu, A., Prot., Omagiu P. S. Veniamin</i>	LIV
<i>Redacția, P. S. Sa Episcopul Veniamin Nistor</i>	LXXV
— Reorganizarea lumii	133
— Apostolat modern	197
— Utilitatea socială a creștinismului	261
<i>Reli, S., Dr. Prof. univ., 3 Capitole de sinteză din istoria Bisericii române</i>	139, 200, 264
<i>Rezuș, P., Dr. Prof. acad., Introducere în Teologia dogmatică</i>	23
— Procesul de descreștinare a filosofiei moderne	150
— Teoria valorilor religioase	306
<i>Șesan, M. P., Dr. Prof. univ., Periodizarea istorică</i>	1
<i>Stăniloae, D., Dr. Prof. univ., Căință și desăvârșire</i>	12
<i>Stuparu, A., Dir. liceu, Biserica ortodoxă în viața poporului</i>	80
<i>Suru, I., Prot., Din prilejul celor 60 de ani</i>	LXIX
<i>Turcan, V., Prof. acad., Alegerea episcopilor în Biserica primară din Alexandria</i>	295

II. Comentarii :

<i>Rezuș, P., Dr. Prof. acad., Creștinism și humor</i>	107
— Figurile sinistre ale creștinismului	179

Pagina:

— Taina lui Lazăr din Betania	244
— Actualizări creștine	320
— O editură bisericească ortodoxă română	321

III. Probleme actuale:

<i>Scalat, Oct., Dr.,</i> Nedumeriri	176
--	-----

IV. Portrete ortodoxe:

<i>Onciulescu, D., Dr. Prof.,</i> Profesorul Dr. Simion Reli . . .	111
<i>Rezuș, P., Dr. Prof. acad.,</i> Sf. Daniil Sihastru	182
— Marele teolog ortodox Euseviu Popovici	248
— Păstorul de suflete anonim	323
<i>Turcan, V, Prof. acad.,</i> Istoricul bănațean Dr. Ion Sîrbu .	251

V. Recensii:

<i>Chialda, M., Dr. Prof. acad.,</i> Gramatica ebraică	327
— Istoria biblică	328
<i>Cotoșman, G., Dr. Prof. acad.,</i> Invelișurile vechilor noastre biserici	119
— Banatul de altădată	189
<i>Jechiu, I., Pr.,</i> Jurnal moscowskoi patriarhii	124
<i>Muntean, Z., Dr. Prof. acad.,</i> Originalitatea parabolilor Mântuitorului	188
<i>Rezuș, P., Dr. Prof. acad.,</i> Sfinții români	116
— Despre iubire	117
— Amvonul și catedra în slujba poporului	119
— Popa Radu Șapcă	123
— Filosofia Renașterii	123
— Individualitate și destin	123
— Astrologia odinioară și azi	124
— Mărturisirea ortodoxă	186
— Probleme de filosofie și literatură patristică . . .	186
— Originea creșt. a probl. filos. moderne	192
— Filosofia culturii	192

	Pagina:
— Filosofia valorii	192
— Inchinare I. P. Sf. Patriarh Nicodim	254
— Trei sute de ani dela răsp. lui Varlaam	255
— O dispută dogmatică din veac. XVII	255
— Autohtononia Românilor în Banat	256
— Melhisedec	256
— Graiul băănăţean	256
— Un păstor model	326
— Frumuseţi literare în sfânta Scriptură	326
— Despre viaţa în Hristos	326
— Misticism şi credinţă	329
— Anuarul XXII. 1945—1946 — Acad. teol. Sibiu	330
— L'existentialisme est un humanisme	330
<i>Turcan, N., Prof. acad., Nicolae Tincu Velia</i>	121

VI. Note :

<i>P. R., Războiul în afara legii</i>	127
— Patriarhia ortodoxă constantinopolitană	193
— Prezenteism	257
— 400 de ani dela moartea lui Martin Luther	258
— Vacanţe episcopale	332
— Legături interconfesionale	332

VII. Cronică:

Diverse	129, 196, 260
-------------------	---------------

VIII. Bibliografie teologică:

Liste de cărţi	131, 196, 260
--------------------------	---------------

Onor. Domni sunt rugați a ne trimite abonamentul, pe adresa administrației revistei.

Manuscrisele se vor trimite din vreme. Manuscrisele nepublicate nu se înapoiază.

*Ordinea articolelor e determinată de necesități tehnice, nu de alte considerațiuni.
Întârzierile sunt datorite abundenței materialului.*

Din cauza scumpirii mereu crescânde a hârtiei, tiparului și mânei de lucru, suntem nevoiți a majora abonamentul

<i>anual la</i>	<i>34.000 lei</i>
<i>Pentru instituții</i>	<i>40.000 lei</i>
<i>De sprijin</i>	<i>50.000 lei</i>

A APĂRUT

*în strălucite condițiuni
tehnice și redacționale*

CALENDARUL ROMÂNULUI

pe anul 1947

3
4
2243274

ANTICARIAT TIMIȘOARA
LEI 4

